

శ్రీ రత్న.
శ్రీశంకరాచార్యకృత
 సౌందర్యలహరి,
 టీకాతాత్పర్యసహితము.

చెన్నపురి.
 వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే
 ప్రకటితము.
 1929

All Right Reserved.

సాందర్యలహరి

టీకాతాత్పర్యసహితము.

అవతారిక. తత్త్వవేది యగు శ్రీశంకరులు సమయయనుచంద్రకళను పద్యశతముచేఁ బ్రస్తుతించుచున్నారు.—

శ్లో. శివశ్చక్త్యా యుక్తో యది భవతి శక్తః ప్రభవితుం
న చేదేవం దేవో నఖిలు కుశలః స్పన్ధితుమపి,
అతస్తాన్వీమారాధ్యాం హరిహరవిరిఞ్ఛాదిభిరపి
ప్రణస్తుం స్తోతుం వా కథమకృతపుణ్యః ప్రభవతి. 1

టీక. హేభగవతి=పద్మజైశ్వర్యసంపన్నురాలవగు పీతల్లీ, శివః=సర్వమంగళోపేతుడైన సదాశివుడు, శక్త్యా=జగన్నిర్మాణశక్తిచేత, యుక్తః = కూడినవాడు, భవతియది=అగునేని, ప్రభవితుం=ప్రపంచనిర్మాణముకొఱకు, శక్తః=సమర్థుడగుచు, ఏవమ్=ఈలాగునశక్తియుక్తుడు, నచేత్=కాఁడేని, స్పన్ధితుమపి=కదలుటకును, కుశలః=నేర్పరి, నఖిలు=కాఁడుగదా, అతః = ఇందువలన, హరిహరవిరిఞ్ఛాదిభిరపి = విష్ణుశంకరబ్రహ్మాదులచేతను, ఆరాధ్యామ్=కొలువదగిన, త్యామ్ = నిన్ను, ప్రణంతుమ్ = మ్రొక్కుటకుగాని, స్తోతుంవా=పొగడుటకుగాని, అకృతపుణ్యః = నేయఁబడనిపుణ్యముగలవాఁడు, కథం = ఎట్లు, ప్రభవతి=సమర్థుడగును.

తాత్పర్యము. తల్లీ ! ఈశ్వరుఁడును జగన్నిర్మాణశక్తితోఁగూడిననే జగముల నిర్మింపఁజాలునుగాని యదిలేనియెడ కదలుటకు జాలఁడు. కనుక

శివశేషవచతుర్భుఖాదులచేతను పరిచర్యచేయఁదగు నిన్ను పుణ్యలేశమైనఁ జేసి యెఱుంగని నాబోటివాఁడు మ్రొక్కుటకొఱకుగాని పొగడుటకొఱకుగాని యెట్లర్దుఁ డగును.

తనీయాంసం పాంసుం తవ చరణపజ్జేరుహభవం

విరిశ్చిస్సశ్చిన్వత్ విరచయతి లోకానవికలమ్,

వహత్యేనం శౌరిః కథమపి సహస్రేణ శిరసాం

హరస్సజ్జుద్యేనం భజతి భసితోద్ధూళనవిధిమ్. 2

టీ. హేభగవతి=పితల్లీ, విరించి=బ్రహ్మ, తవ = నీయొక్క, చరణ పంకేరుహభవమ్=పాదకమలమునఁ బుట్టిన, తనీయాంసమ్=సూక్ష్మమైన, పాంసుమ్=పరాగమును, సంచిన్వత్=గ్రహించుచున్నవాడై, లోకాన్=జగములను, అవికలమ్=సమగ్రముగా, విరచయతి=నిర్మించుచున్నాఁడు. శౌరిః = విష్ణువు, ఏనమ్=ఈపరాగకణమును, శిరసామ్ = తలలయొక్క, సహస్రేణ = వేయింటిచే, వహతి=మోయుచున్నాఁడు. హరః=శర్వఁడు, ఏనమ్=దీనిని, సంక్షుద్య = చక్కఁగామెదిసి, భసితోద్ధూళనవిధిమ్ = భస్మధారణవ్యాపారమును, భజతి=పొందుచున్నాఁడు.

తా. తల్లీ, బ్రహ్మసీపాదరేణు వాకింతసంపాదించి లోకములనిర్మించుచున్నాఁడు. ఆపరాగకణమునే విష్ణువు మిగుల నాహుసముతోవేయితలచే మోయుచున్నాఁడు. దానినే యీశ్వరుఁ డంగరాగమునుగా నుపయోగించుకొనుచున్నాఁడు.

అవ. ఆపరాగమునే స్తుతించుచున్నారు —

అవిద్యానామస్తస్తిమిరమిహిరద్వీపనగరీ

జడానాం చైతన్యస్తబకమకరస్తస్పృతిర్మురీ,

దరిద్రాణాం చింతామణిగుణనికా జన్మజలధౌ

నిమగ్నానాం దంష్ట్రా మురరిపువరాహస్య భవతి. 3

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, ఏమః = ఈసిపాదరేణువు, అవిద్యానాం= అజ్ఞానులకు, అస్తస్తిమిరమిహిరద్వీపనగరీ-అంతః = లోపలనున్న, తిమిర = అజ్ఞానమునకు, మిహిరద్వీపనగరీ = సూర్యుడుదయించెడు ద్వీపమునకు నెల వైనది, జడానాం = మూఘులకు, చైతన్యస్తబకమకరందస్పతిర్ఘరీ-చైతన్య= ఆగతానాగతపరిజ్ఞానప్రదమగుచైతన్యమనెడు, స్తబక = పూగుత్తియొక్క, మకరంద-పూఁదేనియయొక్క, స్పతి=స్రవణముయొక్క, ఘరీ=జాలు, దరి ద్రాణాం = దీనులకు, చింతామణిగుణనికా-చింతామణి = చింతారత్నము యొక్క, గుణనికా=గుణములప్రాపు, జన్తజలధౌ=సంసారార్థమున, నిమ గ్నానాం=మునిగినవారికి, మురరిపుపరాహస్య = పరాహరూపుడగు విష్ణువు యొక్క, దంష్ట్రా=కోరయు, భవతి=అగుచున్నది.

తా. తల్లీ, సిపాదరేణువు అజ్ఞానులయొక్క అజ్ఞానమునకు సముద్రం తర్గతసూర్యోదయద్వీపమున కాశ్రయ మైనది. (అనఁగా నజ్ఞానతిరస్కార కము) మూఘులకు ఆగతానాగతపరిజ్ఞానరూపచైతన్యమనెడు కల్పవృక్షపుష్ప గుళుచ్ఛముయొక్క తేనెజాలు, దరిద్రులకు చింతామణిగుణసమూహము, సంసారసాగరమున ముచుగువారలకు పరాహదంష్ట్రయు ననుట.

త్వదన్యః పాణిభ్యామభయవరదో దైవతగణ
స్తవమేకా నైవాసి ప్రకటితవరాభీత్యభినయా,
భయాత్త్రాతుం దాతుం ఫలమపి చ వాఙ్మౌనమధికం
శరణ్యే లోకానాం తవహి చరణావేవ నిపుణౌ. 4

టీ. లోకానాం=లోకములకు, శరణ్యే=రక్షకురాలవగు, హేభగవతి= ఓతల్లీ, త్వదన్యః = నీకంటెవేఱైన, దైవతగణః = దేవసముదాయము, పాణి భ్యాం = చేతులతో, అభయవరదః = అభయవరముద్రలను ధరించుచున్నది. ఏకా = (ఒక) ముఖ్యురాలగు, త్వమేవ=నీవుమాత్రమే, పాణిభ్యాం=హస్త ములచేత, ప్రకటితవరాభీత్యభినయా-ప్రకటిత=వెల్లడించబడిన, వరాభీత్యభి నయా=వరాభయవ్యంజకముద్రలను ధరించుదానపు, నైవాసి=కావుగదా,

హి=ఇట్లునీ, శవ = నీయొక్కచరణావేవ=పాదములే, భయాత్=భయము
నుండి, త్రాతుం=కాపాడుటకొఱకున్ను, వాంఛాసమధికం=కోర్కె కెక్కు
వైన, ఫలం=ఇష్టలాభమును, దాతుం = ఇచ్చుటకును, నిపుణౌ=నేర్చినవి.

తా. తల్లీ, ముఖ్యురాలవగు నీకంటె వేరైన దేవతలందఱు హస్తములచే
నభయవరముద్రలఁ దాల్చుటయు నీవు మాత్రము పునకుండుటయుఁ గాంచి
నీపాదములే భయమునుండి తొలగించుటకును కోరినదానికంటె యెక్కువగా
నిచ్చుటకును నేర్చియున్నవి. గాన నీవు ముద్రలఁ బూచుట వ్యర్థము.

హరిస్తాన్వితా రాధ్య ప్రణతజనసౌభాగ్యజననీం
పురా నారీ భూత్వా పురరిపుమపి ఊభమనయత్,
స్తరోఽపి త్వాం నత్వా రతినయనలేహ్యేన వపుషా
మునీనామప్యస్తః ప్రభవతి హి మోహాయ జగతామ్. 5

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, హరిః = శ్రీవిష్ణువు, ప్రణతజనసౌభాగ్యజన
నీం-ప్రణత=నమ్రులైన, జన=జాతులకు, సౌభాగ్యజననీం = ఐశ్వర్యప్రదు
రాలవగు, త్వాం=నిన్ను, ఆరాధ్య=పూజించి, పురా = పూర్వము, నారీభూ
త్వా=ఆడుదిగానయి, పురరిపుమపి=ఈశ్వరునిఁగూడ, ఊభం = కలఁతను,
అనయత్=పొందించెను. స్తరోఽపి=ఎన్నఁగూడ, త్వాం = నిన్నుఁగూర్చి,
నత్వా=ప్రణమిల్లి, రతినయనలేహ్యేన=రతీదేవీయొక్క, నయన=కన్ను
లచే, లేహ్యేన=ఆస్వాదించఁదగిన, వపుషా=పదలితో, మునీనామపి=మనన
శీలుఁగు మహాత్ములయొక్కయు, అస్తః=మనస్సును, మోహాయ=మోహింపఁ
జేయుకొఱకు, ప్రభవతిహి=సమర్థుడగుచున్నాఁడుగదా.

తా. తల్లీ, విష్ణువు భక్తవరదురాలును శ్రీచక్రరూపిణి యగునిన్ను
గొల్చి పూర్వ మొకయాఁడుదిగా నయి యీశ్వరునిఁగూడ మోహపెట్టెను.
అట్లే మదనుఁడును నిన్ను నేవించి త్రిలోకసుందరుఁడయి మునిమనములను
సయితము మోహింపఁజేయునుగదా.

అవ. మన్తఘనకు దేవీప్రసాదమునఁ గలిగినమహిమను జెప్పి దీనిలో నాతఁ డనంగవిద్యలో మన్తథప్రస్తారమునకు ఋషియాటచేఁ గలిగిననేర్పరితనమును జెప్పుచున్నారు.—

ధనుః పాష్పం మార్ద్య మధుకరమయీ పశ్చ విశిఖా
వసన్తస్సామన్తో మలయమరుదాయోధనరథః,
తథావ్యేకస్సర్వం హిమగిరిసుతే కామపి కృపా
మపాక్త్యాతే లబ్ధ్యా జగదిదమనజ్ఞో విజయతే. 6

టీ. హిమగిరిసుతే = పార్వతీ, ధనుః=విల్లు, పాష్పం = పూవులచేఁ జేయఁబడినది, మార్ద్య-అల్లెత్రాడు, మధుకరమయీ=తేంట్లచేఁజేయఁబడినది, విశిఖా=తూపులు, పశ్చ=అయిదు, సామంతః=సచివుఁడు, వసంతః=వసంతకాలము, మలయమరుత్=దక్షిణపుగాలి, అయోధనరథః = యుద్ధరథము, తథాపి=అలాగైనను, అనన్తః=మన్తఘనఁడు, ఏకః = ఒక్కఁడే, తే = నీయొక్క, అపాంగాత్=క్రేగన్నవలన, కామపి = చెప్పనలవిగాని, కృపా=దయను, లబ్ధ్యా=పొంది, ఇదం=ఈ, జగత్=లోకమును, సర్వం=అంతను, విజయతే=జయించుచున్నాఁడు.

తా. తల్లీ, విల్లా పూవులు (మృదువులొటవలన తాఁకినఁ గందిపోవునవి గాన వంచుటకుగాని లాగుటకుగాని వీలుగానివనుట), అల్లెత్రాడు తుమ్మెదలు (ఒకటికొకటి పొందిక లేనందున త్రాడగుటకుఁ దగవనుట), అయిదు బాణములు (అవి ఖర్చుపడిన నీకగతిలేదనుట అవియును పూవులు గనుక బాణములుగాఁ దగవు). వసంతర్తువు సహాయము (అచేతనమగు కాలము మంత్రయగుటకుఁ దగదు), మలయమారుతము యుద్ధమునందలిరథము (ఇది యెప్పుడు నుండదు ఉన్నప్పుడేని సిరముగాదు అయినను రూపములేదు), ఇట్టి పనికిమాలిన పరికరములుగలిగియు మన్తఘన డేకవీరుడై నీదయతోడికటాక్షములఁ బ్రబలి ముల్లోకములను నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చుచున్నాఁడు.

అవ. మణిపూరమునఁ బొడకట్టు భగవతిరూపమును
స్తుతించుచున్నార.—

క్వణత్కాంబీదామా కరికలభకుమ్భస్తనతా
ః రిక్షుణ్ణా మధ్యే పరిణతశరచ్చంద్రవదనా,
ధనుర్బాణాన్పాశం సృణిమపి దధానా కరతలైః
పురస్తాదాస్తాం నః పురమధితురాహోపురుషికా.

7

టీ. క్వణత్కాంబీదామా-క్వణత్=మొరయుచున్న, కాంబీదామా=
గజైల మొలనులుగలదియు, కరికలభకుంభ స్తనతా-కరికలభ = విమంగును
యొక్క, కుంభ=కుంభములవంటి, స్తన=చనులచేత, నతా=కొంచెమువంగినది
యు, మధ్యే=నడుమునందు, పరిక్షుణ్ణా = కృశించినదియు, పరిణతశరచ్చంద్ర
వదనా-పరిణత=కళలునిండిన, శరత్=శరత్కాలమందలి, చంద్ర = చంద్రునివంటి,
వదనా=మోముగలదియు, కరతలై=చేతులచేత, ధనుః = చెఱకు
వంటిని, బాణాః=పూబాణములను, పాశము=మోకును, సృణిమపి=అంకు
శము, దధానా=ధరించిన, పురమధితుః=త్రిపురాంతకుడగు నీశ్వరునియొ
క్క, ఆహోపురుషికా=అహంకారదూపురాలగుదేవి, నః=మాయొక్క, పుర
స్తాత్=ఎదుట, ఆస్తాం=వెలయుఁగాత.

తా. మ్రోయుచున్న చిఱుగంటల మొలనులుగలదియు, గజకుంభము
లవంటి స్తనములుగలదియు, కృశించిననడుముగలదియు, పూర్ణ చంద్రునివంటి
మోముగల త్రిపురాంతకుని సుందరి హస్తములచే ధనుర్బాణపాశాంకుశములఁ
బూని మాయెదురఁ బ్రసన్నతతోఁ గనుపట్టుంగాక.

సుధాసిన్ధోర్తధ్యే సురవిటపివాటిపరివృతే
మణిద్వీపే నీపావనవతి చింతామణిగృహే,
శివాకారే మఞ్చే పరమశివపర్యజ్కునిలయాం
భజన్తి త్వాం ధన్యాః కతిచన చిదానన్దలహారిమ్.

8

టీ. సుధాసింఁగఁ = అమృతసముద్రముయొక్క, మధ్యే = నడుమ, సురవిటపిటిపరివృతే - సురవిటపి = కల్పవృక్షములయొక్క, వాటిఁతోఁటలచేత, పరివృతే = కమ్మకొనఁబడిన, మణిగివే = మణిమయమగులంకయందు, నీహాపవనవతి-నీహ = కడిమిచెట్లచేత, ఉపవనవతి = ఉద్యానముగలిగిన, చింతామణి గృహే = చింతారత్నములయొంటియందు, శివాకారే = శివశక్తిరూపమగు, మంచే = మంచమున, పరమశివవర్ణంకనిలయామ్ - పరమశివ = సదాశివునియొక్క, పర్యంక = ఉత్సంగ (తోడ) మే, నిలయాం = నెలవుగాఁగలిగిన, చిదానందలహరీం - చిత్ = జ్ఞానరూపమగు, ఆనంద = నిరతితయసుఖముయొక్క, లహరీం = తరంగరూపమగు, త్వాం = నిన్ను, కతిచన = కొందఱు, ధన్యాః = కృతార్థులు, భజంతి = నేరించుదురు.

తా. తల్లీ, అమృతసముద్రమున కల్పవృక్షములతోఁపులచే జుట్టఁబడిన రత్నపులంకలొకడిమిచెట్లతోఁటలుగల చింతామణులచేఁ గట్టినయొంటిలొత్రితోఁడరూపమగు తల్పమున సదాశివుని తోడయందున్న జ్ఞానానందతరంగ మగు నిన్ను ధన్యులు కొందఱు నేరింతురు.

శ్లో. మహీం మూలాధారే కమపి మణిపూరే హుతవహం

స్థితం స్వాధిష్ఠానే హృది మరుతమా కాశముపరి,

మనోఽపి భ్రూమధ్యే సకలమపి భిత్వా కులపథం

సహస్రారే పద్మే సహ రహసి పత్యా విహరసి.

9

టీ. హేభగవతి = ఓతల్లీ, త్వమ్ = నీవు, మూలాధారే = మూలాధారచక్రమందు (అన్నిటికి నాధారము గనుక యీపేరుగలిగెను), స్థితమ్ = ఉన్న, మహీం = పృథ్వీతత్వమును, మణిపూరే = మణిపూరచక్రమందున్న (ఇచటనుండి దేవి మణులచే సేచోటును నిండించుఁగాన దీని కీపేరుగలిగె), ఇందుచే సమయాచారపరు లాంతరపూజ నేయువేళ మూఁడవకమలమున దేవికి నానారత్న భుచితభూషణము సమర్పణము నేయవలయునని సూచితము. కమపి = ఉదకతత్వమును, స్వాధిష్ఠానే = స్వాధిష్ఠానచక్రముననున్న (ఇచ్చట

కుండలిని యధిష్ఠించి ముడివేసికొని కూర్చుండునుగాన దీని కీపేరుగలిగె), హుతవహమ=అగ్నితత్వమును, హృది=అనాహతమనఃబడు హృదయాకాశ ముననున్న (కొట్టబడని నాదస్థానముగలదిగాన ననాహత మనఃబడెను), మరుశం = వాయుతత్వమును, ఉపరి=అన్నిటికిమీఁదనున్న విశుద్ధచక్రమున నున్న (శుద్ధస్ఫటికమువలె నుండుటచే విశుద్ధమనఃబడు), ఆకాశం=వ్యోమతత్వమును, భ్రూమధ్యే=ఆజ్ఞాచక్రముననున్న (ఆజ్ఞాయన నీషద్ జ్ఞానము. దీనియందు దేవి క్షణకాలము మెఱుపువలె మెఱయఁగా సమాధితోఁ జూచు నుపాసకులకు బ్రహ్మగ్రంథిభేద మయి కొంచెముగాఁ బొడకట్టునుగాన నిది యాజ్ఞాచక్ర మనఃబడును), మనోపి=మన స్తత్వమును, సకలమపి=ఈసమస్త మగు, కులవళం = సుషుమ్నా మార్గమును, భిత్యా=భేదించి, సహస్రారే= సహస్రారమును, పద్మే=కమల (చక్ర) మందు, పత్యాసహ=ఈశ్వరుడగు సదాశివునితోఁగలసి, విహరసి=క్రీడింతువు.

తా. తల్లి, నీవు మూలాధారస్వాధిష్ఠానమణిపూరకానాహతవిశుద్ధాజ్ఞారూప పట్నచక్రములయందున్న పృథివ్యగ్నిజలవహనాకాశ మనస్తత్వములను దాఁటి భర్తయటు సదాశివునితోఁగలసి సహస్రారమును కమలమున విహరింతువు. అనఁగా దేవచతుర్వింశతితత్వములను దాఁటి పంచవింశతుండగు సదాశివుతోఁ గూడి షడ్వింశతితత్వరూపయై పరమాత్మయని వ్యవహరింజఁబడునని భావము. శ్లో. సుధాధారాసారై శ్చరణయుగళాన్తర్విగళితైః

ప్రపశ్చం సిశ్చస్త్రీ పునరపి రసామ్నాయమహనః,
అవాప్య స్వాం భూమిం భుజగనిభమధ్యుష్ఠవలయం
స్వమాత్మానం కృత్వా స్వపిషి కులకుణ్డే కుహరిణి

10

టీ. హేభగవతీ=ఓతల్లి, చరణయుగళాన్తర్విగళితైః=చరణ=పాదముల యొక్క, యుగళ=జంటయొక్క, అంతః = నడుమనుండి, విగళితైః = స్త్రవించిన, సుధాధారాసారై=సుధా=అమృతముయొక్క, ధారా=ధారలయొక్క, ఆసారైః=వర్షములచేత, ప్రపంచం=దెబ్బదిరెండువేలనాడులను, సించస్త్రీ=తడుపుచున్నదానవై, రసామ్నాయమహనః=రస = అమృతముయొక్క,

అమృతం = అతిశయరూపమైన, మహాసః = కాంతిగల చంద్రునివలన, స్వాం = స్వకీయమైన, భూమిం = మూలాధారచక్రమును, పునః = మఱి, అవః = పొంచి, భుజగనిభవః - భుజగ = పాముతోటి, నిభవః = సమానమగు, అధ్యుష్ఠ వలయః = అధ్యుష్ఠ = అధిష్ఠింపఁబడిన, వలయః = కుండలిగలిగిన, స్వః = తనదగు, ఆత్మానం = రూపమును, కృత్వా = చేసి (ధరించి), కుహరిణి = తామరబొడ్డు యందలిబెజ్జమువంటి బెజ్జముగల, కులకుణ్డే = కుల = పృథ్వీతత్వము లయమునొందు సుషుమ్నామూలమందలి, కుండే = కమలకందరూపమైనయాధారచక్రమందు, స్వపిషి = నిద్రింతువు.

తా. తల్లీ, నీవు పాదములవలనఁబుట్టిన యమృతవర్షముచేనాడిసమూహమును దడిపి చంద్రునివలన మఱిల స్వస్థానమునుబొంది పామువలెచుట్టుకొనియున్న నిజరూపము మాని సూక్ష్మరంధ్రముగలిగిన సుషుమ్నామూలమందలియాధారచక్రమందు నిదురించెదవు. ఆధారకుండమునడుమనున్న రంధ్రమున తామరదారపుపాటి యాకృతిగల కుండలిసేకై యుండునని భావము. శ్లో. చతుర్భుజీకణ్ఠై శ్శివయువతిభిః పఞ్చభిరపి

ప్రభిన్నాభిశ్శమ్భార్నవభిరపి మూలప్రకృతిభిః,

చతుశ్చత్వారింశద్వసుదళకళాశ్రుతివలయ

త్రిరేఖాభిస్సార్ధం తవ శరణాకోణాః పరిణతాః.

11

టీ. హేభగవతి = ఓతల్లీ, చతుర్భుజి = నలువురగు శ్రీకంఠః = శివులచేతను, శంభోః = ఈశ్వరునికంటె, ప్రభిన్నాభిః = వేఱైన, పంచభిరపి = ఏవురగు, శివయువతిభిః = శివశక్తులచేతను, నవభిరపి = తొమ్మిదగు. మూలప్రకృతిభిః = మూలకారణము చేతను, తవ = నీయొక్క, శరణాకోణాః = శరణ = నిలయమగుచీచక్రమొక్క, కోణాః = కోణములు, వసుదళకళాశ్రుతివలయత్రిరేఖాభిస్సార్ధం = వసుదళ = అష్టదళములచేతను, కళాశ్రుతి = షోడశదళములచేతను, త్రివలయ = త్రిమేఖలలచేతనుత్రిరేఖాభిస్సార్ధం = త్రిభూపురములచేతనుపరిణతాన్సంతః = పరిణామమునుబొందినవై, చతుశ్చత్వారింశత్ = నలుపదినాలుగుగా నగుచున్నవి.

తా. తల్లీ, నలుపురుదులచేతను శివునికంటె వేఱైనయేపురుశివశక్తులచేతను, తొమ్మిదిమూలప్రకృతులచేతను అష్టదశషోడశదళత్రివలయరేఖలచేతను నీకు నిలయమైన శ్రీచక్రమునలువదినాలుగంచులుగలది. శ్రీచక్రము త్రికోణాష్టకోణదశకోణద్వయచతుర్దశకోణము లనియెడు నైదు శక్తిచక్రములచేతను, దిందువు అష్టదశము షోడశదళము చతురశ్రము అనునాలుగుశివచక్రములతోడను గలిగి నవచక్రాత్మకమై శివశక్త్యభయరూపముగా వెలయు చుండునని తాత్పర్యము.

శ్లో. త్వదీయం సౌందర్యం తుహినగిరికన్యే తులయితుం
కవీంద్రాః కల్పన్తే కథమపి విరిశ్చిప్రభృతయః,
యదాలోక్యోత్సుక్యాదమరలలనా యాన్తి మనసా
తపోభిర్దుష్ప్రీపామపి గిరిశసాయుజ్యపదవీమ్. 12

టీ. హేతుహినగిరికన్యే=హిమవంతునిహుతురగు ఓపార్వతీ, త్వదీయమ్=నీదగు, సౌందర్యమ్=సౌబగును, తులయితుమ్=మఱియొకదానితో పోల్చుటకొఱకు విరిచిప్రభృతయః=విరించి=బ్రహ్మయే, ప్రభృతయః=మొదలుగాఁగల, కవీంద్రాః=కవివరులు, కథమపి=ఎట్లులైనను కల్పన్తే=సమర్థులగుదురా? కారు. యత్=ఏకారణమువలన, అమరలలనాః=అచ్చరమచ్చకంటులు, ఆలోక్యోత్సుక్యాత్=ఆలోక్య=చూడఁదగినసౌబగునుచూచుటయందలి, ఔత్సుక్యాత్=వేడుకవలన, తపోభిః=తపములచే, దుష్ప్రీపామపి=పొందురానిదైనను, గిరిశసాయుజ్యపదవీమ్-గిరిశ=శివునియొక్క, నాయుజ్య=సహాయోగముయొక్క, పదవీమ్=స్థానమును, మనసా=మనస్సుచేతనే, యాన్తి=పొందుచున్నారో.

తా. తల్లీ, అపూర్వమును సీసాందర్యలేశమున కోట్లంశమున నైనను సామ్యమును గనఁజాలక సదాశివమాత్ర)గోచరమగు సీవిలాసమునుజూడఁగోరిమనస్సుచేతనే దుష్ప్రీపమును శివసాయుజ్యమును పొందుచుండిరి. ఇట్లెల్లలోకములలో నీకీడగువస్తువులభింపమిబ్రహ్మదులునుసీసౌబగునుపోల్చివర్ణింపఁజాలరైరి.

శ్లో. నరం వర్షియాంసం నయనవిరసం నర్తను జడం
తవాపాఙ్గాలోకే పతితమనుధావన్తి శతశః,

గళద్యేణీబన్ధాః కుచకలశవిస్త్రస్తనిచయా
హతాత్మృట్యుత్కాఞ్శ్చ విగళితదుకూలా యువతయః.

టీ. హేభగవతి=పీతల్లి, వర్షీ యాంసమ్=ముదిసినవాండైనను, నయనవిరసం-
నయన=కన్నులచేత, విరసమ్=వికారరూపుండైనను, నర్మసు=రతికీడిలయందు,
జడమ్=మోటువాండైనను, తవ=నీయొక్క, అపాన్దాలాకే=క్రేగంటిచూపుయం
దు, పతితమ్=పడిన, నరమ్=మనుష్యమాత్రుని, యువతయః=జవ్వనులు, గళద్యే
ణీబన్ధాః-గళత్=జాఱుచున్న, వేణీ=జడలయొక్క, బన్ధాః=ముళ్లుగలవారై, కు
చకలశవిస్త్రస్తనిచయాః-కుచకలశ = కుండలపాటిచనులయందు, విస్త్రస్త=జా
ఱిపోయిన, సిచయాః=పైటకొంగులుగలవారై, హతాత్=ఆకస్మికముగా, త్రు
ట్యుత్కాఞ్శ్చ-త్రుట్యుత్=తెగిన, కాఞ్శ్చ= మొలచుళ్లుగలవారై, విగళిత
దుకూలాః-విగళిత=వీడిపోయిన, దుకూలాః=పోకముడిగలవారై, అనుధావన్తి=
వెంటబడించి పరుగులిడుదురు.

తా. తల్లి, పీచల్లనిమాడులను పాల్పడినవాండై మోటువాండైనను,
యెంతముసలివాండైనను, ఎంతదిరుసయైనను వానినే మన్నుభండని
తలచి వలచి విలాసవతులు తమకొప్పలు వీడగా, పైట జాఱగా, మొల
చుళ్లుతెగగా, పోకలు వీడగా వెంటబడించి పరుగులిడుదురు.

శ్లో. టీతా పట్టభాషాశర్ద్ధివసనుధికపభాషాశదుదకే
హుతాశే ద్వాపప్తిశ్చతురధికపభాషాశదనిలే,
దివి ద్విష్టట్రింశన్ననసి చ చతుష్షప్తిరియే
మయాఖాస్తేసామప్యపరి తవ పాదామ్బుజయుగమ్. 14

టీ. హేభగవతి=పీతల్లి, టీతా=వృక్షవీతత్వముతోగలసినమూలాధార
మందు, పట్టభాషాశత్=ఏలబదియాఱును, ఉదకే = అత్తత్వముతోగూడిన
మణిపూరమందు, ద్విష్టసనుధికపభాషాశత్=ఏలబదిరెండును, హుతాశే=అగ్నితత్వ
యుక్తమైనస్వాధిపానమున, ద్వాపప్తీః=అటువదిరెండును, అనిలే=వాయుతత్వ
యుతమగుఅనాహతచక్రమందు, చతురధికపభాషాశత్=ఏలబదినాలుగును, దివి=

ఆకాశతత్వయుతమైనవిశుదచక్రమందు, ద్విషష్టింశల్=దెబ్బదిరెండును, మనసిచ=మనస్తత్వయుతమగునాజ్ఞాచక్రమందు, చతుష్షష్టి=అఱువదినాలుగును, ఇతి=ఈలాగున, యే=ఏ, మయూఖా=జ్వాలలు (కలవో), తేహమపి=వానికంటె, ఉపరి=మీఁద(సహస్రదశకమలమందలిచంద్రబింబమువంటిదగు బైందవమను పేరఁబరఁగునమృతసముద్రమునందు), తవ=నీయొక్క, పాదామ్బుజయుగమ్-పాదామ్బుజ=పాదకమలములయొక్క, యుగమ్=జంట, వర్తలే=ఉండును.

తా. తల్లి, నీపాదములజంట భూ, జ, లాఁగి, వా, య్యాకాశ, మనస్తత్వాత్మకములగు మూలాధార, మణిపూరక, స్వాధిష్ఠా, నానాహత, విశుద్ధాజ్ఞాచక్రములయందున్న యోగిగమ్యములైన తేజస్సులకంటె పై సహస్రారమందు చంద్రబింబమువలె నుండు బైందవమను నమృతసముద్రమున నుండునని తా.

శ్లో శరజ్జ్యోత్స్నా శుద్ధాం శశియుతజటాజూటమకుటాం
వరత్రాసత్రాణస్ఫటికఘటికాపుస్తకకరామ్,
సకృన్నత్వా న త్వా కథమివ సతాం సన్నిదధతే
మధుక్షీరద్రాక్షౌమధురిమధురీణాః ఫణితయః.

15

టీ. హేభగవతి=తల్లీ, శరజ్జ్యోత్స్నా శుద్ధామ్-శరల్=శరత్కాలమందలి, జ్యోత్స్నా=వెన్నెలవలె, శుద్ధాం=నిర్మలమైనదియు, శశియుతజటాజూటమకుటాం-శశి=చంద్రునితోడ, యత=కూడుకొనిన, జటాజూట=కేశకలాపమే, మకుటాం=శిరోభూషణముగాఁగలదియు, వరత్రాసత్రాణస్ఫటికఘటికాపుస్తకకరాం-వర=వరదానముద్రయు, త్రాసత్రాణ=అభయముద్రయు, స్ఫటికఘటికా=స్ఫటికములచే నిర్మింపఁబడిన జపమాలయు, పుస్తక=పుస్తకమున్న, కరాం=హస్తమునఁగల, త్వా=నిన్నుగూర్చి, సకృత్=ఒక్కమాత్రేని, నత్వా=నమస్కరించి, సతాం = సజ్జనులకు, మధుక్షీరద్రాక్షౌమధురిమధురీణాః-మధు=తేనెయొక్కయు, క్షీర=పాలయొక్కయు, ద్రాక్ష=ద్రాక్షపండ్లయొక్కయు,

మధురిమ=తియ్యదనమునకు, ధురీణాః=భారవాహకములై, ఫణితయః=వాక్కులు, కథమివ=ఎట్లు, న సన్నిదధతే=ఆవిర్భవించవు, ఆవిర్భవించునని భావము.

తా. తల్లీ, శరత్కాలమందలివెన్నెలవలె తెల్లనైనదానవును, చంద్రుని నోఁగూడిన శేశకలాపమే కిరీటముగాఁగలదానవును, వరాభయాక్షమాలాపుష్పధారిణియునగు నిన్నొక్కమాత్రేని మ్రొక్కినకవులకు లేనెపాలుద్రాక్షపండ్లు మొదలగువానివలె మధురములైనవాక్కులు నిరర్గళముగాఁ గలుగును.

శ్లో. కవీంద్రాణాం చేతకకమలవనబాలాతపరుచిం
భజన్తే యే సన్తః కతిచిదరుణామేవ భవతీమ్,
విరిశ్చప్రేయస్యాస్తరుణతరశృణ్వారలహరీ
గభీరాభిర్వాగ్భిర్విదధతి సతాం రజ్జనమమీ.

16

టీ. హేభగవతి=తల్లీ, కవీంద్రాణాం=కవులయొక్క, చేతకకమలవనబాలాతపరుచిం=చేతః=చిత్తమును, కమలవన=తామరతోటను, బాలాతప=లేయెండయొక్క, రుచిం=కాంతిపండిదగు, అరుణామేవ=అరుణయనుపేరుగల(ఎఱ్ఱనికాంతిగల), భవతీం=నిన్ను, కతిచిత్=కొందఱగు, యే=ఏ, సన్తః=సజ్జనులు, భజన్తి=సేవించెదరో, లే = ఆ, అమీ=వీరు, విరిశ్చప్రేయస్యాః=విరిశ్చ=ప్రహ్లాదయొక్క, ప్రేయస్యాః=ప్రియురాలగు సరస్వతీదేవియొక్క, తరుణతరశృణ్వారలహరీగభీరాభిః=తరుణతర = ఉద్రిక్తమైన, శృణ్వార=శృంగారరసముయొక్క, లహరీ=ప్రవాహములచేత, గభీరాభిః = అగాధములైన, వాగ్భిః=వాక్కులచేత, సతాం=సజ్జనులయొక్క, రజ్జనం = ఆహ్లాదమును, విదధతి=చేయుదురు.

తా. తల్లీ, కమలములకుఁ లేతయెండవలె కవిచిత్తములకు వికాసప్రదురాలవగు ఎఱ్ఱనికాంతిగల నిన్ను ఏపుణ్యాత్ములు నమస్కరింతురో వారు సరస్వతీ ప్రసాదలబ్ధమైన శృంగారరసపూరితములైన సుభాషితములచేత సకలసజ్జనహృదయానందమును చేయఁగలుగుదురని తా.

శ్లో. సవిశ్రీభిర్వాచాం శశిమణిశిలాభజ్గరుచిభి
 ర్వశిన్యాద్యాభిస్తావం సహజనని సఇచ్చిస్తయతియః,
 సకర్తా కాన్యానాం భవతి మహతాం భజ్గరుచిభి
 ర్వచోభిర్వాద్దేవీవదనకమలామోదమధురైః. 17

టీ. హేజనని=ఓతల్లీ, వాచాం=పలుకులను, సవిశ్రీభిః=జనకములై -
 శశిమణిశిలాభజ్గరుచిభిః-శశిమణిశిలా=చంద్రకాంతపుత్రులయొక్క, భజ్గ=ము
 క్కలయొక్క, రుచిభిః=కాంతివంటి కాంతిగల, వశిన్యాద్యాభిస్సహ=వశిని
 మొదలగు శక్తులతోఁగూడ, త్వాం=నిన్ను, యః=ఎవఁడు సఇచ్చిస్తయతి=
 చక్కగా ధ్యానించునో, సః=వాఁడు, మహతాం = వాల్మీకిమున్నగుమహా
 కవులయొక్క, భజ్గరుచిభిః-భజ్గ = రచనలయొక్క, రుచిభిః = చవులుగలిగి
 నవియు, వాద్దేవీవదనకమలామోదమధురైః - వాద్దేవీ = సరస్వతియొక్క,
 వదనకమల = కమలమువంటి = ముఖమందలి, ఆమోద = మరిమళముచేత,
 మధురైః=తీపులైన, వచోభిః = సుభాషితములచేత, కాన్యానాం=కబ్బము
 లను, కర్తా=చేయువాఁడుగా, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా. తల్లీ, నిన్ను కవిత్వమునిచ్చునట్టి వశిన్యాదిశక్తులతోఁగూడ
 ధ్యానముచేయువాఁడు వ్యాసవాల్మీకి ప్రభృతులకవనమువలె మధురమై
 శ్రవణరమణీయమైన వాక్కులుగలిగి పురుషరూపముదాల్చినవాణియో
 యనునట్లు రసవత్కావ్యములకుఁ గర్త యగును.

శ్లో. తనుచ్ఛాయాభిస్తే తరుణతరణిశ్రీసరణిభి
 ర్దివం సర్వాముర్వీమరుణిమనిమగ్నాం స్తరతియః,
 భవత్ప్రసృత్రస్యద్వనహరిణశాలీననయనా
 స్సహార్యశ్యా వశ్యాః కతికతి నగీర్వాణగణికాః. 18

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, తరుణతరణిశ్రీసరణిభిః-తరుణ=లేతవాఁడగు,
 తరణి=సూర్యునియొక్క, శ్రీసరణిభిః=సౌభాగ్యమునుబోలుసౌభాగ్యముగల,
 లే=నీయొక్క, తనుచ్ఛాయాభిః=శరీరకాంతులచేత, దివం=ఆకాశమును, సర్వాం

నమస్తమగు, ఊర్వీం = భూమిని, అరుణిమనిమగ్నాం-అరుణిమ = ఎఱుపు
లో, నిమగ్నా=మునిగినదానిగా, యః=ఎవఁడు, స్తరతి = ధ్యానించునో,
అస్య=వీనికి, త్రస్యద్వనహరిణశాలీననయనాః-త్రస్య=బెడరుచున్న, వన
హరిణ=అడవిలేళ్ల కువలె, శాలీన = అందములైన, నయనాః = కన్నులుగల,
గీర్వాణవనితాః = అచ్చరలు, ఊర్వశ్యా సహ = ఊర్వశితోఁగూడ, కతి
కతి = ఎందఁడెందఱు, వశ్యాః = లోబడినవారలు, న భవంతి=కారు, దంత
ఱుచు వశంవద లగుదురనుట.

తా. తల్లీ ఎవఁ డీమిన్నును మన్నునుగూడ పీయొక్క మేనిరంగులచే
నెఱ్ఱనైనదానినిగా భావించునో యట్టివానికి ఊర్వశితోఁగూడ ఎందఁడెంద
ఱు చకితహరిణీనేత్ర లగునచ్చరమచ్చకంటులు వశముగారు? ఎల్లరు నగుదురు.

ముఖం బింద్రిం కృత్వా కుచయుగమథస్తస్య తదథో
హరార్థం ధ్యాయేద్యో హరమహిషి తే మన్తధకలామ్,
న సద్యస్సజ్జోభం నయతి వనితా ఇత్యతిలఘు
త్రిలోకీమప్యాశు భ్రమయతి రవీన్ద్రస్తనయుగామ్. 19

టీ. హరమహిషి=శివునివట్టపురాణివగు నోతల్లీ, ముఖమ్=మొగమును,
బింద్రిం=బిందురూపమును, కృత్వా=చేసి, తస్య=దానికి, అథః=క్రింద, కుచ
యుగం=చంటిజంటను, కృత్వా=చేసి, తదథః=దానికిక్రింద, హరార్థం=శక్తి
రూపమును (త్రికోణమును), కృత్వా=ఉంచి, తత్ర=అచ్చట, తే = నీయొ
క్క, మన్తధకలాం=కామబీజమును, యః=ఎవఁడు, ధ్యాయేత్ = ధ్యానిం
చునో, సః=ఆయుపాసకుఁడు, సద్యః=అప్పుడే, వనితా, = జవ్వనులను, సం
జ్జోభం=కలవరమును, నయతీతియత్=పొందించుననుట యేదికలదో, తత్=
అది, అతిలఘు=మిగులస్వల్పము, రవీన్ద్రస్తనయుగాం-రవీన్ద్ర = సూర్యచంద్రు
లే, స్తనయుగాం=తోచదవయముగాఁగల, త్రిలోకమపి = ముల్లోకములను,
ఆశు=శీఘ్రముగా, భ్రమయతి = మోహపెట్టుచున్నాఁడు.

తా. తల్లీ, ముఖమును బిందువునుగాఁచలఁచి, దానికిక్రింద పాలిండ్ల
ను కల్పించి, యాక్రింద త్రికోణమును ధ్యానించి యచట నీమదనబీజము

నెవఁడు ధ్యానించునో యాయుపాసక ప్రవరుఁ డెల్లపల్లవాధరలను భ్రమపెట్టు నననేల? ముల్లోకముల నొక్కపెట్టున మోహింపఁజేయఁగలఁడు. సూర్య చంద్రులు సైతము లనుటచేత స్త్రీయని ధ్వని.

కిరన్తిమశ్లేభ్యః కిరణనికురుమ్బామృతరసం
హృది త్వామాధత్తే హిమకరశిలామూర్తిమివ యః,
స సర్వాణాం దర్పం శమయతి శకుంతాధిప ఇవ
జ్వరప్లుప్తాః దృప్త్యా సుఖయతి సుధాధారసిరయా. 20

టీ హేదేవి=ఓశల్లీ, యః=ఎవఁడు, అశ్లేభ్యః=అవయవములవలన, కిరణనికురుమ్బామృతరసమ్-కిరణ=కాంతులయొక్క, నికురుమ్బ=సమాహము వలనఁగలిగిన, అమృతరసం=అమృత ద్రవమును, కిరన్తిం=కురియుచున్న, హి మకరశిలామూర్తిమివ=చంద్ర కాంతమణివలె, హృది=నెమ్మనమున, త్వం= నిన్ను, ఆధత్తే=విలుచుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, శకుంతాధిపఇవ = పులుఁగు లఱేడగు గరుడునివలె, సర్వాణాం=దిలువలయొక్క, దర్పం = పొగరును, శమయతి=మాపుచున్నాఁడు, సుధాధారసిరయా = అమృతనాడియగు, దృ ప్త్యా=చూపుచేత, జ్వరప్లుప్తాః=జ్వరముచేఁ గ్రొంగినవారలను, సుఖయతి= సుఖంపఁజేయుచున్నాఁడు.

తా. శల్లీ, సర్వావయవములచే నమృతమును గురియుచున్న నిన్ను చంద్ర కాంతమణివలె హృదయమున ధ్యానించువాఁడు సర్వములను గరుడుని వలె రూపుమాపును. ఒక్కసారి చూచినంతమాత్రమున నెట్టి జ్వరపీడితుల సంతాపమును బోగొట్టఁగలఁడు.

తటిల్లేఖితస్వీం తపనశశివై శ్వానరమయీం
నిషణ్ణాం షణ్ణామప్యపరి కమలానాం తవ కలామ్,
మహాపద్మాటవ్యాం మృదితమలమాయేన మనసా
మహాంతః పశ్యంతో దధతి పరమానందలహరీమ్.

టీ. భగవతి=తల్లి, తటిల్లేఖాతస్వీం-తటిల్లేఖా = మెఱుపుతీగవలె, తస్వీం = సూక్ష్మమై దీర్ఘమై క్షణవిలసనముగలదియు, తపనశశివైశ్వానరమయ్యాం=సూర్యచంద్రాగ్నిరూపముగలదియు, షణ్ణాం=ఆఱగు, కమలానాం=చక్రములయొక్క, ఉపరి=మీద, మహాపద్మాటవ్యాం=గొప్పతామరతోటయందు (సహస్రారమందు), నిషణ్ణాం=కూర్చున్న, తప=నీయొక్క, కలాం=సాదాఖ్యకళను, మృదితమలమాయేన - మృదిత=పోకార్పబడిన, మలమాయేన=కామాదిమలములు - అవిద్యాస్థితాహంకారాదులుగల, మనసా=మనస్సుతో, పశ్యంతి=చూచుచున్న, మహాంతి=సజ్జనులు, పరమానందలహరీం=ఉత్తమమైన యానందప్రవాహమును, దధతి=పొందుచున్నారు.

తా. తల్లి, షట్పద్మములమీద సహస్రారమందున్న సూర్యచంద్రాగ్నిరూపమైన మెఱుపుతీగవంటిదగు సీకళలు కామాదిమలములు మాయ వీనిచే విడువబడినచిత్తముతో ధ్యానింతురేని వారు మహదానందప్రవాహమును నొలలాడుదురు.

భవాని త్వం దాసే మయి వితర దృష్టిం సకరుణా
మితి స్తోతుం వాంఛక కథయతి భవాని త్వ మితి యః,
తదైవ త్వం తస్మై దిశసి నిజసాయుజ్యపదవీం
ముకున్దబ్రహ్మేన్ద్రస్ఫుటఘకుటనీరాజితపదామ్. 22

టీ. భవాని=ఈశ్వరీ, త్వం=నీవు, దాసే=కింకరుడనగు, మయి=నాయందు, సకరుణాం=దయతోగూడిన, దృష్టిం=చూపును, వితర=ఇష్టు, ఇతి=ఇట్లు, యః = ఎవడు 'స్తోతుం=పొగడుటకొఱుకు, వాంఛక=ఇచ్చగించువాడై, భవానిత్వమితి=భవానిత్వం అని, కథయతి=నుడువునో, తస్మై=వానికొఱుకు, త్వం=నీవు, తదైవ=అప్పుడే (మాటముగియకముందే), ముకున్దబ్రహ్మేన్ద్రస్ఫుటఘకుటనీరాజితపదామ్-ముకున్ద=విష్ణువుయొక్కయు, బ్రహ్మ=బ్రహ్మయొక్కయు, ఇంద్ర=ఇంద్రునియొక్కయు, స్ఫుట = వెలుగుచున్న, ఘకుట=కిరీటములచేత, నీరాజిత=ఆరతి త్రబడిన, పదాం=అడుగులు

గం, నిజసాయుజ్యపదపీఠ్-నిజ=స్వకీయమైన, సాయుజ్యపదపీఠ్ = తాదాత్మ్యమును, దిశసి=ఇచ్చెదవు.

తా. తల్లీ, నిన్నెవడేని 'అమ్మ నేవకుడగు నాయందు దయతోడి కటాక్షమును జిమ్ము' మని పేడఁబోయి సగముమాట జెప్పనంతలోన హరి బ్రహ్మాండప్రార్థనీయమగు నీసాయుజ్యము నీయఁగలవు.

త్వయా హృత్వా వామం వపురపరితృప్తేన మనసా
శరీరార్థం శమ్భోరపరమపి శక్తే హృతమభూత్,
యదేతత్త్వద్రూపం సకలమరుణాభం త్రినయనం
కుచాభ్యామానన్త్రం కుటిలశశిచూడాలమకుటమ్. 23

టీ. హృగవతి=హృత్, త్వయా=నీచేత, శంభో=శివునియొక్క, వామం=ఎడమదగు, వపుః=మేనిసగమును, హృత్వా=హరించి, అపరితృప్తేన=తనివారని, మనసా=చిత్తముచేత, అపరమః=కుడిదగు, శరీరార్థమ్=మేని సగమును, హృతం=హరింపఁబడినదని, శక్తే=తలఁచెదను, యత్=ఏకారణమువలన, ఏతత్=ఈ, త్వద్రూపమ్=నీయాకారము, సకలం = అంతయు, అరుణాభమ్=ఎఱ్ఱనికాంతిగలదియు, త్రినయనమ్=మూడుకన్నలు గలదియు, కుచాభ్యామ్=స్తనములచేత, అనన్త్రమ్=వంగినదియు, కుటిలశశిచూడాలమకుటమ్=కుటిల=వక్రమైన, శశి=చంద్రఖండముచేత, చూడాల = శిరోభూషణముగలదైన, మకుటమ్=కిరీటముగలదో.

తా. తల్లీ, నీయొడలంతయు నెఱ్ఱనికాంతిగలదై మూడుకన్నలుగలదై స్తనభారనన్త్రమయి చంద్రశకలమును ధరించియుండుటఁజూడ తొలుత నీవు ఈశ్వరుని శరీరవామార్థమును హరించి యంతటితోఁ దనివినొందక మిగిలినసగమునుగూడ హరించితివిగాఁబోలునని శంక వొడముచున్నది.

జగత్సృజే ధాతా హరిరవతి రుద్రః క్షపయతే
లిరసుర్వన్నేతత్సమపి వపురీశ స్త్రీయతి,
సదాపూర్వస్సర్వం తదిదమనుగృహ్లాతి చ శివ
స్తవాజ్ఞా మాలమ్భ్య క్షణచలితయోధ్యులలికయోః.

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, ధాతా=బ్రహ్మ, జగత్=లోకమును, సూతే=పుట్టించుచున్నాఁడు, హరిః=విష్ణువు, జగత్=లోకమును, అవతి=రక్షించుచున్నాఁడు, రుద్రః=శివుఁడు, జగత్=లోకమును, క్షపయతే=నశింపఁజేయుచున్నాఁడు, ఈశః=ఈశ్వరుఁడు, ఏతత్=ఈహరిహరబ్రహ్మత్వకమైనమూఁటిని, తిరస్కర్షత్=తిరస్కరించువాఁడై, స్వమసి=తనదగు, వపుః=శరీరమును, తిరయతి=అంతర్ధానమును బొందించుచున్నాఁడు, సదాపూర్వః=సదాశబ్దము ముందుగల, శివః=సదాశివుఁడు, తదిదమ్=ఆయీధాతృహరిహర ఈశరూపమైన తత్త్వచతుష్టయమును. క్షణచలితయోః=క్షణవికాసముగల, తవ=నీయొక్క, భూలతికయోః=కనుబొమలయొక్క, ఆజ్ఞామ్=ముదలను, అవలమ్యుః=పొంది, అనుగృహ్ణతి=అనుగ్రహించుచున్నాఁడు. అనఁగా మఱల సృజించునని భావము.

తా. తల్లీ, బ్రహ్మ లోకములను సృజించును, విష్ణువు రక్షించును, శివుఁడు లయింపఁజేయును. ఈశ్వరుఁడు ఈముగ్గురను తనశరీరముతోడ లయము నొందించును. సదాశివుఁడు నీకటాక్షమాత్రమును సహాయముగాఁ బడసి యీతత్త్వచతుష్టయమును మఱల నుద్ధరించుచున్నాఁడు. అనఁగా ననేకకొటి బ్రహ్మాండములను సృజియించుటయందును లయించుటయందును నీ భూవిక్షేపమే సదాశివునకు సహాయమొనర్చునని తా.

త్రయాణాం దేవానాం త్రిగుణజనితానాం తవ శివే
భవేత్పూజా పూజా తవ చరణయోర్యా విరచితా,
తథాహి త్వత్పాదోద్వహనమణిసీతస్య నికటే
స్థితా హ్యేతే శశ్వన్ముకుళితకరోత్తంసమకుటాః. 25

టీ. హే శివే=ఓదేవీ, త్రిగుణజనితానామ్=సత్త్వరజస్తమోగుణముల వలనఁబుట్టిన, త్రయాణాం=మువ్వురగు, దేవానాం=హరిహరబ్రహ్మలకు, తవ=నీయొక్క, చరణయోః=పాదములయందు, నూపూజా=విపూజ, విరచితా=చేయఁబడినదో, నైవ=ఆదియే, పూజా=పూజయనఁబడును. తథాహి=అలాగేకదా, హి=ఏకారణమువలన, ఏతే=వీరలు, త్వత్పాదోద్వహనమణి

పీతస్య=నీపాదములను మోయుచున్న పలకయొక్క, నికడే=చెంతను, శశ్వత్=మాటిమాటికి, ముకుళితకరోత్తంసమకుటాః - ముకుళిత = అంజలిబద్ధములైన, కర=చేతులే, ఉత్తంస=శిరోభూషణములుగాఁగల, మకుటాః = బొదలుగల వారై, స్థితాః=ఉండురో.

తా. తల్లీ, సత్త్వరజస్తమోగుణజనితులైన హరిహరబ్రహ్మలకు నీకుఁ జేయఁబడుపూజయే పూజయనఁబడును, ఏకారణమువలన వీరలెప్పుడును, నీపాదసమ్ముఖమున నిలచియుండురో.

విరిఞ్చీః పంచత్వం ప్రజతి హరిరాప్నోతి విరతిం
విनाశం కీనాశో భజతి ధనదో యాతి నిధనమ్,
వితంద్రీ మాహేంద్రీ వితతిరపి సమ్మిలితదృశా
మహాసంసారేఽస్త్విన్విరహతి సతి త్వత్పతిరసౌ.

26

టీ. విరిఞ్చీః=బ్రహ్మ, పంచత్వం=మరణమును, ప్రజతి = పొందుచున్నాఁడు, హరిః=విష్ణువు, విరతిం=ఉపరతిని, ఆప్నోతి = పొందుచున్నాఁడు, కీనాశః=జముఁడు, వినాశం=నాశమును, భజతి=పొందుచున్నాఁడు, ధనదః=కుబేరుఁడు, నిధనం=మరణమును, యాతి=పొందుచున్నాఁడు, మాహేంద్రీ=ఇంద్రులసంబంధమైన, వితతిరపి=సమూహమున్ను, సమ్మిలితదృశా=మూయఁబడినకనులతో, వితంద్రీ=విహ్వలమగుచున్నది, అస్త్వి=ఈ, మహాసంసారే=గొప్పసంసారమందు, సతి=దేవీ, అసౌ=ఈ, త్వత్పతిః=నీప్రియుఁడగు సదాశివుఁడు, విహరతి=క్రిడించుచున్నాఁడు.

తా. తల్లీ, బ్రహ్మాదులకును మరణమును గలిగించు నీమహాసంసారమున నీప్రియుఁడగు సదాశివుఁడొకఁడుమాత్రము చలనములేక కనులుమూసికొని వేడుకతోఁ గ్రీడించుచుండును.

జపో జల్పశ్శిల్పం సకలమపి ముద్రావిరచనా
గతిః ప్రాదక్ష్యేణ్యక్రమణమశనాద్యాహుతివిధిః,
ప్రణామస్సంవేశః సుఖమఖిలమాత్మార్పణదృశా
సపర్యాపర్యాయస్తవ భవతు య న్నే విలసితమ్.

27

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, ఆత్మార్పణదృశా=బ్రహ్మార్పణబుద్ధిచేత, జల్పక
=నోటికొలదివాగుట, జహి=మంత్రజపము, సకలమపి=అంతయు, శిల్పం=
చిత్రలేఖనము మున్నగుచేతిపనియు, ముద్రావిరచనా=ముద్రా=సంక్షోభణవి
ద్రావణాదిముద్రలయొక్క, విరచనా = చేయుటయు, గతి = స్వేచ్ఛగా
దిరుగుటయు, ప్రాదక్షిణ్యక్రమణం=ప్రదక్షిణము దిరుగుట, అశనాది=ఏదేని
తినుటమొదలైనదియు, ఆహుతివిధి=ఇష్టదైవమునుగూర్చి హవిస్సు సర్పించు
టయు, ప్రణామః = మ్రొక్కుటయు, సంవేశః = క్రిందబడి దొడ్లుటయు,
సుఖం = శబ్దస్పర్శాదికమగు సుఖముము, అఖిలం=ఈచెప్పిన వానికంటె పే
తైన (పడలువిటుచుట, కనులుమూయుట మొదలగు) సమస్తకార్యమును,
ఆత్మార్పణదృశా=బ్రహ్మార్పణబుద్ధిచేత, తపః=సీకు, సపర్యాపర్యాయః=పూజ
కు మాటుగా, భవన్తు=అగుగాక.

తా. తల్లీ, మనోవాక్కాయములచేత బ్రహ్మార్పణబుద్ధితో సేజేయు
నెల్లపనులును సీకు పూజలేయగుగాక.

సుధామప్యాస్వాద్య ప్రతిభయజరామృత్యుహరిణీం
విషద్యస్తే విశ్వే విధిశతమఖాద్యా దివిషదః,
కరాళం యత్త్వేళం కబళితవతః కాలకలనా
న శమ్భోస్తన్మూలం తవ జనని తాటజ్జమహిమా. 28

టీ. హేజనని=ఓతల్లీ, విశ్వే=ఎల్లరగు, విధిశతమఖాద్యాః=బ్రహ్మేం
ద్రాదులైన, దివిషదః=స్వర్గవాసులైనదేవతలు, ప్రతిభయజరామృత్యుహరి
ణీమ్=ప్రతిభయ = భయంకరములైన, జరా=ముదిమిని, మృత్యు = చావును,
హరిణీం=హరిగొట్టునట్టి, సుధాం=అమృతమును, ఆస్వాద్యాసి = త్రాగియు,
విషదస్తే=మరణించుచున్నారు, కరాళం=భయంకరమగు, త్వేళం=విషమును,
కబళితవతః=మ్రంగిన, శంభోః=ఈశ్వరునకు, కాలకలనా=నాశము, నాస్తీ
తియల్=లేదనుట యేదికలదో, తన్మూలం=దానికికారణము, తపః=సీయొక్క,
తాటజ్జమహిమా=తాటజ్జ=కమ్మలయొక్క, మహిమా=సామర్థ్యము.

తా. తల్లి, జరామరణములను బోగొట్టు నమృతమును ద్రాగియు బ్రహ్మాంధ్రాదిసురులు వివత్తిని జేందుదురు. వీరలఁబోలి తానును కాలవశ గుఁడు గావలసినవాడయ్యు శివుఁ డట్లుకాఁడు. దీనికి నీకర్ణపూరములే కారణము. కాలముయొక్క జననస్థితిలయములు తాటంకములచేతనే గలుగును గాన కాలప్రభావ మాతాటంకసన్నిధిలో నాఁగదు. అవి లేనియెడ నీశ్వరుఁడును విపన్నుఁ డగునని తా.

కిరీటం వైరిశ్చం పరిహర పురః కైటభభిదః
కఠోరే ణోటిరే స్థలసి జహి జమ్భారిమకుటమ్,
ప్రణమేష్వేతేషు ప్రసభముపయాతస్య భవనం
భవస్యాభ్యుత్థానే తవ పరిజనోక్తిర్విజయతే. 29

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ. పురః=ఎదుట, వైరిశ్చం=బ్రహ్మదేవునిదగు, కిరీటం=మకుటమును, పరిహర=తొలఁగఁజేయుము, కైటభభిదః=విష్ణువుయొక్క, కఠోరే=కఠినమగు, ణోటిరే = కిరీటమందు, స్థలసి=జాతెదవు, జమ్భారిమకుటం=ఇంద్రకిరీటమును, జహి = దాఁటిరమ్ము, ఇలి=ఈలాగున, ఏతేషు = ఈబ్రహ్మాదులు, ప్రణమేష్వుతస్స=మ్రొక్కువారిగుఁచుండఁగా, భవనం=గృహమునుగూర్చి, ఉపయాతస్య=వచ్చిన, భవస్య=కర్మనియొక్క, ప్రసభం = తొందరగా, తవ=మీయొక్క, అభ్యుత్థానే=ఎరుగొనుటయందు, పరిజనోక్తిః=చెలులమాట, విజయతే=వెలయుచున్నది.

తా. తల్లీ, నీకు బ్రహ్మాంధ్రాదులు మ్రొక్కుచుండఁగా నీభర్తయింటికి వచ్చుసమయమున నీవెదురేగుటఁగా నీచెలులు నీకు దారిచూపుచు అమ్మయిది బ్రహ్మకిరీటము చూచిరమ్ము. ఇది విష్ణువుయొక్క గణుకుకిరీటము తాఁకునేమా చూడుము. ఇది యిందునికిరీటము చూడుమని తెలుపుచుందురు.

స్వదేహోద్భూతాభిర్భ్రుణిభిరణిమాద్యాభిరభితో
నిషేవే నిత్యే త్వాయహమితి సదా భావయతి యః,
కిమాశ్చర్యం తస్య త్రిణయససమృద్ధిం తృణయతో
మహాసంవర్తాన్ని ర్విరచయతి నీరాజనవిధిమ్. 30

టీ. హేనిత్యే=నిత్యురాలగు ఓభగవతీ, స్వదేహోద్భూతాభిః-స్వ=నీ యొక్క, దేహ=దేహైక దేశమగు చరణమువలన, ఉద్భూతాభిః=పుట్టిన, ఘృణిభిః=కాంతులచేతను, అణిమాద్యాభిః=అణిమాదిశక్తులచేతను, అభితః=అంతటను, (పరివృతాం=చుట్టుతోఁబడిన,) త్వాం=నిన్ను, అహం=నేను, నిషేవే=నే వించెదను. ఇతి=ఇట్లు, యః=ఏయొకపాసకుఁడు, సదా=ఎల్లపుడు, భావయతి=ధ్యానించునో, త్రిణయనసమృద్ధిం-త్రిణయన=సాంబమూర్తియొక్క, సమృద్ధిం=సంపదను, తృణయతః=గడ్డిపోచఁగాఁ దలంచుచున్న, తస్య=వానికి, మహాసంవర్తాగ్నిః=ప్రళయాగ్ని, నీరాజనవిధిం=ఆరతేత్తుటను, విరచయతి=చేయుచున్నది, (అత్ర=ఇట్లునుటయందు,) కిమాశ్చర్యం=ఏమియబ్బరము?

తా. తల్లీ, నిత్యురాలగు నిన్ను వెలుగుచున్న నీచరణకాంతులతోడను అణిమాదిశక్తులతోడను గూడినదానినిగా నిరంతరధ్యానముచేయువానికిశివుని యైశ్వర్యమే తృణప్రాయముదోచఁగా నింక వానికి ప్రళయాగ్ని యారతిచేత నగుచున్న దనుటలా నేమివంత గలదు? ఏమియు లేదనుట.

చతుష్టప్త్యా త నైః స్వకలమతిసన్ధాయ భువనం
స్థితస్తత్తత్త్విద్ధిప్రసవపరత నైః పశుపతిః,
పునస్తత్త్విద్ధిర్భద్రా దఖిలపురుషార్థైకఘటనా

స్వతన్త్రం తే తన్త్రం క్షితితలమవాతీతరదిదమ్.

31

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, పశుపతిః=శివుఁడు, స్వకలభువనం=ఎల్లలోకమును, తత్తత్త్విద్ధిప్రసవపరత నైః-తత్తత్త్విద్ధి=ఆయాసిద్ధులయొక్క, ప్రసవ=ఉత్పత్తియందు, పరతనైః=పూనికగల, చతుష్టప్త్యా=అఱువదినాలుగు, తనైః=మహామాయాశంబరాదిసిద్ధాంతములచేత, అతిసంధాయ=కప్పి (మోసపుచ్చి), స్థితః=ఊరకుండెను, పునః=మఱల, త్వద్విద్ధిర్భద్రాత్-త్వత్=నీయొక్క, నిర్బంధాత్=బలాత్కారమువలన, ఆఖిలపురుషార్థైకఘటనాస్వతన్త్రం-ఆఖిల=అన్నియు, పురుషార్థ=పురుషార్థములయొక్క, ఘటనా=మూర్పుట

యందు, స్వతస్త్వం=శక్తమగు, లే=నీయొక్క, ఇదం=ఈ, తస్త్వం=సీద్ధాంతము, క్షీతితలం=భూతలమునుగూర్చి, అవతీతరత్=దిగెను.

తా. తల్లి, ఈశ్వరుడు ఆయాసిద్ధుల కనుగుణములగు అటువదినాలుగు మాయాశంఖరాదితంత్రములచే లోకమును పంచించి వశపతిచిహ్ని క్రిడించుచుండెను. అంత మఱుల నీబాతామరమువలన చతుష్పత్తితంత్రములలో జెప్పబడిన యెల్లసిద్ధాంతముల యాకారముగల సర్వపురుషార్థసాధనహేతువగు నీయాతంత్రము ఈశ్వరునిచే జేయబడినచే నుపదేశమునుబొంది భూతలమునకుఁ దే బడియెను.

అవ. ఆసకలపురుషార్థసాధక నూతనతంత్రమును వివరించుచున్నారు. —

శివశ్చక్తిః కామః క్షీతిరథ రవిశ్శీతకిరణః

స్తరో హంసశ్చక్రః తదను చ పరామారహరయః,

అమీ హృల్లేఖాభి స్త్రీస్సృభిరవసానేషు ఘటితా

భజస్తే వర్ణాస్తే తవ జనని నామావయవతామ్.

32.

టీ. హేజనని=ఓతల్లీ, శివః=కకారము, శక్తిః=ఏకారము, కామః=ఈకారము, క్షీతిః లకారము, అథ=తరువాత, రవిః=హకారము, శీతకిరణః=సకారము, స్తరో=కకారము, హంసః=హకారము, శక్రః=లకారము, తదనుచ=అటునిచ్చుట, పరామారహరయః=పరా=సకారము, మార=కకారము, హరయః=లకారము, అమీ=ఈ. వర్ణాః=వర్ణములు, స్త్రీస్సృభిః=మూడగు, హృల్లేఖాభిః=హ్రీంకారములచేత, అవసానేషు=మూడుచివరలయందు, ఘటితాః=మార్చబడినవై, తవ=నీయొక్క, నామావయవతాం=నాభు=నామధేయమునకు, అవయవతాం=అంగములగుటను, భజస్తే=పొందుచున్నవి.

(క ఏ ఈ లహ్రీం, హసకహలహ్రీం, సకలహ్రీం, ఇదియే దేవీనామాత్మక నూతనతంత్రము.)

స్తరం యోనిం లక్ష్మీం త్రితయమిదమాదౌ తవ మనో
 ర్నిధాయైకే నిత్యే నిరవధిమహాభోగరసికాః,
 భజన్తి త్వాం చింతామణిగుణనిబద్ధాక్షవలయాః
 శివాగ్నౌ జుహ్వంతః సురభిఘృతధారాహుతిశత్రైః ॥ ౩౩

టీ. హేనిత్యే=మొదలుతుదలులేని యోతల్లి, తవ=నీయొక్క, మనోః
 =మంత్రమునకు, ఆదౌ=మొదట, స్తరం=కామరాజబీజమును, యోనిమ్=
 భువనేశ్వరీబీజమును, లక్ష్మీం=శ్రీ బీజమును, నిధాయ = చేర్చి, నిరవధిమహా
 భోగరసికాః=నిరవధి=ఎడలేని, మహాభోగ = నిత్యమభవమునకు, రసికాః=
 రుచిచెలిసిన, ఏకే=కొందఱు సమయాచారపరులు, చింతామణిగుణనిబద్ధాక్ష
 వలయాః=చింతామణి=చింతారత్నములయొక్క, గుణ=సరములచేత, నిబద్ధ=
 కట్టబడిన, అక్షవలయా =జపమాలికలు గలవారై, శివాగ్నౌ=త్రికోణనిల
 యమగు సంస్కృతాన్నియందు (జాతకర్తాదిషోడశసంస్కారములు చేయఁ
 బడినది శివాన్ని యనఁబడును), త్వాం=నిన్ను, సురభిఘృతధారాహుతిశ
 త్రైః=సురభి=కామధేనువుయొక్క, ఘృత=నేతియొక్క, ధారా=ధారలచేత
 నైన, ఆహుతి=ఆహుతులయొక్క, శత్రైః=అనేకములచేత, జుహ్వంతః=
 వేల్పువారై, భజన్తి=సేవించెదరు.

తా. తల్లి, అనుభవజ్ఞులైన కొందఱు సమయాచారపరులు సీమంత్ర
 మునకు ముందు విం పీం శ్రీం బీజములను జేర్చి చింతామణుల జపమాలిక
 లఁ బూని కామధేనువుయొక్క ఆజ్యధారలచేత త్రికోణమగు బిందుస్థానమున
 నిన్నునిచి నీకు హోమముచేయుచు నిన్ను సేవించుదురు.

అవ. 'తవాజ్ఞాచక్రం' అనునది మొదలాటుశ్లోకము
 లచే సమయాచారమతమును దెలుపఁదలంచి, ముందు దానికిఁ
 గావలసినదగుటచే పూర్వమని ఉత్తరమని ద్వివిధమగు కౌల
 మతమును రెండుశ్లోకములచే జెప్పచున్నారు.—

శరీరం త్వం శమ్భోశ్శశిమిహిరవక్షోరుహయుగం
 తవాత్మానం మన్యే భగవతి నవాత్మానమనఘమ్,

అలౌక్యేష శ్శేషీ త్వయముభయసాధారణతయా

స్థితస్సమృద్ధో వాం సమరసపరానందపరయోః.

34

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, (పుట్టుట, నచ్చుట, వచ్చుట, పోవుట, విద్య, అవిద్య వీని నెఱిగియుండుట భగము, ఇది గలదిగనుక భగవతి) శ్శేషీ= (ఆనందభైరవుడగు) ఈశ్వరునకు, త్వం=నీవు (మహాభైరవి), శశిమహిరవక్షోరుహయుగమ్=సూర్యచంద్రులే స్తనములుగాఁగల, శరీరం=మేనుగా, (భవసి=అగుదువు,) తవ=నీయొక్క, ఆత్మానం=స్వరూపమును, అనఘం=పాపములేని, నవాత్మానం=నవవ్యూహోత్తకమైన యానందభైరవా కృతినిగా, మన్యే = తలఁచెదను, అశి=ఇందువలన, శేషి=అప్రధానము, శేషి=ప్రధానము, ఇతి=ఇట్టి, అయమ్=ఈ, సమృద్ధి=శేషశేషిభావరూప సంబంధము, సమరసపరానందపరయోః - సమరస=సామరస్యముతోఁగూడిన, పరానంద=ఆనందభైరవుఁడు (ఆనందభైరవి) యనుసమానాకారములు, పరయో=ప్రధానములుగాఁగల, వాం = మియిరువురకు. ఉభయసాధారణతయా=ఇద్దఱికుఁ జెల్లునదిగా, స్థితః=ఉన్నది.

తా. తల్లీ, సూర్యచంద్రులు స్తనములు గాఁగల నీవు (ఆనందభైరవీ రూపచిచ్ఛక్తికళ) ఆనందభైరవునకు నొడలుగాఁ గనుపట్టుదువు, ఆయానందభైరవునిరూపము నీరూపముగాఁ దోచుచు, ఇందువలన విచారింపఁగా శేషశేషిభావరూపసంబంధము మియిద్దఱికు సమానమని తోచెడివి.

మనస్త్వం వ్యోమ త్వం మరుదసి మరుత్సారధిరసి
త్వమాపస్త్యం భూమిస్త్యయి పరిణతాయాం న హి పరం,
త్వమేవ స్వాత్మానం పరిణమయితుం విశ్వవపుషా
చిదానన్దాకారం శివయువతి భావేన బిభృషే.

35

టీ. హేభగవతి = దేవీ, త్వం=నీవు, మనః = ఆజ్ఞాచక్రమందలి మనస్తత్వము, అసి=అయితివి, వ్యోమ=విశుద్ధచక్రమందలియూకాశతత్వము, అసి=అయితివి, మరుత్=అనాహతమందలి వాయుతత్వము, అసి=అయితివి,

మరుత్సారభిః=స్వాధిష్ఠానమందలి యగ్నితత్వము, అసి=అయితివి, త్వం = నీవు, ఆహి=మణిపూరమందలి జలతత్వము, ఆసి=అయితివి, త్వం=నీవు, భూమిః = మూలాధారమందలి పృథివీతత్వము, అసి=అయితివి, త్వయి = నీవు, పరిణతాయాం=తాదాత్మ్యమును బొందినదానవగుచుండఁగా, పరం = ఇంత కన్న వేఱయినది, నహి=లేదు, త్వమేవ=నీవే, సాత్త్వానం=సీస్వరూపమును, విశ్వపపుషా=జగదాకారముతోడ, పరిణమయితుం=తాదాత్మ్యమును పొందించుటకు, హేళివయువతి = ఓయీశ్వరి, భావేన = చిత్తముతో, చిదానందాకారం = చిచ్ఛక్తియొక్కయు ఆనందభైరవునియొక్కయు రూపమును, దిభృషే=భరించెదవు.

తా. తల్లీ, పట్నక్రమలయందున్న పృథివ్యాదితత్వములు నీవే, నీవు ప్రపంచమున వ్యాపించియుండఁగా వేఱొకటిలేదు. నీవే సీరూపమును ప్రపంచముతోఁ జేర్చి యొక్కటిగాఁ జేయుటకొఱకు చిచ్ఛక్తియొక్కయు, ఆనందభైరవునియొక్కయు, రూపమును చిత్తమున ధ్యానించెదవు.

తవాజ్ఞాచక్రస్థం తవనశశికోటిద్యుతిధరం

పరం శమ్భుం వద్దే పరిమిళితపార్శ్వం పరచితా,

యమా గాఢ్యస్థక్త్యా రవిశశిశుచీనామవిషయే

నిరాలోకేఽలోకే నివసతి హి భాలోకభవనే.

36

టీ. హేళిగవతి=ఓతల్లీ, తవ=నీయొక్క (తవ యుటచే సాధకుని భ్రామధ్యగతమగు చక్రచతుష్టయము పేర్కొనఁబడును), ఆజ్ఞాచక్రస్థమే=ఆజ్ఞాచక్రమందున్న, తవనశశికోటిద్యుతిధరం - తవనశశి = సూర్యచంద్రులయొక్క, కోటి=అనేకకోటులయొక్క, ద్యుతి=కాంతివంటికాంతిని, ధరం=ధరించిన, పరచితా=పరాకారజ్ఞానము చేత, పరిమిళితపార్శ్వం- పరిమిళిత = ఆవరింపఁబడిన, పార్శ్వం = ఇరుప్రక్కలాగల, పరం = పరుండగు, శమ్భుం=శివునిగూర్చి, వద్దే=నమస్కరించెదను, యం=ఏదేవుని, భక్త్యా = పూజ్యానురాగముతోడ, ఆరాధ్యన్ = పూజించువాఁడు, రవిశశిశుచీనాం = సూర్యచంద్రాగ్నులకును, అవిషయే = గోచరము కానిది గనుకనే, నిరాలోకే=

దృగ్గోచరముకాని, ఆలోకే=విజనమగు, భాలోకభువనే=వెన్నెలగల లోకమందు (సహస్రారమున), నివసతిహి=ఉంచునో.

తా. తల్లి, సూర్యచందులతోటుల క్షేణినేయజాలు పరాకారజ్ఞాన సంపన్నుడైన సీతు నిలయమగు నాజ్ఞాచక్రమందున్న పరశివునకు మ్రొక్కెదను. ఏదేవుని భక్తితోఁ బూజించువాఁడు, సూర్యచంద్రాన్నులకు నగోచరమగుదృగ్గోచరముగాని యేకాంతమగు జ్యోత్స్నాప్రచురమగు లోకమందు వసించియుండునో.

విశుద్ధా తే శుద్ధస్ఫటికవిశదం వ్యోమజనకం

శివం నేవే దేవీమపి శివసమానవ్యవసితామ్,

యయోః కాన్త్యా యాన్త్యాశ్శశికిరణసారూప్యసరణే

విధూతాన్తర్ధాన్తా విలసతి చకోరీవ జగతీ.

37

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, తే=నీయొక్క, విశుద్ధా = విశుద్ధచక్రమందు, శుద్ధస్ఫటికవిశదం-శుద్ధ=మలినములేని, స్ఫటిక = స్ఫటికమణివలె, విశదం = శుభ్రమైన, వ్యోమజనకం-వ్యోమ = ఆకాశతత్వమునకు, జనకం = ఉత్పాదకమగు, (అనఁగా ఆజ్ఞాచక్ర)మందు ఆత్మతత్వమున్నట్లు చెప్పఁబడినది. దానివలన నాకాశతత్వ మువయించుననుట.) శివం=శివతత్వమును, శివసమానవ్యవసితామ్-శివ=శివునితో, సమాన=తుల్యమగు, వ్యవసితామ్=ప్రయత్నముగల, దేవీమపి=దేవీతత్వమును, నేవే=పరిచరించెదను, యయోః=ఏవివాళివులయొక్క, యాన్త్యా=వెలుగుచున్న, శశికిరణసారూప్యసరణే - శశికిరణ=చంద్రకాంతులయొక్క, సారూప్య=పోలికయొక్క, సరణే=పరిపాటిగల, కాన్త్యా=కాంతివలన, జగతీ=లోకము, విధూతాన్తర్ధాన్తా-విధూత=పోకార్చఁబడిన, అన్తర్ధాన్తా=అజ్ఞానముగలదై, చకోరీవ = వెన్నెలపులుగువలె, విలసతి= ప్రకాశించుచున్నదో.

తా. తల్లీ, నీవిశుద్ధచక్రమందు స్ఫటికమణివలె నిర్మలమైన ఆకాశజనకమగు శివతత్వమును అట్టిదయగు దేవీతత్వమును నేవించెదను. వెలుగుచున్న

యేశివాశివులయొక్క వెన్నెలనుబోలుకాంతిచేత లోకమునశించిన యజ్ఞానముగలదై చకోరపక్షివలె నానందించుచున్నదో.

సముస్తీలత్సంవిత్కమలమకరన్దైకరసికం

భజే హంసద్వద్వం కిమపి మహతాం మానసచరమ్,

యదాలాపాదప్టాదశగుణితవిద్యాపరిణతి

ర్యదాదత్తే దోషాద్గుణముఖిలమస్ఫ్యః పయ ఇవ. 38

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, సముస్తీలత్సంవిత్కమలమకరన్దైకరసికం -

సముస్తీలత్=వికసించిన, సంవిత్=(అనాహత) జ్ఞానమను, కమల=తామర పూవునందలి, మకరన్ద = పూచేనెయందు, ఏకరసికం = ఒక్కటియై తవిలి యున్న, మహతాం=యోగీశ్వరులయొక్క, మానసచరం=మనస్సనే మానస సరస్సుయందు మెలఁగెడు, కిమపి=ఇట్టిదని రూపింప నలవిగాని, హంసద్వద్వం = హంసమిధునమును, (అనాహతక్రమందు అగ్నిజ్వాలారూపుడై శిఖనియనుతనశక్తితోఁగూడి దీపాంకురమువలె వెలుఁగువానిని), భజే=సేవింతును, యదాలాపాత్-యత్ = ఏ యంచకవయొక్క, ఆలాపాత్=కూయి వలన, అప్టాదశగుణితవిద్యాపరిణతిః - అప్టాదశగుణిత = పదునెనిమిదింటి లెక్కగొనఁబడిన, విద్యా-చదువులయొక్క, పరిణతిః=పరిణామము (కలుగు నో), యత్=ఏయంచజోడు, దోషాత్=దోషసమూహమువలన, అఖిలం= సమస్తమగు, గుణం=గుణమును, అస్ఫ్యః=నీలగుండ్లి, పయఇవ = పాలను వలెనే, ఆదత్తే=గ్రహించుచున్నదో.

తా. తల్లీ, ఏ మిధునము పలికిన పలుకులన్నియు నప్టాదశవిద్యలుగా మారుచున్నవో ఏజంటదోషములనుండి గుణమును నీటినుండి పాలనువలె గ్రహించునో వికసించిన జ్ఞానమనెడికమలమందలి మకరందములు గ్రోలి మైమఱచియున్న యోగులహృదయమును, మానససరస్సున నున్న యనిర్వాచ్యమహిమగల శివశివాత్మకమనెడు హంసమిధునమును నే నేవింతును.

తవ స్వాధిష్ఠానే హుతవహమధిష్ఠాయ నిరతం
 తమిడే సంవర్తం జనని మహతీం తాం చ సమయామ్,
 యదాలోకే లోకాః దహతి మహసి క్రోధకలితే
 దయార్ద్రాయా దృష్టిశ్శిరముపచారం రచయతి. 39

టీ. హేజనని=ఓతల్లీ, తవ=నీయొక్క, స్వాధిష్ఠానే=స్వాధిష్ఠానచక్రమందు, తంసవర్తంచుతవహం = ఆ ప్రళయాన్ని, అధిష్ఠాయ = ఆశ్రయించి, నిరతం=ఎల్లవేళలను, ఈడే=స్తుతించెదను, మహతీం=మహతీయనబడు, తాం=ఆసంవర్తాన్నిరూపమైన, సమయాం= సమయముకళను, ఈడే=స్తుతించెదను, మహసి=తేజోరూపమగు, క్రోధకలితే = రోషరూపితమయిన, యదాలోకే-యత్=ఏకళయొక్క, ఆలోకే=దృష్టి, లోకాః= జగములను, దహతిసతి=కాల్చుచుండగా, దయార్ద్రా = కృపచే జెప్పగిలిన, యా=ఏ, దృష్టిః=మాపు, శిశిరం=చల్లని, ఉపచారం=సేవను, రచయతి = కల్పించుచున్నది.

తా. ఏకశక్తియొక్క క్రోధయుతమగుమాపు లోకములను దహింపఁగాకరుణాకల్పితమై యాచూపే మణుల చల్లఁబఱచుచుండునో అనాహతచక్రగతమైన యగ్నినాశ్రయించిన ప్రళయానలజ్వాలారూపమైనయాశివశక్తిని సేవించెదను.

తటిత్వస్తం శక్త్యా తిమిరపరిపన్థిస్ఫురణయా
 స్ఫురన్నానారత్నాభరణపరిణధేన్ద్రధనుషమ్,
 తవ శ్యామం మేఘం కమపి మణిపూరై కిశరణం
 నిషేవే వర్షస్తం హరమిహిరతస్తం త్రిభువనమ్. 40

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, తవ=నీయొక్క, మణిపూరై కిశరణం= మణిపూర=మణిపూరచక్రమే, ఏక=ముఖ్యమైన, శరణం=నెలవుగాఁగల, (మణియనఁగా విల్లు దానిచే బూరింపఁబడునదిమణిపూరము) తిమిరపరిపన్థిస్ఫురణయా=తిమిర=మణిపూరమందలి చీకటికి, పరిపన్థి=విరోధియగు, స్ఫురణ

యా=విలసనముగల, శక్త్య=తటిద్రూపశక్తిచేత, తటిశ్వంతం=మెఱుపులుగల, స్ఫురన్నానారత్నభరణపరిణాదేన్) సమవమ్-స్ఫురల్=మెఱయుచున్న, నానారత్న=పలురత్నములచే నిర్మించబడిన, ఆభరణ=సొమ్ములచేత, పరిణాధ=కూర్చబడిన, ఇన్ద్రధనువమ్=ఇంద్రచాపముగల, శ్యామమ్=నల్లని మేఘమువలెనున్న, హరమిహిరతప్తమ్-హర=ఈశ్వరుడనే, మిహిర=సూర్యుని (ప్రళయానలము)చేత, తప్తమ్=క్రాంచబడిన, త్రిభువనమ్=ముల్లోకములను, వర్షప్తమ్=తడిచుచున్న, కమ్=ఇట్టిదట్టిదనరాని. మేఘమ్ = మొయిలుచు, నిషేవే=సేవించెదను.

తా. తల్లి, నీమణిపూరచక్రముననుండి యందలిచీకటిని బాపగల విద్యుద్రూపశక్తితోఁగూడి, పలుదెఱుంగల రత్నపుసొమ్ములచే గల్పింపబడిన ఇంద్రదనుస్సు గలిగియున్న శివుడనే ప్రళయానలముచే గాల్చబడిన జగత్తును తడిసి చల్లబఱచుచున్న యనిర్వాచ్యమహిమగలవార్డుక మేఘమును (సదాశివుని) సేవించెదను.

తవాధారే మూలే సహ సమయయా లాస్యపరయా
నవాత్మానం మన్యే నవరసమహాతాన్దవనటమ్,
ఉభాభ్యామేతాభ్యాముదయవిధిముద్దిశ్య దయయా
సనాథాభ్యాం జన్జే జనకజననీనుజ్జగదిదమ్.

41

టీ. హేభగవతి=ఓదేవీ, తవ=నీయొక్క, మూలేతాధారే=మూలాధారచక్రమందు, లాస్యపరయా=ఆడఁగోరికగల (స్త్రీనృత్యము లాస్యమనఁబడు), సమయయాసహ=సమయయనుకళతోఁ గూడ, నవరసమహాతాన్దవనటమ్-నవ=తోమ్మిదగు, రస = శృంగారాదిరసములచేతనైన, తాన్దవ=ఆటయందు, (పురుషనృత్యము తాండవమనఁబడు.) నటమ్=ఆటకాడగువానిని, నవాత్మానమ్=ఆనందభైరవునిగా, మన్యే=తలఁచెదను, ఉదయవిధిమ్=అభ్యుదయవ్యాపారమును, ఉద్దిశ్య=నిశ్చయించి, దయయా=కాలినలోకము నుజ్జి వింపఁజేయుకరుణచేత, సనాథాభ్యాం=ఒకటిగాఁగలసిన, ఏతాభ్యామ్=ఈయానందభైరవి భైరవులచేత, ఇదమ్=ఈ, జగత్=లోకము, జనకజననీమల్ = తల్లిదండ్రులుగలదిగా, జన్జే=అయ్యెను.

తా. తల్లీ, నీమూలాధారచక్రమందు నృత్యవశగురాలగు సమయకళ తోఁగూడి నవరసనృత్యమందు దవలియున్నవానిని యానందభైరవునిగాఁ దలంచెదను. దయచేత కాఁనలోకమును ప్రోదిసేయ నొకటిగాఁ గలసిన యీమానందభైరవీభైరవులచేత నీయెల్లలోకములు తల్లియై దండ్రీయఁ గలవిగా నైనవి.

గతైర్మాణిక్యత్వం గగనమణిభిస్సాన్వృఘటితం
కిరీటం తే హైమం హిమగిరిసుతే క్షీర్తయతి యః,
స నీడేయచ్చాయాచ్ఛరణశబలం చంద్రశకలం
ధనుశ్శౌనాసీరం కిమితి ననిబధ్నాతి ధిషణామ్. 42

టీ. హైమగిరిసుతే=ఓపార్వతీ, మాణిక్యత్వం=తోమ్మిది మానికము లగుటను, గతైః=పొందిన, గగనమణిభిః=సూర్యులచేత, సాన్వృఘటితం= చిక్కనగాగూర్చబడిన, హైమం=బంగారపుదైన, తే=నీయొక్క, కిరీటం= మకుటమును, యః=ఎవఁడు, క్షీర్తయతి=వర్ణించునో, సః=ఆకవిపుంగవుఁడు, నీడేయచ్చాయాచ్ఛరణశబలం=నీడేయ=కుదుళ్లయందు బిగింపఁబడిన నానా రత్నములయొక్క, ఛాయా=కాంతులయొక్క, శరణ=ప్రసారముచేత, శబలమ్ = చిత్రవర్ణముగల, చంద్రశకలం=చంద్రఖండమును, శౌనాసీరం= ఇంద్రునిదగు, ధనురితి=విల్లని, ధిషణాం=ఊహను, కింననిబధ్నాతి=ఎందుకు చేయఁడు? చేయుననుట.

తా. తల్లీ, దావ్దదశాదిత్యులనెడుమణులచేత చిక్కనగాఁ జెక్కిఁ బడిన నీబంగారపుకిరీటము నెవఁడు భావనచేసి వర్ణింపఁజూచునో వాఁడు గాఁడులు దీసికట్టఁబడిన రత్నకాంతులచే పలువన్నెలుగల నీయాదలనున్న చంద్రశకలమును జూచి యింద్రధనుస్సుని భ్రమజెందఁడా? చెందుననుట.

ధునోతు ధ్వాన్తం నస్తులితదళితేస్తీవరవనం
ఘనస్నిగ్ధశ్లక్ష్యం చిగురనికురుంబం తవ శివే,
యదీయం సౌరభ్యం సహజముపలబ్ధం సుమనసో
వసన్త్యస్తిన్తన్యే వలమథనవాటివిటపినామ్. 43

టీ. హేళివే=హిపార్వతీ, తులితదళి తేస్థివరవనమ్-తులిత=పోల్చబడిన, దళిత=వికసించిన, ఇందీవరవనమ్ = నల్లకలువలతోఁటగల, ఘనస్థిగృశ్శక్తిమ్-ఘన=చిక్కనైన, స్థిగృ=మెఱుంగైన, శక్తిమ్=మృదుల (సుకుమార) మైన, తవ=సియొక్క, చికురనికురుమృమ్ = కేశకలాపము, నః = మాయొక్క, ధ్వాంతమ్=మూలాజ్ఞానమును, ధనోతు=పోఁగొట్టుఁగాక. యదీయమ్=ఏకురులదగు, సహజమ్=స్వాభావికమగు, సౌరభ్యమ్=సువాసనను, ఉపలబ్ధమ్=పొందుటకొఱకు, అస్తిక్=ఈకేశకలాపమందు, వలమకనవాటివిటపినామ్-వలమదన=ఇంద్రునియొక్క; వాటి = సంసరోద్యోగమందలి, విటపినామ్=కల్పవృక్షములయొక్క, సుమనసః=పూవులు, ఐశన్తి=ఉన్నవో, ఇతి=ఈలాగున, మన్యే=ఁలంచెదను. ఉత్పేక్ష.

తా. తల్లీ, నల్లకలువలతోలి చిక్కవై మెఱుంగై నునుపుగల నీకురుల కొప్పు మాయజ్ఞానమును భోగొట్టుఁగాక. నందనవనమందలి కల్పవృక్షము మములు నైజమైన నీకురుల పరిమళమునుబొందుటకై యెల్ల పుడును వినీకేశములనాశ్రయించుచున్నవో (కల్పవృక్షపుప్పములచే నలకరింపఁబడినవనుట).

తనోతు క్షేమం నస్తవ వరససౌందర్యలహరీ

పరీవాహ.స్తోతస్సరణిరివ సీమన్తసరణిః,

వహస్తీ సిన్ధూరం ప్రబలకబరీభారతిమిర

ద్విషాం బృన్దైర్బన్దీకృతమివ నవీనార్కకిరణమ్.

44

టీ. హేభగవతి=ఓయమ్మా, తవ=సియొక్క, వరససౌందర్యలహరీ పరీవాహ.స్తోతస్సరణిరివ-వరస=ముఖముయొక్క, సౌందర్య=అందముయొక్క. లహరీ=ప్రవాహముయొక్క, పరీవాహ=కలుఁజుయొక్క, స్తోతః = జాలుయొక్క, సరణిరివ=ప్రోవలెనున్న, సీమన్తసరణిః=పావటప్రోవ, ప్రబలకబరీభారతిమిరద్విషామ్-ప్రబల=బలవంతులైన, కబరీభార=కేశపాశము (పాయలు) ల సమాహములనే, తిమిర=చీకటులనే, ద్విషామ్=వైరులయొక్క, బృన్దైః=పదువులచేత, బన్దీకృతమ్=చెఱుఁబెట్టఁబడిన, నవీనార్కకిరణమివ-నవీన=లేతవాఁడగు, అర్క=సూర్యునియొక్క, కిరణమివ=అంశువువలెనున్న.

సిన్ధూరమ్=చెందిరపుంజుక్కను, వహస్తీ=ధరించుచున్నదై, నః=మాకు, తే
 మమ్=శుభమును, తనోతు=ప్రబలజేయుగాత.

తా. తల్లీ, కేశపాశములనే చీకటులచే జేఱఁజెట్టఁబడిన బాలసూ
 ర్యకిరణమోయన కుంకుమబొట్టుఁదాల్చిన మొగమందలి యందముయొక్క
 జాలువలెనున్న నీ పాపట మాకెల్ల శుభముల నొసఁగుగాక.

అరాతైస్సాస్విభావ్యాదభికిలభసశ్రీభిరలక్తైః
 పరీతం తే వక్త్రం పరిహసతి పక్షేరుహరుచిమ్,
 దరస్తేరే యస్తి౯ దశనరుచికిష్ణల్కరుచిరే
 సుగన్ధౌ మాద్యన్తి స్తరమథనచక్షుర్మధులిహః.

45

టీ. హేభగవతి=హితల్లీ, సాస్విభావ్యాత్=నైజమువలననే, అరాతైః=
 శంకరలైన, అభికిలభసశ్రీభిః-అభికిలభ=లేటికొదమలకు, సశ్రీభిః=సమాన
 శాంతులుగల, అలక్తైః=ముంగురుల చేత, పరీతమ్=కమ్మఁబడిన, లే=సియొక్క,
 పక్తమ్=మొగము, పక్షేరుహరుచిమ్=కమలపుసాబగును, పరిహసతి=గేలి
 నేయుచున్నది. దరస్తేరే=చిఱునగవుగల, దశనరుచికిష్ణల్కరుచిరే-దశనరుచి=
 పంటితుగుకులనే, కిష్ణల్క=అకరువుల చేత, రుచిరే=అందమైన, సుగన్ధౌ=కమ్మ
 నివాసనగల, యస్తి౯=ఏ మొగమందు, స్తరమథనచక్షుర్మధులిహః-స్తరమథన
 =మన్త ధునిజయించిన శివునియొక్క, చక్షుః=చూడుకల నే, మధులిహః=
 తుమ్మెదలు, మాద్యన్తి=మోహపడుచున్నవో.

తా. తల్లీ, చిఱునగవుఁదొలఁకుచున్న దంతపుతగుకులనే కేశరములు
 గలపరిమళముగల దేనియందు మన్త ధునిజయించినవాడైనను యీశ్వరుని
 చూడుకలనుతుమ్మెదలు దవులుచున్నవో నైజముననే శంకరలైన కొదమ
 తుమ్మెదలఁబోలుముంగురులచే నావరింపఁబడిన ఏ మొగము కమలముయొక్క
 యందమును పరిహసించెడిని. ఇది వింతగాదు.

లలాటం లావణ్యద్యుతివిమలమాభాతి తవ య
 ద్ద్వితీయం తస్య న్యే మకుటఘటితం చంద్రశకలమ్,

విపర్యాసన్యాసాదుభయమపి సమ్భూయ చ మిథ
స్సుధారేపస్యాతిః పరిణమతి రాకాహిమకరః.

46

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, తవ=నీయొక్క, లావణ్యద్యుతివిమలం=లా
వణ్య=నిగనిగలాడుకావలయునే, ద్యుతి = వెన్నెలచేత, విమలమ్=నిర్మలమై
న, యత్ లలాటమ్=నినోసలుగలదో, తత్=దానిని, మకుటఘటితమ్=ఔ
దలఁదాల్చఁబడిన, ద్వితీయమ్=రెండవదగు, చంద్రశకలమ్ = జాబిల్లితునుక
గా, మన్యే=హింపచెదరు. యత్=నికారణమువలన, ఉభయమపి = రెండు
ను, విపర్యాసన్యాసాత్=తలక్రిందులుగా (నాలుగుగొమ్ములు గలియునట్లు)
నుంచువలన, మిథః = ఒకటినొకటి, సమ్భూయచ=కలసికొని, స్సుధారేప
స్యాతిః = అమృతపుంజుతఁగలిగిన, రాకాహిమకరః = పూర్ణిమాచంద్రు
డుగా, పరిణమతి = మాటుచున్నదో.

తా. తల్లీ, నికారపుండరీకులచే నందమైననోసలు తలయందుఁ దా
ల్చఁబడినదానికంటె వేరైనచంద్రుని రెండవతులకయనియే నానమ్మకము.
కాదేని యీరెంటిని నాలుగుమూలలు కలియునట్లు సరిగా నదికినయెడల పం
డువెన్నెలతోనిండిన నిండుజాబిల్లికానేల? నోసలర్థచంద్రునిపంటిదనిభావము.

భ్రువౌ భుగ్నే కించిద్భువనభయభక్తవ్యసనిని
త్వదీయే నేత్రాభ్యాం మధుకరరుచిభ్యాం ధృతగుణమ్,
ధనుర్నన్యే సవ్యేతరకరగృహీతం రతిపతేః

ప్రళోష్ణే ముష్టౌ చ ఫగయతి నిగూఢాంతరముమే. 47

టీ. హేభువనభయభక్తవ్యసనిని = లోకముల కిడుబాప నానగొనిన
యోతల్లీ, త్వదీయే=నీవగు, కించిద్భుగ్నే = కొంచెముగావంగిన, భ్రువౌ =
కనుబొమలను, మధుకరరుచిభ్యామ్ = తుమ్మెదలవంటి కాంతిగల, నేత్రాభ్యా
మ్=కనులచేత, ధృతగుణమ్=ధృత=కట్టఁబడిన, గుణమ్ = అల్లెత్రాడుగల, రతి
పతేః=మన్నునియొక్క, సవ్యేతరకరగృహీతమ్ = కుడిచేతఁ బట్టుకొఁబడిన
(కుడిచేయి యనుటచే నెప్పుడు నొకచేతనే పూనఁబడినది యిది బాణప్ర

యోగముకొఱకు గాదని సూచన), ప్రకౌష్ఠే = ముంజేయియు, ముష్టాచ = పిడికిలియు, సగయతినతి = కప్పుచుండఁగా, నిగూఢాంతరమ్-నిగూఢం=కప్పుఁబడిన, అంతరమ్ = నడుముగల, ధనుః=వింటినిగా, మన్యే = తలఁచెదను.

తా. జగములకీడు బాపజూచు నోయమ్మా, కొంచెముగఁవంగిన నీకనుబొమలను, తుమ్మెదలబారులై చూడనొప్పు నీకనులే యల్లెత్రాడుగాఁగలదియు కుడిచేతఁ బట్టుకొఁబడినదియు పిడికిటను ముంజేలిచాటునను మాటువడిన మధ్యదేశముగల మన్తధనుని దాఁపుడుధనుస్సుగా నెన్నెదను. (నాసికయు నొసలును ముంజేలితోను పిడికిలితోను బోల్పుఁబడెను. బొమలు వింటితోఁ బోల్పుఁబడియెను.)

అహస్సూతే సవ్యం తవ నయనమర్కాత్కతయా

త్రియామాం వామం తే సృజతి రజనీనాయకతయా,

తృతీయా తే దృష్టిర్దరదళితహేమామామ్బుజరుచి

సమాధత్తే సన్ధ్యాం దివసనిశయోరంతరచరీమ్

48

టీ. హేభగవతి=ఓపార్వతీ, తే=నీయొక్క, సవ్యం = ఎడమదగు, నయనం=కన్ను, అర్కాత్కతయా = సూర్యరూపమగుటచేత, అహః = పగటిని, సూతే = కలిగించుచున్నది, వామం = ఎడమదగు, నయనం = కన్ను, రజనీనాయకతయా=చంద్రుఁడగుటచేత, త్రియామాం=రాత్రిని, సృజతి = కలిగించుచున్నది, దరదళితహేమామామ్బుజరుచి = కొంచెముగాఁ బూచినబంగారుకమలమువంటిదగు, తే = నీయొక్క, తృతీయా = మూడవదగు, దృష్టిః=కన్ను, దివసనిశయోః = దివారాత్రులమొక్క, అంతరచరీం = నడిమిదగు; సంధ్యాం = ప్రాతస్సాయంరూపమగుసంధ్యను, సమాధత్తే = చక్కఁగాఁ జేయుచున్నది.

తా. తల్లీ, నీకుడికన్ను సూర్యుఁడుగనుక పగ లొనర్చుచున్నది నీయెడమకన్ను చంద్రుఁడగుటచేత రాత్రిని జేయుచున్నది. అరవీడిన బంగారు తామరవలె నుండు నీఫలముననుండు మూడవకన్ను (అగ్ని నేత్రము) ప్రాతస్సాయసంధ్యలను జేయుచున్నది. ఇచ్చట రాత్రి పవలు సంధ్య యనువాని

చే పక్షమానర్తుయుగకల్పాదిరూపకాలాత్పత్తిఃశ్చెప్పటచే దేవినీత్రములచేత
సర్వకాలాత్పత్తి యగుటవలన, శక్తికి కాలబాధ్యత్వము లేదనుట.

విశాలా కల్యాణీ స్ఫుటరుచిరయోధ్యా కువలయైః

కృపాధారాధారా కిమపి మధురా భోగవతికా,

అవస్థీ దృష్టిస్తేబహునగరవిస్తారవిజయా

ధ్రువం తత్తన్నామవ్యవహరణయోగ్యా విజయతే. 49

టీ. హేభగవతి=పీతల్లీ, లే=నీయొక్క, దృష్టి=చూపు, విశాలా =
విపులమై, కల్యాణీ=మంగళకరమై, స్ఫుటరుచిః = చక్కనికాంతిగలదై,
అయోధ్యా = పోరనలవికానిదై, కువలయైః = కలువలచేత, కృపాధారా
ధారా = కరుణాప్రవాహనీలయమై, కిమపి మధురా = అవ్యక్త (చెప్పనలవి
కాని) మధురమై, భోగవతికా=బోధలవిశాలముగలదై, అవంతి=కాపాడునది
యై, బహునగరవిస్తారవిజయా, బహు=అనేకములైన, నగర = పట్టణముల
యొక్క, విస్తార=సమాహముయొక్క, విజయా=విజయముగలదై, ధ్రువం=
నిజముగా, తత్తన్నామవ్యవహరణయోగ్యా - తత్తన్నామ = (విశాల, కల్యా
ణి, అయోధ్య, ధార, మధుర, భోగవతి, అవంతి, విజయ అను) నానగర
నామములచే, వ్యవహరణ = వాడుటకు, యోగ్యా = తగినదై, విజయతే=
వెలయుచున్నది. (విశాలమొదలు విజయవఱకు నెనిమిదినగరములు గలవు.
అట్లే యెనిమిదివిధములదృష్టులుగలవు. వీనిలో విశాలాదృష్టి లోపల వికాస
ముగలది, కల్యాణీదృష్టి విస్తయముగలది, అయోధ్యాదృష్టి తెఱవబడిన
నల్లగుడ్డుగలది, ధారాదృష్టి అలసమైనది, మధురాదృష్టి చంచలమైనది, భో
గవతీదృష్టి మసృణమైనది, అవంతీదృష్టి ముగ్ధమైనది, విజాయాదృష్టిచెంతలఁ
జేరిన నల్లగుడ్డుగలది, అంతకరలకు లివి యందఱు పనితలకుఁ దుల్యములే.
దేవియం దివి క్రమముగా సంక్షోభ, కాకర్షణ, దాప, జోన్మాదన, పశోన్మి
చ్ఛాటన, విద్యోషణ, మారణక్రియలను జేయును. దేవి యెచ్చటనుండి విజ
యను నాకేకరదృష్టిచే శత్రువుల సమయించెనో యది విజయాపట్టము.

ఎచ్చటనిలిచి యంతర్వికాసముగలవిశాలాదృష్టిచే జనసంక్షోభమును గావిం చెనో యది విశాలానగరి. ఇట్లే మిగిలినది యూహింపఁదగును.

తా. తల్లీ, నీచూపు విపులమై కల్యాణియై, దుర్జయమై, దయారసపూ రితమై, అవ్యక్తమధురమై, లోపలవెడదయై, రక్షకమై, విజయకరమై వెలయుట చేత నాయాపుణ్యనగరములపేళ్లచే బిలువఁదగినదియై యొప్పుచుండును.

కవీనాం స్థర్భస్తబకమకరనైకరసికం

కటాక్షవ్యాజ్యేషభ్రమరకలభౌ కర్ణయుగళమ్,

అముఞ్చన్తౌ దృష్ట్వా తవ నవరసాస్వాదతరళా

వసూయాసంసర్గాదళీకనయనం కిఞ్చిదరుణమ్.

౨౦

టీ. హేభగవతి=ఓతల్లీ, కవీనామ్=కవులయొక్క, సందర్భస్తబకమ కరందై కరసికం=సందర్భ=కావ్యరచనలనే, స్తబక = పూగుత్తులయందలి మ కరంద=పూఁదేనెయందు, ఏకరసికమ్=ఒకరీతిగాఁ దవలియున్న కర్ణయుగళమ్=శ్రోత్రద్వయమును, అముఞ్చన్తౌ = విమెవకనంటియున్నవియు నవర సాస్వాదతరళే=నవ = తొమ్మిదగు, గస=శృంగారాదిరసములయొక్కఁ: ఆస్వా ద=క్రోలుటయందు, తరళే = ఆసక్తములైన, కటాక్షవ్యాజ్యేషభ్రమరకల భౌ=కటాక్ష = క్రేగంటినూపులనే, వ్యాజ్యేష=వ్యాజముతోనున్న భ్రమరక లభౌ = తుమ్మెదకొదమలను, దృష్ట్వా=చూచి, అసూయాసంసర్గాత్ = అసూ యా=ఈర్ష్యయొక్క సంసర్గాత్ = సంబంధమువలన, అళీకనయనమ్ = ఫాల నేత్రము, కించిత్=కొంచెము, అరుణమ్ = ఎఱ్ఱవారినిది.

తా. తల్లీ, కవుల కావ్యరసములఁగ్రోలు కర్ణయుగళితోఁ జెలిమిచేసి వానియందలి నవరసములను గ్రోలుటయందు తనివివీరకయున్న నీకటాక్ష వ్యాజముతోనున్న తుమ్మెదజంటను జూచి నీఫాలనేత్రము ఆసూయచే కొం చె మెఱ్ఱబారియున్నది. కను లాకర్ణాంతము వ్యాసించి నల్లనై తుమ్మెదలవలె పొదలుచున్నవని తా.

శివే శృక్లా రాద్ధౌ తదితరజనే కుత్సనపరా

సరోషా గక్తాయాం గిరిశనయనే విస్తయవతీ,

హారాహిభ్యో భీతా. సరసిరుహసాభాగ్యజయినీ
సఖీషు స్నేహ తే మయి జనని దృష్టిస్సకరుణా.

51

టీ. హేజనని=హితల్లీ, తే=సియొక్క. దృష్టి=చూపు, శిశే=భర్తయగుసదాశివునియందు, శృంగారాద్ధా)-శృంగార=శృంగారరసముచేత. ఆర్థా=తడిసినది, తదితరజనే=ఆశివునికంటె వేతైన ప్రాకృతజనమందు, కుత్సనపరా=ఏవగింపుగలది, (నపత్నాన్యం=నవతియగు,) గన్ధాయా=గంగయందు, సరోషా=కోపముతోఁగూడినది, గిరిశనయనే=గిరిశ=శివునియొక్క, నయనే=ఫాలసేత్రమందు, విస్తయవతీ=ఆశ్చర్యముగలది, హారాహిభ్యో-హర = శివునియొక్క, అహిభ్యో=సొమ్ములగు పాములవలన, భీతా=భయమొందినది, సరసిరుహసాభాగ్యజయినీ - సరసిరుహ=కమలముయొక్క, సాభాగ్య=సౌందర్యమును, జయినీ=జయించునది, సఖీషు=చెలులయందు, స్నేహ=వికాసముగలది, మయి=నాయందు, సకరుణా=దయతోఁగూడినది.

తా. తల్లీ, నీచూపు శివునియందు శృంగారముగలదై, ఇతరజనముయొడ బిభత్సముగలదై, గంగయందు కోపము (రాద్రరసము) గలదై, శివునిఫాల సేత్రమందు అద్భుతరసముగలదై, శివుని యొడలి సర్పములయందు భయానకర సముగలదై, ఎఱ్ఱరికాంతిగలిగి కమలశోభను జయించునదియై (వీరరసముగలదై), చెలికత్తియలయందు హాస్యరసముగలదై, నాయందు కగుణగనముగలదై, యిట్లు సర్వరసాత్మకమై వెలయుచుండును.

గతే కర్ణాభ్యర్థం గరుతి ఇవ పత్నోజి దధతీ
పురాం భేత్తుశ్చి తప్రశమరసవిద్రావణఫలే,
ఇమే నేత్రే గోత్రాధరపతికులోత్తంసకలికే
తవాకర్ణాకృష్టస్థరశరవిలాసం కలయతః.

52

టీ. హేగోత్రాధరపతికులోత్తంసకలికే = కొండలకురావగు హిమవతునివంశమునకు శిరోభూషణముగు మొగ్గయగు నోడేనీ, తవ=సియొక్క, ఇమే=ఈ నాహృదయమందుఁ బొడకట్టుచున్న, నేత్రే=కనులు, కర్ణాభ్యర్థం=

చెవులచెంతను, గలే = పొందినవై, గరుతభవ=ఈకలవలె, పత్నాణి=తెప్పవెం
 డ్రుకలను, దధతీ=ధరించుచున్నవై, పురాంభేత్తుః=త్రిపురనాశకుడైన యీ
 శ్వరునియొక్క, చిత్తప్రశమరసవిద్రావణఫలే-చిత్త=మనస్సునందలి, ప్రశ
 మరస=శాంతరసముయొక్క, విద్రావణ=దీల్చి నాశమొందించుటయే, ఫలే=
 ప్రయోజనముగాఁగలవై, (ఇనుపములుకులుగలవనిధ్వని) ఆకర్ణాకృష్టస్వరశర
 విలాసమ్-ఆకర్ణ=చెవికొనలవఱకు, ఆకృష్ట=లాగఁబడిన, స్వరశర=మదనబా
 ణములయొక్క, విలాసమ్=సౌభగును, కలయతః=ఆనుకరించుచున్నది.

తా. వలిమలకూతురగు నోడేవీ, నాహృదయమునఁదోచు సీయీక
 నులు చెవికొనలనుబొంది ఈకలవలె తెప్పవెండ్రుకలనుదాల్చి, శివునిశాంత
 మును బాడొనర్చి శృంగారమును మొలిపించినవై చెవికొనలదనుక లాగఁబ
 డిన బాణములసౌరు ననుకరించుచున్నది.

విభక్తత్రైవర్ణ్యం వ్యతికలితలీలాజ్ఞానతయా
 విభాతి త్వన్నేత్రత్రితయమిదమీశానదయితే,
 పునస్సృష్టం దేవాన్ ద్రుహిణహరిరుద్రానుపరతాన్
 రజస్వత్వం చిభ్రతమ ఇతి గుణానాం త్రయమివ. 53

టీ. హే ఈశానదయితే = శివునిప్రియకాలగు ఓడేవీ, ఇదం=ఈ,
 త్వన్నేత్రత్రితయం=త్వత్ = సీయొక్క, నేత్ర=కనులయొక్క, త్రిత
 యం = తిగ, వ్యతికలితలీలాజ్ఞానతయా-వ్యతికలిత = పెట్టఁబడిన, లీలా
 =సౌగసుకొఱకైన, అజ్ఞానతయా=కాటుకగలదగుటచేత, విభక్తత్రైవర్ణ్యం-
 విభక్త=వేఱుచేయఁబడిన, త్రైవర్ణ్యం=(తెలుపు, నలుపు, ఎఱుపు) మూఁడురం
 గులుగలిగినదై, ఉపరతాన్ = ఆత్మయందు లీనులైన, దేవాన్=క్రీడించు
 న్నభావముగల, ద్రుహిణహరిరుద్రాన్=బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులను, పునః=
 మఱిల, స్రష్టం=సృజించుటకొఱకు, రజిస్తవంతమితి = రజస్సు, సత్వము,
 తమస్సు అనెడు, గుణానాం=గుణములయొక్క, త్రయం=మూఁటిని, చిభ్ర
 దివ=భరించుచున్నదివలె, విభాతి=మెఱయుచున్నది.

తా. శివుని పట్టపురాణివగునోతల్లీ, ఈసీమూడుకనులు కాటుకబెట్టఁ బడినవి గనుక వేఱుగా నగపడు తెలుపు నలుపు ఎఱుపు రంగుగలిగి మహాప్రళయమందు పరమాత్మయందు లీనులైన బ్రహ్మవిష్ణుదుండ్రులను తిరిగి పుట్టించుటకొఱకు ధరింపఁబడిన సత్త్వరజస్తమోగుణముల యనునట్లు ప్రకాశించుచున్నవి.

అవ. దీనినే మఱల నుత్పేక్షించుచున్నాఁడు —

పవిత్రీకర్తుం నః పశుపతిపరాధీనహృదయే
దయామిత్రైర్నైత్రైరరుణధవళశ్యామరుచిభిః,
నదశ్శోణో గక్ష్ణా తపనతనయేతి ధ్రువమయం

త్రయాణాం తీర్థానాముపనయసి సమృద్ధిదమనఘమ్ 54

టీ. హేపశుపతిపరాధీనహృదయే = సదాశివలక్ష్మహృదయముగల యోతల్లీ, దయామిత్రైః = దయతోఁగూడిన, అరుణధవళశ్యామరుచిభిః = ఎఱుని తెల్లని నల్లనికాంతులుగల, నేత్రైః = కనులచే, శోణానదః = ఎఱునిశోణ నదియు, గక్ష్ణా = తెల్లనిభాగీరథియు, తపనతనయా = నల్లనియమునయు, ఇతి = ఈలాగున, త్రయాణామ్ = మూడగు, తీర్థానామ్ = తీర్థములయొక్క, అనఘమ్ = పాపహరమైన, సమృద్ధిదమ్ = సంగమమును, నః = మమ్ము, పవిత్రీకర్తుమ్ = పునీతులఁజేయుటకొఱకు, ఉపనయసి = తెచ్చుచున్నావు, ధ్రువమ్ = నిజము.

తా. శివాసక్తచిత్తయగు నోతల్లీ, దయామయములై ఎఱుపు తెలుపు నలుపురంగులు గల కనులతో పాపాత్ములగు మమ్ము పావనముజేయుటకొఱకు శోణ గంగ యమున యను మూడునదులయొక్క పుణ్యమగు సంగమమును తెచ్చెదవు. ఇది నిజము.

నిమేషోన్మేషాభ్యాం ప్రళయముదయం యాతి జగతీ
తవేత్యాహుస్సన్తో ధరణిధరరాజన్యతనయే,
త్వదున్మేషాజ్ఞాతం జగదిదమశేషం ప్రళయతః
పరిత్రాతుం శక్యే పరిహృతినిమేషోస్తవ దృశః.

టీ. హేధరణిధరరాజన్యతనయే=హిపార్వతీ, తవ=నీయొక్క, నిమే
షోస్తేషాభ్యామ్=కనులు మూయుట చేతను తెఱచుట చేతను, జగతీ = లోక
ము, ప్రళయమ్=నాశమును, ఉదయమ్=మఱల పుట్టుకను, యాతి=పొందు
చున్నది. ఇతి=ఈలాగున, సంతః=యోగులు (దృష్టిపృష్టివాదులగు శ్రీశంక
రులు), ఆహుః=చెప్పుదురు. త్వదుస్తేషాత్=నీకనులు తెఱచుటవలననే, జా
తమ్=పుట్టిన, ఇదమ్=ఈ, అశేషమ్=సర్వమగు, జగత్=లోకమును, ప్రళ
యతః = ప్రళయమువలన, పరత్రాతుమ్=రక్షించుటకొఱకు, తవ=నీయొక్క,
దృశః=చూపులు, పరిహృతనిమేషాః=పరిహృత=చాలింపఁబడిన, నిమేషాః=
తెప్పవాల్చులుగలవి, ఇతి=అని, శక్తే=శలఁచెదను.

తా. గట్టుఁజేసికూతురగు తల్లి, నీవు కనులుమూయుట తెఱచుటవల
న లోకములకు సంహారోత్పత్తులు గలుగునని పెద్ద లనియెదరు. నీవు కనులు
తెఱచుటవలన పుట్టిన యాయెల్లప్రపంచమును ప్రళయమున నశింపఁగఁ
గాపాడుటకై నీ వెప్పుడు కనులు తెఱచియుండువు. దేవతాసామాన్యమైన
యనిమేషత నిట్లుఁజేయించిరి.

తవాపర్ణే కర్ణేజపనయనపై శున్యచకితా

నిలీయస్తే తోయే నియతమనిమేషాశ్శుభరికాః,

ఇయం చ శ్రీర్బద్ధచ్ఛదపుటకవాటం కువలయం

జహాతి ప్రత్యూషే నిశి చ విఘటయ్య ప్రవిశతి.

౨౪

టీ. హేఅపర్ణే=హిదేవీ (వర్ణ భక్షణముచేత తవ మొనర్చినది); తవ=
నీయొక్క, కర్ణేజపనయనపై శున్యచకితా=కర్ణేజప=చెవులచెంతనున్న (కొం
డెమునుజెప్ప నైజముగల), నయన=కనుల చేతనైన, పైశున్య=గుట్టుబయలు
వఱుచుటవలన, చకితా=భయ మొందినవై, అనిమేషాః=తెప్ప పాటులులేని,
శుభరికాః=చేపలు, తోయే=నీటియందు, నిలీయస్తే=దాగుచున్నవి, నియ
తమ్=నిజము. కించ=మఱియు, ఇయంచ శ్రీ = ఈయగవడు నీనేత్రలక్ష్మి,
బద్ధచ్ఛదపుటకవాటమ్=బద్ధ=మూయఁబడిన, ఛద=దశములయొక్క, పుట=
పొరటలనే, కవాటం=కలుపుగలిగిన, కువలయం = కలువను, ప్రత్యూషే=

ప్రాశ్నకాలమున, జహతి = విడుచుచున్నది. నిశిచ=రాత్రి యందు, విఘట
య్య=తెరిచి, ప్రవిశతి = లోపలఁజేరుచున్నది. (పగలు దేవికనులయందు
రాత్రి కలువయందు లక్ష్మీ వసించును, చేపలుమున్నగునవి లక్ష్మీకి చదురులు
గావుగనుక నేత్రసామ్యమునకుఁ దగవు.)

తా. తల్లి, చెవులవఱకు నల్లుకొని యనిమేషతగల సీకనులు తనగుట్టు
బయలుచేయుననిజడిసి చేపలు స్థిల్లలోదాఁగినవి (దేవీ నేత్రములయందలి
యనిమేషత తమకడనుండుటచే దొంగతనముఁబెట్టునేమో యని భయము)
సీనేత్రలక్ష్మీ రాత్రియంతయు కలువయందుండి యుదయముననే దానిని దళ
ములతో మూసివచ్చి పగలంతయు సీకన్నులలోనుండి మఱల రాత్రి దళ
ముల తలుపుదెఱచిని కలువలోఁ జేరుచున్నది. ఇంక సీనేత్రములకిడగు
వస్తువే లేదని తా.

దృశా ద్రాఘీయస్యా దరదళితసీలోత్పలరుచా
దవీయాసం దీనం స్నపయ కృపయా మామపి శివే,
అనేనాయం ధన్యో భవతి న చ తే హానిరియతా
వనేవా హర్ష్యేవా సమకరనిపాతో హిమకరః. 57

టీ. హేళివే=పీతల్లి, ద్రాఘీయస్యా=మిగులనిడువగు, దరదళితసీలో
త్పలరుచా-దర=ఁగించెము, దళిత=పూచిన, సీలోత్పల=నల్లకలువయొక్క,
రుచా=కాంతివంటికాంతిగల, దృశా=చూపుచేత, దవీయాసమ్ = దూరమున
నున్న, దీనమ్=నిరుపేదయగు, మామపి = నన్నును, కృపయా=దయతోడ,
స్నపయ=తడుపుము, అనేన = ఈమాత్రముచేత, అయమ్=వీడు (నేను),
ధన్యో=కృతార్థుఁడు, భవతి=అగును. ఇయతా=ఇంతమాత్రముచేతనే, లే=
సీకు, హాని=ముప్పు, నచ=లేదు. హిమకరః = చంద్రుఁడు, వనేవా=అడవి
యందైనను, హర్ష్యేవా=మేడయందైనను, సమకరనిపాతో=సమ = తుల్య
మగు, కర=వెలుగులయొక్క, నిపాతో=ప్రసారముగలవాఁడుగదా.

తా. తల్లి, దీర్ఘ మయి ఆర్ద్రపీడినకలువవలె నందమైన సీచల్లనిచూపుచే
దూరమునఁబడియున్న నన్నొకసారి దయచేసిచూడుము. ఈమాత్రముకృపఁ
జూపిన నేధుఁడనగుదును. ఇంతతో సీకేమియుబాధలేదు. చంద్రుఁ డడవి

నైనను ఊరనైనను ఒక్కతీరుననే వెన్నెలలఁ గాయుచుండునుగదా. నీని వలన నాతనికేమైన ముప్పుగలదా లేదు.

అరాళం తే పాళీయుగళమగ రాజన్యతనయే
న కేహమాధత్తే కుసుమశరకోదద్వైకుతుకమ్,
తిరశ్చీనో యత్ర శ్రవణాధముల్లస్థస్య విలస
న్నపాణ్ణవ్యాసజ్ఞో దిశతి శరసన్ధానధిషణామ్.

58

టీ. హే అగరాజన్యతనయే = ఓపార్వతీ, అరాళమ్ = వంకరయైన, తే = సీయొక్క, పాళీయుగళమ్ - పాళీ = చెవితమైలయొక్క, యుగళమ్ = జంట, కుసుమశరకోదద్వైకుతుకం - కుసుమశర = మన్తధునియొక్క, కోదం డ = ధనుస్సుయందలి, కుతుకం = సౌభాగ్యమును, కేహం = ఎవరికి, నాధత్తే = తోఁపఁజేయదు. యత్ర = ఏపాళీయుగమందు, తిరశ్చీనః = అడ్డము గాఁ దిరిగిన, తవ = సీయొక్క, అపాణ్ణవ్యాసజ్ఞః = అపాణ్ణ = కనుగొనలయొక్క, వ్యాసజ్ఞః = ప్రచారము, శ్రవణాధం = చెవిత్రోవను, ఉల్లస్థస్య = దాఁటి, విలసన్ = మెఱయుచున్నదై, శరసన్ధానధిషణాం - శర = బాణములయొక్క, సన్ధాన = బారుచేయుటయందలి, ధిషణాం = ఊహను, కరోతి = కలి గించుచున్నది.

తా. తల్లీ, వంకరలైన చెవితమైలనుజూచి యందు సీనేత్రములు అడ్డ మయి చెవులనుగూడ దాఁటిపొవుచుండుటచే వాని నందఱును బాణములని తలఁచి, సీచెవితమైలను పూవిలుకానివిండ్లని బ్రమయుదురు.

స్ఫురద్గణ్డాభోగప్రతిఫలితతాటజ్కుయుగళం
చతుశ్చక్రం మన్యే తవ ముఖమిదం మన్తధరథమ్,
యమారుహ్య ద్రుహ్యత్యవనిరథమర్కేన్దుచరణం
మహావీరో సూరః ప్రమథపతయే సజ్జితవతే.

59

టీ. హేగవతి = ఓదేవీ, స్ఫురద్గణ్డాభోగప్రతిఫలితతాటజ్కుయుగళం - స్ఫురత్ = నిగనిగమెఱయుచున్న, గణ్డ = చెక్కిళ్లయొక్క, అభోగ =

వికాలదేశములయందు, ప్రతిఫలిత = ప్రతిబింబించిన, తాటజ్జు = కర్ణభ్రూరములయొక్క, యుగళం = జంటగల, ఇదం = ఈ, తవ = నీయొక్క, ముఖం = మొగమును, చతుశ్చక్రం = నాలుగుగాండ్లుగల, మన్తధరధం = మదనునిలేరునుగా, మన్యే = తలచెదను. మారీ = మన్తధుండు, యం = విరథమును, ఆరుహ్యం = ఎక్కి, మహావీరస్సక్ = గొప్పవిలుకాడై, అరేన్ద్రచరణం - అరేన్ద్ర = సూర్యచంద్రులే, చరణం = గాండ్లుగాంగల, అవసరధం = భూమియరురథమును, సజ్జతవలే = పూనిచ్చినియున్న, ప్రమథవతయే = ప్రమథగణములకు ప్రభువగు (గొప్పనైన్యముగల) సీశ్వరునికొఱకు, ద్రుహ్యతి = చెట్టఁజేయుచున్నాఁడు.

తా. శబ్దీ, వీమెఱుఁగుచెక్కిఁటలయందు ప్రతిఫలించి నాలుగుగాఁదోచుచున్న రెండుకమ్ములగల యానీముఖమునుజూచి యిది నాలుగుగాండ్లుగల మన్తధునిలేరుగాఁ దలంచెదను. దేని నెక్కి మన్తధుండు సూర్యచంద్రులుగాండ్లుగాంగల భూమియరు రథమునెక్కిగొప్పప్రమథనైన్యమును వెంటఁదీసికొనివచ్చిన యాశ్వరునితో నభుకులేక ప్రతిఘటించుచున్నాఁడో.

సరస్వత్యాస్మాక్కిరన్ముతలహరీకౌశలహరీః
పిబన్త్యాశ్శర్వాణి శ్రవణచుభ కాభ్యామవిరళమ్,
చమత్కారస్లాఘాచలితశిరసః కుణ్డలగణో

ర్మణత్కారైస్తారైః ప్రతివచనమాచప్త ఇవ తా. 60

టీ. హేశర్వాణి = ఏదేవీ, అమృతలహరీకౌశలహరీః - అమృతముయొక్క, లహరీః = ప్రవాహపుపార్శ్వకలయొక్క, కౌశల = సొంపును, హరీః = హరించుచున్న, లే = నీయొక్క, సూక్తీః = తేనెపలుకులను, శ్రవణచుభ కాభ్యాం - శ్రవణ = చెవులనే, చుభ కాభ్యాం = పుడిసిళ్ళచేత, అవిరళం = లేటిసిలేకుండఁగా, పిబన్త్యాః = జుఱుచున్న, చమత్కారస్లాఘాచలితశిరసః - చమత్కార = పాటయందలి యందమును. స్లాఘా = మెచ్చుకొనుటయందు, చలిత = ఊగించఁబడిన, శిరసః = తలగఁగిన, సరస్వత్యాః = సరస్వతీదేవియొక్క, కుణ్డలగణః - కుణ్డల = కర్ణభ్రూరములయొక్క, గణః = సమూహము, తారైః =

గొప్పవగు. ఝణతా, రై=ఝణంఝణధ్వనులచేత, ప్రతివచనం = మాటు మాటలను, ఆచప్తఇవ=చెప్పచున్నట్లు లున్నది.

తా. తల్లి, తేనెలొలుకు నీజిలిబిలిపాటలను వినుచున్న సరస్వతియొక్క తలయూపులయందలి కమల ఝణంఝణ యను మ్రోత ఆమె నీపలుకులను ప్రశంసించురీతిని దోపఁజేయుచున్నది.

అసౌ నాసావంశ స్తుహినగిరివంశధ్వజపతే

త్వదీయో నేదీయః ఫలతు ఫలమస్తాకముచితమ్,

వహత్యే స్తర్హక్తాశ్శిశిరకరనిశ్వాసగళితా

సమృద్ధ్యా య స్తాసాం బహిరపి స ముక్తామణిధరః. 61

టీ. హేతుహినగిరివంశధ్వజపతే = హిమవంతునివంశమునకుఁ గీర్తిని దెచ్చు జండావలెనైనయోదేవీ, త్వదీయః=నీదగు, అసౌ=ఈ, నాసావంశః= నానికయనువెదురు. అస్తాకం = మాకు. నేదీయః = సమీపించినదై, ఫలం= ఇష్టలాభమును, ఉచితం=తగినట్లుగా, ఫలతు=ఫలించుగాక, సః = ఆనాసా వేణువు, అంతః = లోపల, శిశిరకరనిశ్వాసగళితాః - శిశిరకరనిశ్వాస = ఎడమదగుచంద్ర నాడియందలి యూర్పువలన, గళితాః=జాతిన, ముక్తాః= ముత్తియములను, వహతి=భరించుచున్నది. యః=నినాసాదండము, తాసాం =ఆముత్యములయొక్క, సమృద్ధ్యా=పరిపూర్తి చే, బహిరపి=వెలుపలనుగూడ, ముక్తామణిధరః=ముత్యమునుదాల్చినదో.

తా. హిమవంతునికులమును బ్రకాశింపఁజేయనుదయించినయోయమ్మా, నీనాసావేణువు సగ్నిహితమై మాకిష్టఫలమునిచ్చుగాక. అదిలోపలముత్తైముల ను దాల్చునుగదా. అట్లు లోపల ముత్యములనుదాల్చును గనుకనే వెలుపలను గూడ వామనాసాగ్రమందు చంద్రనాడీరూపమైన వామనానికయందలి యూర్పుచే జాతివచ్చిన ముత్యమును భరించుచున్నది యని తా.

ప్రకృత్యారక్తాయాస్తవ సుదతి దస్తచ్చదరుచేః

ప్రవక్ష్యే సాదృశ్యం జనయతు ఫలం విద్రుమలతా,

న బీష్ణుం తద్వింబప్రతిఫలన రాగాదరుణితం

తులామధ్యారోధం కథమివ న లజ్జిత కలయా.

62

టీ. హేనుదతి=చక్కనిపలువరుసగలయోదేవీ, ప్రకృత్యా రక్తాయాః-

ప్రకృతి=స్వభావముచేతనే, ఆరక్తాయాః = అంతట ఎఱ్ఱనైన, తవ=నీయొక్క, దస్తచ్ఛదరుచే-దస్తచ్ఛద=పెదవులయొక్క, రుచే=కానికీ, సాదృశ్యం=పోలికను, వశ్యే=చెప్పెదను. విద్రుమలతా=పవడపుదీగ, ఫలం=పండును, జనయతు=కాచుంకాక, బిప్పుంపున=దొండపండై తే తద్విబుప్రతిఫలనరాగాత్-తత్=ఆ పెదవులయొక్క, బిప్పు=ఆకారముయొక్క, ప్రతిఫలన=ప్రతిబింబించుచేతనైన, రాగాత్=ఎఱ్ఱపువలన, తీరుణితం=ఎఱ్ఱగాఁజేయఁబడినదై, కలయా=పదునాఱవపాలుచేసినను, తులాం = సామ్యమును, అధ్యారోధం=పొందుటకొఱుకు, కథం=ఎట్లు, నలజ్జిత = సిగ్గుపడకుండేని.

తా. తల్లీ, నీస్వభావరక్తమైన పెదవికి పోలికను జెప్పెదను. దానికి సామ్యముగావలెననిపవడపుదీగ పండుబండనేని యిది తగునుగాని మఱి యేదియుఁజాలదు. వట్టివగడముఁజాలదు. దానిపండుకావలె, అదియైనచో మిగుల యెఱ్ఱగానుండును. అంతయెఱ్ఱగానుండవుగాన నికయేదీగల పండులును తగవు. ఇకఁ దొండపండన్ననో పెదవులరూపము ప్రతిఫలించినందున నెఱ్ఱగాఁ గానుండును. కాదేని దానిని బింబ (ప్రతిఫలించినరూపు) మన నేల అందువలన నది పదునాఱవపాలును బోలఁజాలదు.

స్తోతబోధ్యాన్నజాలం తవ వదనచన్ద్రస్య పిబతాం

చకోరాణామాసీదతిరసతయా చక్చుజడిమా,

అతస్తే శీతాంశోరమృతలహరీమాన్లురుచయః

పిబన్తి స్వచ్ఛద్దం నిశి నిశి భృశం కాజ్ఞాకధియా.

63

టీ. హేభగవతి=ఓ పార్వతీ, తవ=నీయొక్క, వదనచన్ద్ర=మోముబాబిల్లియొక్క, స్తోతబోధ్యాన్నజాలం-స్తోత=చిఱునగవనెడు, బోధ్యాన్న=

వెన్నెలలయొక్క, జాలం = బృందమును, పితాం = త్రాగుచున్న, చకోరా
 ణాం = వెన్నెలపులుగులకు, అతిరసతయా = ఎక్కువ మధురమగుటచే, చఱ్ఱు
 జడిమా - చఱ్ఱు = ముక్కలయందు, జడిమా = అరుచి, ఆసీత్ = కలిగెను. అతః =
 ఇందుపలన, తే = ఆట్టలు, ఆన్లురుచయః = పుల్లనిరుచిగల, శీతాంశోః = చంద్రు
 నియొక్క, అమృతలహరీం = అమృత ప్రవాహమును, కాంజీకధియా = పులికడు
 గనుతలంపుతో, స్వచ్ఛందం = ఇచ్చకొలది, నిశినిః = ప్రతిరాత్రియందును,
 జ్యోత్స్నాసు = వెన్నెలలయందు, భృశం = తనివారంగా, పిబన్తి = త్రాగు
 చున్నవి.

తా. శబ్ద, చకోరపక్షులు నీముఖచంద్రుని యందలి చిఱునగవులనెడి
 వెన్నెలనుద్రావి యవి యతిమధురమగుటచే నోరు చవిచెడ నింతకంటె పుల్ల
 నైన చంద్రునివెన్నెలను పుల్లని కడుగునీ శ్లనుభ్రమచే ప్రతిరాత్రియందును
 కడుపారద్రావి వెగటును బాపుకొనుచున్నవి.

అవిశ్రాంతం పశ్యన్ గుణగణకథాప్రేక్షనజపా

జపాపుష్పచ్ఛాయా తవ జనని జిహ్వ జయతి సా,

యదగ్రాసీనాయాః స్ఫటికదృషదచ్ఛచ్ఛవిమయా

సరస్వత్యా మూర్తిః పరిణమతి మాణిక్యవపుషా. 64

టీ. హేజనని = ఓయమ్మా, జపాపుష్పచ్ఛాయా - జపాపుష్ప = దాసన
 పూవుయొక్క, ఛాయా = రంగువంటి రంగుగల, తవ = నీయొక్క, సా = ఆ,
 జిహ్వ = నాలుక, అవిశ్రాంతం = తెఱిపిలేనట్లు, పశ్యన్ = భర్తయగు నీశ్వరుని
 యొక్క, గుణగణకథాప్రేక్షనజపా - గుణ = త్రిపురములఁ గాల్పుట మున్నగు
 గుణములయొక్క, గణ = పరమాహములయొక్క, కథా = గాథలయొక్క,
 అప్రేక్షన = తీలుమాటువర్ణించుటయే, జపా = జపముగాఁగలదై, జయతి = అన్ని
 టికి మిన్నయైయున్నది, యదగ్రాసీనాయాః = వినాలుక యెదురఁగూర్చున్న,
 సరస్వత్యా = పలుకుఁజెలియొక్క, స్ఫటికదృషదచ్ఛచ్ఛవిమయా = స్ఫటికము
 వలె తెల్లనికాంతిగల, మూర్తిః = ఆకారము, మాణిక్యవపుషా - మాణిక్య = పద్మ
 రాగముయొక్క, వపుషా = రూపముతో, పరిణమతి = మాటుచున్నదో.

తా. తల్లి, నీ యానాలుక జపాపుష్పమువలె నెఱునిదై యెల్లప్పుడు భర్తగుణములను బొగడుచు వెలయుచున్నది. వినాలుకముందరఁ గూర్చున్న సరస్వతి తెల్లనిమే నెఱునై పోవుచున్నదో, తా నెఱుగానుండుటగాక దగ్గఱనున్నవానినిఁగూడ ఎఱుబఱుచునంతటి యెఱువుగలదని తా.

రణే జిత్వా దై త్యానపహృతశిరస్త్రైః కవచిభి
ర్నివృత్తైశ్చణ్డాంశ్రిపురహరనిర్తాల్యవిముఖైః,
విశాఖేష్టోపేంద్రైశ్శశివిశదకర్పూరశకలా

విలీయస్తే మాతస్తన వదనతామ్యూలకబళాః.

65

టీ. హేమాశః=హితల్లి, రణే=యుద్ధయందు, చైత్యాన్ = రక్కసులను, జిత్వా=జయించి, అపహృతశిరస్త్రైః-అపహృత=మ్రొక్కుటకై తీయఁబడిన, శిరస్త్రైః=పాగాలుగలిగిన, కవచిభిః=జీరాలుగలిగిన, నివృత్తైః=యుద్ధమునుండిమరలిన, చండాంశ్రిపురహరనిర్తాల్యవిముఖైః-చండాంశ=చండేశ్వరునిభాగమగు, శ్రిపురహర=శివునియొక్క, నిర్తాల్య=ఛాదించి పరిహరించిన వస్తువులయందు, విముఖైః=పరాజ్ఞులైన, విశాఖేష్టోపేంద్రైః=కుమారస్వామి ఇంద్రుఁడు విష్ణువు వీరలచేత, శశివిశదకర్పూరశకలాః-శశి = చంద్రునివలె, విశద=తెల్లనైన, కర్పూర=కప్పురముయొక్క, శకలాః=ముక్కలుగలిగిన, తవ=నీయొక్క, వదనతాంబూలకబళాః-వదన = ముఖమందలి, తాంబూల=విడియముయొక్క, కబళాః=పిడచలు, విలీయస్తే=నమసిపోవుచున్నవి.

తా. తల్లి, కలన ననురులఁ గెల్పివచ్చి పాగాలు వీడఁదీసి నీకుమ్రొక్కుచున్న కవచధరులైన చండేశ్వరునిచే ననుభవించఁదగినశివనిర్తాల్యము నొల్లనికుమార విష్ణుదేవేంద్రులచేత, తెల్లనికర్పూరపు తునుకలచేఁ గూడిన నీ నగము నమలిన విడియములు ఖర్చుచేయఁబడుచున్నవో, అనఁగా దేవియనుగ్రహముచే విజయమును గాంచి వచ్చినవీరల కవి తా నిచ్చునని తా.

వివక్షాన్య గాయస్త్రీ వివిధమపదానం పశుపతే
 స్వయారథే వక్తుం చలితశిరసా సాధువచనే,
 త్వదీయైర్మాధురైర్వరపలపితత స్త్రీకలరవాం
 నిజాం వీణాం వాణీ నిచుళయతి చోశేన నిభృతమ్. 66

టీ. హేభగవతి = ఓపార్వతీ, వాణీ = సరస్వతీదేవి. పశుపతే = ఈశ్వరునియొక్క, వివిధం = పలువిధములుగల, అపదానం = త్రిపురవిజయము మొదలగు పూర్వచరితములను, వివక్షాన్య = వీణ చేత, గాయస్త్రీ = పాడుచున్నదై, చలితశిరసా = చలిత = ఆనందముచే నూచబడిన, శిరసా = బొదలగల, త్వయా = నీచేత. సాధువచనే = ప్రశంసావాక్యము, వక్తుం = పలుకుటకొఱకు, అరథేనతి = మొదలిడబడుచుండగా, త్వదీయైః = నీవాక్కులయందుగల, మాధురైః = మధురగుణములచేత, అపలపితత స్త్రీకలరవా = అపలపిత = పరిహసింపబడిన, తస్త్రీ = వీణతీగలయొక్క, కలరవా = అవ్యక్త మధురశబ్దములుగల, నిజాం = తనదగు, వీణాం = వీణను, చోశేన = గవినెనచేత, నిభృతం = గూఢముగా, నిచుళయతి = కప్పచున్నది.

తా. తల్లీ, సరస్వతీదేవి వీణ శ్రుతి జేసి నీయెదుట యీశ్వరునిచరితముల బాడుచుండి నీవు వాని కలరి శిరఃకంపము జేయుచు ప్రశంసాపదనముల ననబోవుచుండగానే నీవాత్మాధుర్యముచే దిరస్కరింపబడిన వీణాధ్వని గలదై తనవీణకు గవినెనను దొడుగుచున్నది.

కరాగ్రేణ స్పృష్టం తుహినగిరిణా వత్సలతయా
 గిరీశేనోదస్తం ముహూరధరపానాకులతయా,
 కరగ్రాహ్యం శమ్భార్చుఖముకురవృస్తం గిరిసుతే
 కథంకారం బ్రామస్తవ చుటుకమామ్యరహితమ్. 67

టీ. హేగిరిసుతే = ఓపార్వతీ, వత్సలతయా = పుత్రప్రేమగలవాడగుటచేత, తుహినగిరిణా = మంచుకొండచేత, కరాగ్రేణ = చేతియొక్క, అగ్రేణ = కొనచేత, స్పృష్టం = పులుకబడినదియు, అధరపానాకులతయా = అధర

షాస=అధరోష్ఠము నొక్కుటయందు, ఆకులతయూ = తడఁబడినవాఁడగుట చే, గిరిశేన=శివునిచేత, ముహుః=మాటిమాటికి, ఉదస్తం = పైకెత్తఁబడినది యు, శమోఘి=శివునకు, కర్కఘ్రియం = చేతఁబట్టుకొందగిన, ముఖముకుర వృస్తం-ముఖముముఖమును, ముకుర=అద్దముయొక్క, వృస్తం=పిడియగు, జౌ షమ్యరహితం=తులలేని, తవ=నీయొక్క, చుబుకం=గడ్డమును, కథంకారం= ఎట్లు, బ్రూమః = వర్ణింపఁగలము.

తా. తల్లీ, వాత్సల్యముచే నీతండ్రిచే బుణుకఁబడినదియు నధరపా నమునఁ దడఁబాటుగల నీప్రియునిచేత మాటికి నెత్తఁబడినదియు, నీముఖద ర్పణమును చూచుకొనుటయం దీశ్వరునికి నద్దపుఁబడిగానైన యీడులేని వీగడ్డమును దేనితోఁబోల్చి వర్ణింతుము. దానికీడైనవస్తువే లోకమున లేదు.

భుజాశ్లేషాన్నిత్యం పురదమయితుః కణ్ఠకవతీ
తవ గ్రివాధత్తే ముఖకమలనాళశ్రియసియమ్,
స్వతశ్శ్వేతా కాలాగరుబహుళజమ్బూలమలినా
మృణాలీలాలిత్యం వహతి యదథో హరలతికా.

68

టీ. హేభగవతి=ఓదేవీ, పురదమయితుః = ఈశ్వరునియొక్క, భు జాశ్లేషాత్-భుజ = బాహువులచేతనైన, ఆశ్లేషాత్ = కాఁగిలింతవలన, నిత్యం=ఎల్లపుడును, కణ్ఠకవతీ = గగుర్పాటుగల, తవ=నీయొక్క, ఇయం= ఈ, గ్రివా=మెడ, ముఖకమలనాళశ్రియమ్-ముఖముముఖమనెడు, కమల = కమలముయొక్క, నాళ=కాండయొక్క, శ్రియమ్ = సొబగును, ధత్తే=తా ల్చుచున్నది, యత్=ఏకారణమువలన, అథః=దానికింద, స్వతః=స్వభావ ముననే, శ్వేతా = తెల్లనైనదియు, కాలాగరుబహుళజమ్బూలమలినా-కాలా గరు=కృష్ణాగరువనే, బహుళ=విస్తారమైన, జమ్బూల=బురదచేత, మలినా = మాసిన, హరలతికా=తీఁగవంటిహారము, మృణాలీలాలిత్యమ్-మృణాలీ=తా మరతీఁగయొక్క, లాలిత్యమ్=అందమును, వహతి = భరించుచున్నదో.

తా. తల్లీ! శివుని కాఁగిలింతలచే గగుర్పాటునొందిన నీ మెడ ముఖ మును తామరపూవుయొక్క కాండవలెనున్నది. యెందువలన దానికింద

తెల్లనై కృష్ణగరువను బురదచే మాసినకంతహారము తామరతూడుయొక్క
సొంపును పొందియున్నది.

గళే రేఖాస్థిస్తో గతిగమకగీతైకనిపుణే

వివాహవ్యానద్ధప్రగుణగుణసభ్యాప్రతిభువః,

విరాజస్తే నానావిధమధురరాగాకరభువాం

త్రయాణాం గ్రామాణాం స్థితినియమసీమాన ఇవ తే. 69

టీ. గతిగమకగీతైకనిపుణే-గతి=సంగీతగతియొక్క, గమక = మార్గ
దేశికగమకములయొక్క, గీత=పాటయందు, ఏకనిపుణే=ముఖ్యరసికురా
లగునోతల్లి, వివాహవ్యానద్ధప్రగుణగుణసభ్యాప్రతిభువః-వివాహ = పెండ్లి
యందు, వ్యానద్ధ=(మంగళసూత్రమునుగట్టిన వెనుక దానిపెంబడి) చక్కగా
గట్టబడిన, ప్రగుణ=చాలపేటలచేబడిన, గుణ = మూడుదారముల
యొక్క, సభ్యా=లెక్కకు, ప్రతిభువః=జ్ఞాపకములైన, తే=నీయొక్క,
గళే=మెడయందలి, రేఖా=(మూడు) మడతలు, నానావిధమధురరాగాక
రభువాం-నానావిధ=వలుదెఱుగలగు, మధుర = మనోహరములైన, రాగ=
రాగములయొక్క, ఆకర=గమక(మేళకర్తల) కు, భువామ్ = నిలయములగు,
త్రయాణాం=మూడగు, గ్రామాణాం = వడ్డమధ్యమ గాంధారగ్రామముల
యొక్క, స్థితినియమసీమానఇవ-స్థితి=ఉనికియొక్క, నియమ=కడలకుండుటకై
చేయబడిన, సీమానఇవ=హద్దులవలె, విరాజస్తే = ప్రకాశించుచున్నది.

తా. సంగీతరసజ్ఞురాలగు తల్లి, పెండ్లిలో మంగళసూత్రముపెంబడి,
కట్టబడిన మూడుదారములయొక్క గుఱులూ యనునట్లున్న సీమెడయంద
లిమూడుమడతలు, సీమెడనుండివెడలుచున్న సర్వరాగములకు హేతువులైన
వడ్డమధ్యమగాంధారగ్రామములు ఒకటితోనొకటి కలియకుండజేయబడిన
హద్దులూ యనునట్లున్నవి. (వివాహ కాలమందు మంగళసూత్రము గట్టినపి
దప వధువుయొక్క యెడమచేతియం దొకపేటగలసూత్రమును, మెడయం
దు మూడుపేటలుగల సూత్రమునుగట్టుట గృహ్య కారసప్తతమై కొన్ని దేశ
ములయందు జరుగుచున్నది.)

మృణాలీమృద్వీనాం తవ భుజలతానాం చతస్పణాం
చతుర్భుస్సౌందర్యం సరసిజభవస్తైతి వదనైః,
నభేభ్యస్సస్త్ర్యస్య ప్రథమమథనాదంధకరిపాః
శ్చతుర్థాం శీర్షాణాం సమమథయహస్తార్పణధియా. 70

టీ. హేభగవతి=ఓదేవీ, సరసిజభవః=బ్రహ్మ, ప్రథమమథనాత్=పూర్వము తలనుగోయుటవలన, అంధకరిపాః=శివునియొక్క, నభేభ్యః = గోళ్లవలన, సస్త్రస్య=భయమొందినవాడై, చతుర్థాం = నాలుగను, శీర్షాణాం=తలలకు, సమం=ఒక్కమాత్రే, అథయహస్తార్పణధియా=అథయహస్తములనిచ్చునను తలఁపుచేత, చతుర్భుః=నాలుగు, వదనైః=నోరులచేత, మృణాలీమృద్వీనామ్-మృణాలీ=తామరకాండవలె, మృద్వీనాం=సుకుమారములైన, చతస్పణాం=నాలుగను, తవ = నీయొక్క, భుజలతానాం = తీరగలవంటి బాహువులయొక్క, సౌందర్యం=సౌబగుచు, స్తైతి=పొగడుచున్నాడు.

తా. తల్లీ, బ్రహ్మదేవుడు పూర్వము తలద్రొంగిన శివునిగోళ్లకు భయపడి తననాలుగుతలలకు నొక్కమాత్రే యథయమును గొనఁదలంచి నాలుగు మోములచేతను, నీబాహువులయందమును వర్ణించుచున్నాడు.

నఖానాముద్యోతైర్నవనశినరాగం విహసతాం
కరాణాం తే కాంతిం కథయ కథయామః కథముమే,
కయాచిద్వా సామ్యం భజతు కలయా హస్త కమలం
యది క్రీడల్లక్ష్మీచరణతలలాహృతసచణమ్. 71

టీ. హేఉమే=ఓపార్వతీ, నఖానాం=గోళ్లయొక్క, ఉద్యోతైః = వెలుగులచేత, నవనశినరాగమ్-నవ=అప్పుడు పుచ్చిన, నశిన = కమలములయొక్క, రాగం=రంగును, విహసతాం=గెలినేగుచున్న, తే=నీయొక్క. కరాణాం=చేతులయొక్క, కాంతిం=శోభను, కథం=ఎట్లు, కథయామః=వర్ణించుము, కథయ=చెప్పుము. కమలం=తామరపూవు, కయాచిద్వాకలయా=వీలే

శముచేతనైనను, సామ్యం=పోలికను, భజతు=పొందునా, హస్త=అయ్యో, శ్రీడల్లత్తీచరణతలలాక్షారసచణమ్-శ్రీడల్=విహరించుచున్న, లత్తీ=లత్తీదేవియొక్క, చరణతల=పాదములయందలి, లాక్షారస=లత్తుకతోడ, చణం = కూడినదేని, సామ్యం=పోలికను, భజతి = పొందునేమోగదా.

తా. తల్లీ, గోళ్లరంగులచేత అప్పుడువిచ్చిన కమలమునునైతము తిరస్కరించుచున్న సీచేతులను అయ్యో! కమల మేపాలుచేతనైన బోలునా, పోలదు. అక్కడమెలఁగెడులత్తీయొక్క కాళ్లయందలిలత్తుక కొంత దగిలినేని యప్పుడు కొంతసాటియగునేమో చెప్పఁజాలము.

సమం దేవి స్కన్ధద్విపవదనపీతం స్తనయుగం

తవేదం నః భేదం హరతు సతతం ప్రస్నుతముఖమ్,

యదాలోక్యా శిశ్మోకులితహృదయో హాసజనకః

స్వకుమ్భా హేరమ్భః పరిమృశతి హస్తేన యుతి 72

టీ. హేదేవి=ఆటలయందు స్త్రీగిగల యోయమ్మా, సమం=ఒక్కమాటుగా, స్కన్ధద్విపవదనపీతం-స్కన్ధ = కుమారస్వామిచేతను, ద్విపవదన = విఘ్నేశ్వరునిచేతను, పీతం=కుడువఁబడిన, రజ=సియొక్క, ఇదం = ఈ, స్తనయుగం=కుచద్వంద్వము, సతతం=ఎల్లప్పుడును, నః = మాయొక్క, భేదం==దుశిఖమును, హరతు=నమయించుఁగాక, ప్రస్నుతముఖం-ప్రస్నుత = పాలుకారుచున్న, ముఖం=ముక్కు (చూచుకము) లుగల, యత్=నిపాలిండ్లజతను, ఆలోక్య=చూచి, హేరమ్భః=విఘ్నేశ్వరుఁడు, ఆశక్కులితహృదయః-ఆశక్కు=(తమయమ్మ తనకుంభములను తీసికొన్నదేమోయను) బెదురుచేత, ఆకులిత=కలఁతపడిన, హృదయః = చిత్తముగలవాడై, హాసజనకః = నవ్వునుగలిగించువాడై, హస్తేన=చేతితో, యుతి=వేగముగా, స్వకుమ్భా=తనకుంభస్థలములను, పరిమృశతి=తడవుకొనుచున్నాఁడో.

తా. తల్లీ! కుమారస్వామిచేతను, విఘ్నేశ్వరునిచేతను ఒక్కమాటే త్రాగఁబడుచున్న సీకుచద్వయము మాకష్టముల నణఁచి మేలునిచ్చుగాక,

ముక్కుల పాలుగారుచున్న యేచంటిజంటనుజూచి విఘ్నేశ్వరుడు చిన్న తనమువలననైన యవివేకముచే నవి తనకుంభములనుజూచి తమయిష్టు వాని నపహరించెనేమోయని తలంచి తనకుంభము లున్నవో లేవో యని చేతులచేఁ దడవికొని ముద్దుఁజూపుచుఁ దల్లిదండ్రులగు మిమ్ము నవ్వించునో.

అమూ తే వక్షోజావమృతరసమాణిక్యకుతుపా

న సద్దేహస్పర్శో నగపతిపతాకే మనసి నః,

పిబంతా తో యస్తాదవిదితవధూసద్గరసికా

కుమారావద్యాపి ద్విరదవదనక్రాశ్చదళనౌ.

73

టీ. హేనగపతిపతాకే=హిమవంతునివిజయధ్వజమగు తల్లి, అమూ = ఈయగపడుచున్న, తే=సీయుక్క, వక్షోజా=చనులు, అమృతరసమాణిక్య కుతుపా-అమృతరస=అమృతముచేసిండిన, మాణిక్యకుతుపా = కెంపులచేఁ జేయఁబడినసిద్దెలు, నో=మాయొక్క, మనసి=చిత్తమున, సద్దేహస్పర్శో=సంశ యలేశమున్న, న=లేదు, యస్తాత్=చికారణమువలన, తో=ఆస్తనములను, పిబంతా=త్రాగిన, ద్విరదవదనక్రాశ్చదళనౌ = విఘ్నేశ్వరకుమారస్వాములు, అవిదితవధూసద్గరసికా-అవిదిత = తెలియని, వధూసద్గ = తరుణులనూటమి యందలి, రసికా=రుచిగలవారై, అద్యాపి = ఇప్పటికిని, కుమారా=బాలు రుగా నుందురో.

తా. తల్లి, నీయాస్తనములు కెంపులతోఁ జేయఁబడిన అమృతపు గుండిగలే, ఇందు మాకేసందియముచులేదు. కాకున్న వీనియందలి స్తనమును గ్రోలిన విఘ్నేశ్వరుడును కుమారస్వామియు ఇప్పటికిని బాలురై వధూసంగ మును గోరకుందురా!

వహత్యమ్భ స్తమ్భేరమదనుజకుమ్భప్రకృతిభిః

సమారబ్ధాం ముక్తామణిభిరమలాం హారలలికామ్,

కుచాభోగో బిమ్బాధరరుచిభిరస్తశ్శబలితాం

ప్రతాపవ్యామిశ్రాం పురదమయితుః కీర్తిమివ తే.

74

టీ. హేఅమ్మ=హియమ్మ, లే=నీయొక్క, కుచాభోగః=కుచ = స్తనములయొక్క, ఆభోగః = విస్తారము, స్తమ్భేరమదనుజకుమ్భప్రకృతిభిః - స్తమ్భేరమదనుజ = గజాసురునియొక్క, కుమ్భ=కుంభములే, ప్రకృతిభిః = పుట్టుకగాఁగల, ముక్తామణిభిః=ముత్యములచేత, సమార్థభాం = కూర్పబడినదియు, అమలాం=త్రాసాదిమణిదోషములు లేక విమలమైనదియు, బిమ్బాధరరుచిభిః-బిమ్బాధర=దొండపండువంటియధరముయొక్క, రుచిభిః = రంగులచేత, అస్తః = లోపల, శబలితాం = చిత్రవర్ణముగలదిగాఁజేయఁబడిన, హరలలితాం=లీలవంటి హారమును, పురదమయితః = ఈశ్వరునియొక్క, ప్రతాపవ్యామిశ్రాం = పరాక్రమముతోఁగూడిన, కీర్తిమివ = కీర్తినివలె, పహతి = తాల్చుచున్నది.

తా. అమ్మ, గజాసురుని కుమ్భములయందలి ముత్యములచేఁ గూర్పఁబడిన నీమెడయందలి తెల్లనిహారము నీయధరకాంతులచే లోపలనెఱ్ఱివాటి నదై ఎఱ్ఱిని ప్రతాపముతోఁగలిగినయాశ్వరుని తెల్లనికీర్తివలె నున్నది.

తవ స్తన్యం మన్యే ధరణిధరకన్యే హృదయతః

పయఃపారావారం పరివహతి సారస్వతమివ,

దయావత్యా దత్తం ద్రవిడశిశురాస్వాద్య తవయ

త్కవీనాం ప్రాధానామజని కమనీయః కవయితా. 75

టీ. హేధరణిధరకన్యే = హిమవంతునిపట్టియగు నోడేవీ, అహం = నేను, తవ=నీయొక్క, స్తన్యమ్=చనుఁబాలను, హృదయతః = హృదయమువలనఁబుట్టిన, పయఃపారావారమ్ = పాలకడలి, సారస్వతమివ=వాడ్యయవిలాసమువలె, పరివహతి=మాటిపారుచున్నది, ఇతి=అని, మన్యే=తలఁచెదను. యత్=ఏకారణమువలన, దయావత్యా=ప్రేమగలసీచేత, దత్తం = ఈయఁబడిన, తవ=నీయొక్క, స్తన్యం=స్తన్యమును, ఆస్వాద్య = త్రావి, ద్రవిడశిశుః = ఆఱవఁకఱ్ఱఁడు (శ్రీశంకరులు), ప్రాధానాం = గడుసరులగు, కవీనామ్=కవులనడుమ, కమనీయః=సర్వజగన్తోహకుఁడైన, కవయితా=కవిగా, అజని = ఆయెనో.

తా. తల్లి, నీచనుఁబాలను చూచి నేను నీహృదయమందలి పాల కడలిపైకి కావ్యనాటకాదిరూపమై ప్రవహించుచున్న వాఙ్మయమునుగా నెన్నెదను. కాదేని నీవిచ్చిన చనుఁబాలనుద్రావి యాయఱవబాలుఁడు గడుసుకవులందఱిలో నొకరంజకుఁడగు మహాకవి గానేల?

హరక్రోధజ్వాలావళిభిరవలీఢేన వపుషా
గభీరే తే నాభీసరసి కృతసజ్జో మనసిజః,
సముత్తప్థా తస్మాదచలతనయే ధూమలతికా
జనంతాం జానీతే జనని తవ రోమావళిరితి.

76

టీ. హేఅచలతనయే=హి పార్వతీ, మనసిజః=మన్మథుఁడు, హరక్రోధ జ్వాలావళిభిః - హర = రుద్రునియొక్క, క్రోధ = కోపాన్నియొక్క, జ్వాలా=మంటలయొక్క, ఆవళిభిః=పంక్తుల చేత, అవలీఢేన = చుట్టఁబడిన, వపుషా = మేనితోడ, గభీరే=లోఁతగు, తే=నీయొక్క, నాభీసరసి = బొడ్డు మడుపున, కృతసజ్జః-కృత = చేయఁబడిన, సజ్జః = వసతిగలవాఁడాయెను. తస్మాత్ = ఆకాలుచున్నమన్మథునిశరీరమునుండి, ధూమలతికా=పొగతీఁగె, సముత్తప్థా=లేచెను. హేజనని=హీయమ్మా, జనః=లోకము, తామ్ = ఆపొగ జాలును, తవ = నీయొక్క, రోమావళిరితి=నూఁగారని, జానీతే = తెలియు చున్నది.

తా. తల్లి, హరునితోపాన్ని చే యొడలునుండి మదనుఁడు స్త్రాణముల గుఱుతోఁదలఁచి లోఁతైన నీబొడ్డునుమపులోదుమికి యొడలుదాఁచికొనెను. వానియొడలినుండి వెడలివయిపోగ నే పామరజనము నీనూఁగారని చెప్పు చున్నది.

యదేతత్కాల్పిస్తీతనుతరతరజ్ఞాకృతి శివే
కృశే మధ్యే కిఞ్చిత్తవ జనని యద్భూతి సుధియాం,
విమర్దాదన్యోన్యం కుచకలశయో రస్తరగతం
తమాభూతం వ్యోమ ప్రవిశదివ నాభిం కుహరిణీమ్.

77

టీ. హేజననిశివే=హియమ్మ పార్వతీ, తవ=నీయొక్క, కృతే=సన్నగి
 లిన, మధ్యే=నడుమునందు, యదేతత్=వియ, కాళిస్తేతనుతరతరశ్చాకృతి-
 కాళిస్తే=యమునానదియొక్క, తనుతర=మిగుల చిన్నదగు, తరఙ్గ=అలయొక్క,
 ఆకృతి=రూపమువంటిరూపముగల, యత్=ఏ, కించిత్=రోమాళియనునొక
 చిన్నవస్తువు, సుధియాం=విమర్శించిచూచుచువలయు, భాతి=కనుపట్టుచున్న
 దో, కుచకలశయోః=బిందెలవంటి స్తనములయొక్క, అన్తరగతం=మధ్య
 నున్న, వ్యోమ=ఆకాశము, అన్యోన్యం=ఒకటితోనొకటి, విమర్దాత్=ఓటియు
 టవలన, తనూభూతం=సన్ననైనదై, కుహరిణీం=గహగల, నాభిం=బొడ్డును,
 ప్రవిశ దివ=దూరినదానివలె, ఆభాతి=తోచుచున్నది.

తా. అమ్మా, యమునాతరంగమువలె నల్లనైన సన్ననైన నీనడుమునం
 దగవడుఆరకు నీసూక్ష్మవస్తు వెద్దియని యోచింపఁగా నీస్తనమధ్యనున్న
 యాకాశము (ఎడము)అరెండును కాలక్రమముచే నొకటినుకటియొయు
 చుండఁగాఁ దన కచటచోటుచాలక లక్ష్మవలె క్రిందికిఁజాఱి గుహవలెనున్న
 బొడ్డులోదూరిన యాకసమా యునునట్లున్నది. ఆకసమునకు నొకరూపము
 గలిగి నల్లనై యుండుట లోకవిదితము.

స్థిరో గన్ధావర్తస్తస్త్వనముకుళరోమావళిలతా
 కళావాలం కుంజం కుసుమశరలేజోహుతభుజి,
 రలేల్లిలాగారం కిమపి తవ నాభిర్గిరిసుతే

బిలద్వారం సిద్ధేర్గిరిశనయనానాం విజయతే.

78

టీ. హేగిరిసుతే=హిపార్వతీ, తవ=నీయొక్క, నాభిః=బొడ్డు,
 స్థిరః=చలనమునొందని, గన్ధావర్తః-గన్ధా=గంగానదియొక్క, ఆవర్తః=నీటి
 నుడి, స్తనముకుళరోమావళిలతాకళావాలం-స్తన=పాలిండ్లనే, ముకుళ=పూ-
 మొగ్గలకాధారమైన, రోమావళిలతా=రోమరాజియను తీగయొక్క,
 కళా=రేఖ, ఆవాలం=పాము, కుసుమశరలేజోహుతభుజి=కుసుమశర=
 మస్త్రభునియొక్క, లేజిః=ప్రకాశమనెను, హుతభుజి=అగ్నికి, కుంజం=

హోమగుండము, రతే=రతీదేవికి, లీలాగారం=విహారగృహము, గిరిశనయనా
నాం-గిరిశ=ఈశ్వరునియొక్క, నయనానాం=కనులయొక్క, సిద్ధి=సిద్ధికి,
గుహాద్వారమ్=గుహాముఖము, కిమపి=ఏమనివర్ణించుటకు వీలుగానిదై, విజయ
లే=చెన్నమీలుచున్నది,

తా. తల్లీ, నీబొడ్డు కదలనిగంగనుడి, స్తనముల నే పూమొగ్గలకునాథా
రమైన రోమరాజి యగుతీగెకుపాదు, మదనాగ్నికి గుండము, రతికి విలాస
గృహము, ఈశ్వరునినేత్రములసిద్ధికి గుహ, ఏమనివర్ణించుటకు నలవిగాదు.

నిసర్గక్షీణస్య స్తనతటభరేణ క్షమజుషో
నమన్తూరేర్నారీతిలక శనకైస్తృట్యత ఇవ
చిరం తే మధ్యస్య తృటితతటిసీతీరతరుణా
సమావస్థాన్థమో భవతు కుశలం శైలతనయే.

79

టీ. నారీతిలక=స్త్రీరత్నము, హేలతనయే = ఓపార్వతీ, నిసర్గక్షీ
ణస్య-నిసర్గ=స్వభావముచేతనే, క్షీణస్య=కృశించినదియు, స్తనతటభరేణ-స్తన
తట=పంచదేశముయొక్క, భరేణ=వ్రేగుచేత, క్షమజుషో=బడలినదియు, నమ
న్తూరే-నమల్=వంగిన, మూరే = ఆకారముగలదియు, శనకై=మెల్లగా,
తృట్యతఇవ=తెగుచున్నదో యనునట్లున్నదియు, తృటితతటిసీతీరతరుణా-తృ
టిత=బిడ్డవిడిగిన, తటిసీ=విలుయొక్క, తీర=దరియందలి, తరుణా=చెట్టు
తోడ, సమావస్థాన్థమో-సమా=ఋత్యమైన, అవస్థా=ఉనికియందు, న్థమో=
నిలకడగల, లే=నీయొక్క, మధ్యస్య=నడుమునకు, చిరమ్=కలకాలము, కుశ
లమ్=క్షేమము, భవతు=అగుగాక.

తా. తల్లీ, స్వభావముననేకృశించినదియు, స్తనభారముచేసడలినదియు
వంగినదియు, మెల్లగాఁదెగిపోవుచున్నట్లున్నదియు, తెగినయేటిగట్టుననున్న
చెట్టువలె నుండుచున్న నీనడుమునకు కలకాలము శుభమగుగాక.

కుచౌ సద్యస్త్విద్యతటఘటితకూర్పాసభిదురౌ
కషన్తా దోర్తూలే కనకకలశాభౌ కలయతః,

తవ త్రాతుం భక్తాదలమితి వలగ్నం తనుభువా

త్రిధా నద్ధం దేవి త్రివళి లవలీవల్లిభిరవ.

80

టీ. హేదేవీ=హిపార్వతీ, సద్యః=ఎప్పటికప్పుడే, స్విద్యత్తటఘటిత
కూర్వాసభిదురా=స్విద్యత్=(అనుక్షణము ఈశ్వరునిధ్యానించుటచేత)జెను
ర్చిన, తట=ప్రక్కలయందు, ఘటిత = తొడగఁబడిన, కూర్వాస=రవికెను,
భిదురా=సిగుల్చుచున్నవియు, దోర్భూలే=చంకలను, కషస్తా=పీడియుచున్న,
కనకకలశాభౌ=బంగారుకుండలవంటి, కుచౌ=స్తనములను, కలయతః=నిర్మించు
చున్న, తనుభువా=మన్తధునిచేత, (ఇట్టి మనోహరస్తనములను సృజించుటగో
ముసలివాఁడును ఆరసికుఁడుగనుక బ్రహ్మకు శక్తిచాలదు) భక్తో=అపాయ
మువలన, త్రాతుం=కాపాడుకొనుట, ఆలమితి=చాలునని, తవ=నీయొక్క,
వలగ్నం=నడుము, త్రివళిలవలీవల్లిభిః-త్రివళి=మూడు ముడుతల నే, లవలీ
వల్లిభిః=ఒకదినను తెల్లనితీగలచేత, త్రిధా=మూడు పేటలుగా, నద్ధమివ=
కట్టఁబడినదో యునుటలున్నది.

తా. శల్లీ, లేవకుఁ జెంతలయందు జెమర్చిరవికను బిగుల్చుచున్నవియు
బాహుమూలములనొఱియుచున్నవియునగుబంగారుకుండలవంటి నీ స్తనములను
నిర్మించుమన్తధునిచేత ఈస్తనములబరువునకుననుమపాయ మొందకుండుటకై,
తెల్లనితీగలతో మూడుకట్లు గట్టెనోయని యూహ వొడముచున్నది.

గురుత్వం విస్తారం శీతిధరపతిః పార్వతి నిజా

న్నితమ్బాదాచ్చిద్య త్వయి హరణరూపేణ నిదధే,

అతస్తే విస్తీర్ణో గురు రయ మశేషం వసుమతీం

నితమ్బప్రాగ్భారః స్థగయతి లఘుత్వం నయతి చ.

81

టీ. హేపార్వతి=హిమవంతునికూతురా, శీతిధరపతిః= సీతండి
యగుహిమవంతుఁడు, గురుత్వం=భారమును, విస్తారం=వైశాల్యమును, నిజా
=తనదగు, నితమ్బాత్ = చఱియనుండి, అచ్చిద్య=తీసి, త్వయి=నీయందు,
హరణరూపేణ = అరణ్యమును నాశ్యులించే, నిదధే=ఉంచును, అతః = ఇందు

వలన, అయం=ఈ, గురుః = గొప్పదైన, విస్తీర్ణః = వెడదదైన, నితమ్బు
ప్రాగ్భరః=నితమ్బు=మొలవెనుకపట్టుయొక్క (ఁటుదులు), ప్రాగ్భరః=
అతిశయము, ఆశేషం=సర్వమగు, వసుమతీం=భూమిని, స్థగయతి=కప్పచు
న్న, లఘుత్వమ్=చులకనను, నయతిచ=పొందించుచున్నది.

తా. పార్వతీ, నీతండ్రి హిమవంతుడు తనయందలిబరువును వెడద
తనమును నీ కరణముగానిచ్చెను. కనుకనే బరువై గొప్పతగు నీనితంబము ఈ
సమస్తభూమిని కప్పి తేలికగాఁ జేయుచున్నది.

అవ. తొడలను మోఁకాళ్లను ఒక్కమాతే వర్జించుచు
న్నారు.—

కరీంద్రాణాం శుణ్డాణాం కనకకదళీకాణ్డపటలీ

ముఖభ్యామూరుభ్యాముభయమపి నిర్జిత్య భవతీ,

సువృత్తాభ్యాం పత్యుః ప్రణతికఠినాభ్యాం గిరిసుతే

విధిజ్ఞే జానుభ్యాం విబుధకరికుమ్భద్వయమసి.

82

టీ. విధిజ్ఞే = శాస్త్రార్థము నెఱింగిన, హేగిరిసుతే=హిపార్వతీ, భవతీ=
నీవు, కరీంద్రాణామ్=నినుఁగులయొక్క, శుండాణ్=తుండములను, కనక
కదళీకాణ్డపటలీం-కనకకదళీ = బంగా రరఁటిచెట్లయొక్క, కాణ్డ=స్తంభముల
యొక్క, పటలీం= సమూహమును, ఉభాభ్యాం = రెండగు, ఉరుభ్యాం=
తొడలచేత, ఉభయమపి=రెంటిని, నిర్జిత్య=ఓడించి, సువృత్తాభ్యాం=చక్క
నై వట్టువలెన, పత్యుః=భర్తయొక్క, ప్రణతికఠినాభ్యామ్-ప్రణతి=మ్రొ
క్కుటచేత, కఠినాభ్యాం=గట్టిపడిన, జానుభ్యాం=మోఁకాళ్ళచేత, విబుధ
కరికుంభద్వయమసి-విబుధకరి=దిగ్గజములయొక్క, కుమ్భ=కుంభములయొక్క,
ద్వయమపి=రెంటిని, నిర్జిత్య=జయించి, అసి=ఊంటివి.

తా. తల్లీ, నీవు నీవట్టువలెనచక్కనితొడలచే నొక్కమాతే=నినుఁగు
తుండములను అరఁటికంబములను జయించి విధినుసరించి భర్తకు మ్రొక్కు
టచే భూస్పర్శమున బిరుసువారినమోఁకాళ్లచేత నినుఁగుకుంభములనుగూడ

నోడించుచున్నావు. తొడలు గుండ్రములై యాదోఁక గలిగియున్నవి. మోఁకాళ్లు గొప్పవై కఠినములైనవి.

పరాజేతుం రుద్రం ద్విగుణశరగర్భా గిరిసుతే

నిషడ్గా జఙ్ఘే తే విషమవిశిఖో బాధమకృత,

యదగ్రే దృశ్యస్తే దశశరఫలాః పాదయుగళీ

సఖాగ్రచ్ఛద్దానస్సరమకుటశాఙ్గైకనికషాః

83.

టీ. హేగిరిసుతే=ఓపార్వతీ, విషమవిశిఖః=దేవీ (పదు) బాణములు గలమన్తధుండు. రుద్రం=ఈశ్వరుని, పరాజేతుం=గెలుచుటకొఱకు, తే=నీయొక్క, జఙ్ఘే=పిక్కలను, ద్విగుణశరగర్భా-ద్విగుణ=ఇబ్బడి (పది)యగు, శర=బాణములే, గర్భా=నడుమఁగల, నిషంగౌ=ఆమ్ములపొదులనుగా, అకృత=చేసెను. బాధం=నిజము, యదగ్రే=విపిక్కులతుదను, పాదయుగళీసఖాగ్రచ్ఛద్దానః=పాదయుగళీ=చరణద్వంద్వమందలి, సఖ=గోళ్యయొక్క, అగ్ర=కొనలచే, ఛద్దానః=వ్యాజముగల, సరమకుటశాఙ్గైకనికషాః=సర = దేవతల యొక్క, మకుట=రత్న కిరీటములనే, శాణ=ఆమతాశ్శచేత, ఏకనికషాః=ముఖ్యముగాఁ బదును పెట్టఁబడిన, దశ=పదియగు, శరఫలాః=భాణపుటలుగులు, దృశ్యస్తే=కనఁబడుచున్నవో?

తా. తలీ, మన్తధుండు శివునిజయించుటకొఱకు పదిబాణములు లోపలఁబెట్టి పిక్కలనుపేరుతో ఆమ్ములపొదులనుజేసి యుంచుకొనెను. కనుక నే యాపిక్కులచివరలయందు కాలిగోళ్యనేవ్యాజముతోఎప్పడుదేవకిరీటములచే వాడిచేయఁబడిన బాణపుటలుగులుపది యగపడుచున్నవి. జంఘలు వట్టువలై యమ్ములపొదులవలె నున్నవి. ఎప్పడును ఇంద్రాదులు పాదములకడఁ బడి యుందురని తా.

శ్రుతీనాం మూర్ధానో దధతి తవ యా శేఖరతయా

మమాప్యేతౌ మాతశ్చిరసి దయయా ధేహి చరణౌ,

యయోః పాద్యం పాదః పశుపతిజటాజూటతటినీ.

యయోర్లాటాలక్ష్మీరరుణహరిచూడామణిరుచిః

84

టీ. హేజనని=ఓతల్లీ, తవ=నీయొక్క, యా=నీ, చరణౌ=పాదములను, శ్రుతీనామ్=వేదములయొక్క, మూర్ధానః=శిరస్సులు(ఉపనిషత్తులు), శేఖరతయా=శిరోభూషణములుగా, దధతి=ధరించుచున్నవో, హేమాతః=ఓతల్లీ, సితౌ=ఈపాదములను, మమాపి=నాయొక్కయు, శిరసి=శలయందు, దయయా=కృపతోడ, ధేహి=ఉంచుము, యయోః=నీపాదములయొక్క, పాద్యమ్=కాళ్లుగడుగుటకుఁదగిన, పాదః=ఉదకము, పశుపతిజటాజూటతటిసే-పశుపతి=శివునియొక్క, జటాజూట=కవర్దమందలి. తటిసే=నదియో, యయోః=నీపాదములయొక్క, లాతౌ=లక్ష్మీ-లాతౌ=లక్ష్మకయొక్క, లక్ష్మీ=శోభ, అరుణహరిచూడామణిరుచి-అరుణ=ఎఱ్ఱనైన, హరి=విష్ణువుయొక్క, చూడామణి=శలమానికమగు కౌస్తుభముయొక్క, రుచి=ఎఱుపో.

తా. తల్లీ, నీపాదములకొఱకైన నీళ్లే శివునిశిరస్సుననుండునదియో, నీపాదముల యెఱుపే విష్ణువుతలయందలి కౌస్తుభరత్నముయొక్కరంగో, ఉపనిషత్తులచే నర్థింపఁబడినయా నీపాదములను నాకలయందునిచినన్నబవిత్రుని చేయుము.

నమోవాకం బ్రామో నయనరమణీయాయ పదయో
స్సవాస్తై ద్వద్వాయ స్ఫుటరుచిరసాల క్తకవతే,
అసూయత్యత్యంతం యదభిహననాయ స్పృహయతే
పశూనామీశానః ప్రమదవనకజ్జేళితరవే. 85

టీ. హేభగవతి=ఓపార్వతీ, తవ=నీయొక్క, నయనరమణీయాయ=కనులకించైన, స్ఫుటరుచిరసాల క్తకవతే=స్ఫుట=మెఱయుచున్న, రుచి=కాంతిగలదియు, రసాల క్తకవతే=తడిలక్తుకగల, అస్తై=ఈ, పదయోః=పాదములయొక్క, ద్వద్వాయ=జంటకొఱకు, నమోవాకమ్=ప్రణామవాక్యమును, బ్రామః=పలికెదము. పశూనామ్=ఈశానః=పశుపతియగుశివుఁడు, యదభిహననాయ=దేనితాకునకు, స్పృహయతే=శోరుచున్న, ప్రమదవనకజ్జేళితరవే=ప్రమదవన=అటతోటయందలి, కజ్జేళితరవే=అశోకవృక్షముకొఱకు, (ప్రణ

యకలహమందు బ్రతిమాలబోయి తానుమాత్రమే అచభవించి యికరదుర్లభమైనతావు అచేతనమగు వృక్షమునను: కలిగినందున) అత్యంతమిగుల, అసూయతోపపడుచున్నాడో.

తా. శ్రీ, పడిలత్తుకతోగూడి చక్కగాఁ బ్రకాశించుచు చూడసొబగైనయొసఁచరణద్వయమునకు మ్రొక్కెదము. దోహదముకొఱకు ఏపాదములతావును గోరుచున్న క్రిడోద్యానమందలియశోకమును జూచి శివుఁడు శోపమొందుచున్నాడో.

మృషా కృత్వా గోత్రస్థలనమథ వైలక్ష్యనమితం

లలాటే భర్తారం చరణకమలే తాడయతి తే,

చిరాదస్తశ్శల్యం దహనకృతముస్తూలితవతా

తులాకోటిక్వాఙ్మైః కిలికిలితమీశానరిపుణా.

86

టీ. పేభగవతి=పీడేపీ, మృషా=ఆకస్మికముగా, గోత్రస్థలనమ్=(పారవడి) మాటుపేరునఁబిలిచుటను, కృత్వా=చేసి, అథ=పిదప, వైలక్ష్యనమితం=వైలక్ష్య=నిల్లఁబాటుటచే, నమితమ్=లాంగిన, భర్తారం=మగని(నదాశివుని), తే=నీయుక్క, చరణకమలే=అమగుఁదామర, లలాటే=మడుట, తాడయతి తన్నినదగుచుండఁగా (తనయెదుర తనశత్రువును నవమానముగలుగఁగా), చిరాత్=చాలకాలమునుండి, దహనకృతం=దహన=ఘాలాగ్నిచే, కృతం=చేయఁబడిన, అంతశ్శల్యమ్=హృదయతాపమును, ఉస్తూలితవతా=మాపుకొనిన, ఈకానశ్శ్రీగా=ఈశ్వరునిశత్రువగుమన్మథునిచేత, తులాకోటిక్వాఙ్మైః=తులాకోటి=అంతయుక్క, క్వాఙ్మైః=ధ్వనులచేత, కిలికిలితం=కిలికిల నవ్వఁబడెను.

తా. శ్రీ, ఏకాంతమందు నిన్నునవతిపేరునఁబిలిచిన నీభర్తయగు శివుని నీశ్రీకాలితో ఘాలమానం దన్నగాఁ జూచి, మన్మథుఁడు చాలకాలమునుండి ఘాలాగ్నిచేసినయనమానమును బాసి, కాలియం దెరఱ్ఱుడుచేత నవ్వుచున్నాడు.

హిమానీహస్తవ్యం హిమగిరినివాసై కచతురౌ
నిశాయాం నిద్రాణం నిశి చరమభాగే చ విశదౌ,
వరం లక్ష్మీపాత్రం శ్రియమతిసృజంతౌ సమయినాం
సరోజం త్వత్పాదౌ జనని జయతశ్చిత్రమిహ కిమ్. 87

టీ. హేజనని=హియమ్మా, హిమగిరినివాసై కచతురౌ. హిమగిరి=మంచు
కొండయందు, నివాస=ఉండుటయందు, ఏకచతురౌ=మిగుల నేర్పరు
లైన, నిశి=రాత్రి యందును, చరమభాగే చ=రాత్రి చివరభాగమందును, విశ
దౌ=నిర్మలములై నవియు, సమయినాం=సమయాచారపరులకు, శ్రియం=సం
పదను, అతిసృజంతౌ=ఇచ్చుచున్న, త్వత్పాదౌ=పీచరణములు, హిమానీ హస్త
వ్యమ్=హిమానీ=మంచుగడ్డచేత, హస్తవ్యం=నశించజేయఁదగినదియు, నిశా
యాం=రాత్రి యందు, నిద్రాణం=ముకుళించుచున్న, వరం=కొంచెముగా, లక్ష్మీ
పాత్రం=లక్ష్మీకినివాసమైన, సరోజం=కమలమును, విజయత=జయించుచు
న్నవి. ఇహ=దీనియందు, కిందిత్రం=నిమి వింటి?

తా. ప్రతీసీపాదములు మంచుకొండయందుండ నేర్పినవై, రాత్రియం
దును ప్రకాశముగలవై, సమయాచారపరులకు తాము సంపదనిచ్చునవియై,
మంచుదగిన మాడిపోవునదియు, రాత్రియందుముకుళించునదియు, కొంచెము
కాలము లక్ష్మీకినివాసమైనకమలమును జయించుచున్నవి. దీనిలో నేమిచిత్ర
ము గలదు? నిమియు లేదు.

పదం తే కీర్తినాం ప్రపదమపదం దేవి విపదాం
కథం నీతం సద్భిః కఠినకమతీకర్పరతులామ్,
కథం వా పాణిభ్యాముపయమనకాలే పురభిదా
యదాదాయ స్యస్తం దృషది దయమానేన మనసా. 88

టీ. హేదేవి=క్రీడించునిచ్చగలయోపార్వతీ, కీర్తినాం=యశములను,
పదం=నెలవైనదియు, విపదాం=ముప్పులకు, అపదం=తావుగా, నీతియు
కాదు, ప్రపదం=కాలిచివర, సద్భిః=యోగ్యులైనకవులచేత, కఠినకమతీకర్పర
తులామ్

తులాం=కఠిన=బిరునైన, కమఠీ=తాఃబేలుయొక్క, కర్పరం=వీపుబొచ్చెలోడ, తులాం=పోలికను, కథం=విలాగున, నీలం=పొందించబడినది, ఉపయమన కాలే=నివాహకాలమున, పురభిదా=ఈశ్వరునిచేత, యత్=నిపాదము, దయ మానేస=దయగల, మనసా=చిత్తములో, ఉభాభ్యామ్=రెండగు, పాణిభ్యాం=చేతులలో, అదాయ=ఎత్తి, దృషది=నన్నెకంటియందు, కథంవా=ఎటులు, శృంగం=ఉంచబడినది.

తా. తల్లి, కీర్తికిసెలవై సంకటములను బారఁదోలు కునుమనుకుమార మగునీపాదమును మహాకవులు శ్రురముగా తాఁబేటిబొచ్చెలో నెట్లుపొల్చి రోతెలియదు. వివాహకాలమందు శంకరుఁడు తాను దయగలవాడయ్యు రెండుచేతులలోఁబట్టి యెట్లునన్నెకంటి (నూఱుడుతాయి) ని నొక్కించెనో తెలియదు. ఈరెండును కఠినపుఁబనులే యని భావము.

నఖైర్నాకస్త్రీణాం కరకమలసజ్జోచశశిభి

స్తరూణాం దివ్యానాం హసత ఇవ తేచణ్డీ చరణౌ

ఫలాని స్వప్నేభ్యః కిసలయక రాగ్రేణ దధతాం

దరిద్రేభ్యో భద్రాం శ్రియమనిశమహ్నయ దదతౌ. 39

టీ. హేచణ్డీ=హీపార్వతీ, దరిద్రేభ్యః=బిదలకొఱకు, భద్రాం=పుష్కల మైన, శ్రియం=లక్ష్మిని, అనిశం=ఎల్లపుడు, అహ్నయం=శీఘ్రముగా, దద తౌ=ఇచ్చుచున్న, తే=నీయొక్క, చరణౌ=పాదములు, నాకస్త్రీణాం=దేవసత్వముగలవలయొక్క, కరకమలసజ్జోచశశిభిః=కర=హస్తములనే, కమల=తామర పూవులయొక్క, సజ్జోచ=ముకుళింపఁజేయుటయందు, శశిభిః=చంద్రులైన (దేవిపాదదర్శనమైనవలొడనే దేవాంగనలు అంజలి ఘటించుదురు), నఖైః= గోళ్లచేత, స్వప్నేభ్యః=స్వర్గమందున్న (సర్వసంపత్సమృద్ధిగల) దేవతలకొఱకు, ఫలాని=కోరినవస్తువులను, కిసలయక రాగ్రేణ=కిసలయ=చిగురుటాకులనే, కర=హస్తములయొక్క, అగ్రేణ=శ్రోనలచేత, దదతాం=ఇచ్చుచున్న, దివ్యా

నామ్=స్వర్గమందున్న, తరూణాం=కల్పవృక్షములకు, హాసతత్త్వం=నవ్వుచున్నవో యననున్నవి.

తా. తల్లి, బీదలకు గొప్పసంపదలను తోరినవెంటనే మాటిమాటికి నిచ్చుచున్న నీపాదములుసంపన్నులగుదేవతలకుసంపదలనిచ్చు కల్పవృక్షములను దేవతాస్త్రీలహస్తము లనుకమలములను ముకుళింపఁజేయుచంద్రులైన నఖములచేత నవ్వుచున్నవో యనునట్లున్నవి.

దదానే దీనేభ్యః శ్రియమనిశమాశాసుసదృశీ
మమన్తం సౌందర్యప్రకరమకరన్తం వికిరతి,
తవాస్తి మద్ధారస్తబకసుభగే యాతు చరణే
నిమజ్జన్తజీవః కరణచరణైష్షట్పురణతామ్.

90

టీ. హే భగవతి=ఓదేవి, దీనేభ్యః=దరిదులకొఱకు, అశాసుసదృశీం=కోర్కెకనుగుణమైన, శ్రియం=సంపదను, అనిశం=ఎల్లపుడు, దదానే=ఇచ్చుచున్నదియు, అమన్తం=పూర్ణమైన, సౌందర్యప్రకరమకరన్తం=సౌందర్య=సౌఖ్యమొక్క, ప్రకరం=సమూహమనే, మకరన్తం=పూఁదీనెను, వికిరతి = చిలుకుచున్న, మద్ధారస్తబకసుభగే=కల్పవృక్షపుఁజుగుత్తివలె నందమైన, తవ=నీయొక్క, అస్తి=ఈ, చరణే=పాదమందు, నిమజ్జన్ = మునిగిన, మజ్జీవః = నేననేదీవుఁడు, కరణచరణే = (మనస్సుతోఁగూడిన త్వక్ష్మశ్చోత్తజిహ్వఃపూణములను) నాటింద్రియములచేత, షట్పురణతాం=(అఱుకాళ్లగల) తుమ్మెదయగుటను, యాతు=పొందుఁగాక.

తా. తల్లి, బీదల కెల్లపుడు మహాదైవ్యము నిచ్చుచున్నదియు, సౌందర్యమనుపూఁదీనె చిలుకునట్టిదియు, కల్పవృక్షముయొక్క పూగుత్తివలెనున్న నీపాదమందు అఱింద్రియములతోఁగూడిన నేను తుమ్మెద (పట్టుదము) నగుదునుగాక.

పదన్యాసక్రీడాపరిచయ మివారభ్యుమనసః
స్థలస్తస్తే ఫేలం భవనకలహంసా న జహతి,

అత స్తేషాం శిక్షాం సుభగమణిమజ్జీరరణిత
చ్చలాదాచక్షాణం చరణకమలం చారుచరితే.

91

టీ. హేచారుచరితే=ఇంద్రునికదగల యోయమ్మ, లే=నీయొక్క, భవనకలహంసాః- భవన=ఇంటియందలి, కలహంసాః = పెంపుడుహంసలు, పదన్యాస క్రిడాపరిచయం-పదన్యాస=చక్కగా అడుగు లిడుటయనే, క్రిడా=ఆటయందలి, పరిచయం=అభ్యాసమును, ఆరంభమననభవ = నేర్పికొన మొదలిడఁగోరినవివర, స్థలస్తః = (తప్పి) బాటుచున్న నడకలుగలపై, కేలం=విలాసగమనమును, నజహతి=విడువవు. అతః=ఇందువలన, చరణక మలం=నీయడుగుఁదామర, సుభగమణిమజ్జీరరణితచ్ఛలాత్-సుభగ = అంద మైన, మణిమజ్జీర=రతనపుటంచెయొక్క, రణిత=మ్రోతలను, చ్చలాత్ = వ్యాజమువలన, లేషాం = ఆహంసలకు, శిక్షాం = పాఠమును, ఆచక్షాణం= చేప్పుచున్నదో యననున్నది.

తా. తల్లి, నీ పెంపుడుహంసలు నీనడకతీరును నేర్పికొనఁగోరి నడక తప్పిపోవుచున్నను విశవక నీకాలివెంటఁ దిరుగుచున్నవి. నీపాదమున్ను అందచప్పుడుచే బానికి శిక్షఁజేప్పుచున్నదో యననున్నది. దేవి పెంపుడు హంసలు వెంటఁదిరుగఁగా విలాసముతోఁ గ్రీడించుచుండును.

అవ. ఇట్లు కీరీటముమొదలు పాదములవఱకు వర్ణించి మరల స్వరూపమును బొగడుచున్నారు:—

గతాస్తే మశ్చత్వం ద్రుహిణహరిరుద్రేశ్వరభృతః
శివస్వచ్ఛచ్ఛాయాకపటఘటితప్రచ్ఛదపటః,
త్వదీయాహం భాసాం ప్రతిఫలనరాగారుణతయా
శరీరీ శృంగారో రస ఇవ దృశాం దోగ్ధి కుతుకమ్.

92

టీ. హేభగవతి=హిపార్వతి, ద్రుహిణహరిరుద్రేశ్వరభృతః=ద్రుహిణ = బ్రహ్మయొక్కయు, హరి=విష్ణుయొక్కయు, రుద్ర=శివునియొక్కయు,

ఈశ్వరునియొక్కయు, భృతః=అధికారములనుపొందిన బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరులు, తే=నీకు. మంచత్వం=మంచముగుటను, గతాః=పోదిరి. (వన్నెకృష్ట సేవకొఱకు వారునలుపురు నాలుగుశ్లో మంచమును మోయుచున్నారు.) శివః = శివతత్వాత్మకు డగు అధికారి, స్వచ్ఛచ్ఛాయాకపటఘటితప్రచ్ఛదపటః=స్వచ్ఛ=తెల్లనైన, ఛాయా = కాంతియనే, కపట = వ్యాజముచేత, ఘటిత=చేయఁబడిన, ప్రచ్ఛదపటః = కప్పదుదుప్పటియై, త్వదీయాసాం = నీసంబంధములైన, భాసాం=ఎఱ్ఱనికాంతులయొక్క, ప్రతిఫలనరాగాదుణతయా- ప్రతిఫలన=ప్రతిబింబించుటచేతనైన, రాగ=రంగుచేత, అరుణతయా= ఎఱ్ఱనివాడగుటచేత, శరీరీ=తనువునుదాన్చిన, శృంగారరసభవః=శృంగారరసమువలె (శృంగారరస మెఱ్ఱనిదని కవిసమయము), కుతుకం = వేడుకను, దోగ్ధి=కలుగఁజేయుచున్నాఁడు.

తా. తల్లి, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రమహేశ్వరులు నలుపురు నీమంచమునకు నాలుగుశ్లోనిన్ను సేవించుచున్నాదు. శివుఁడు తెల్లనికాంతి యనుమిషతో నిన్నాపరించి నీకుఁ గప్పుడుబట్టయై నీయెఱ్ఱనిమేనికాంతులచే తానును ఎఱ్ఱనై మూర్తిభవించిన శృంగారమువలె నున్నాఁడు.

అ రాళా కేశేషు ప్రకృతిసరళా మందహాసితే

శిరీషాభా చిత్రే దృషదుపలశోభా కుచతలే,

భృశం తన్వీ మధ్యే పృథురురసిజారోహవిషయే

జగత్ప్రాతుం శిమ్భార్జయతి కరుణా కాచిదరుణా. ౩౪

టీ. హేభగవతి=ఓదేవీ, కేశేషు = కలవెండ్రుకలయందు, ఆరాళా= పంకరయైనదియు, మద్దహసీతే=చిఱునగవునందు, ప్రకృతిసరళా - ప్రకృతి= నై జముచేతనే, సరళా=సుకుమారమైనదియు, చిత్రే=చువస్సున, శిరీషాభా = దిరిసెనవ్రావువలె మృదువైనదియు, కుచతలే=బుడస్రాంతమున, దృషదుపలశోభా=నన్నెకంటిపంటిదియు, మధ్యే=నడుమనందు, భృశం = మిక్కిలి,

తస్మిన్=కృశించినదియు, ఉరసిజాలోహ విషయే=కుచదేశమునను, పిఱుందుల
యందును, పృథుః=మిగులగొప్పదియు, అరుణా=పడలెల్ల ఎఱుగైన, కాచిల్
=అనిర్వాచ్యరూపముగల, శమ్భో=సదాశీవునియొక్క, కరుణా = దయ
(కరుణారూపశక్తి), జగత్=లోకమును, త్రాతుం=కాపాడుకొంటే, విజ
యతే=అన్నిటికి మిన్నయై వెలయుచున్నది.

తా. శ్రీ, కేశములయందు వంకరయై నవ్వునందు సుకుమారమై మన
ముగ మృదులమై న్ననప్రాంతమున కతినమై నమమున కృశించినదై, న్నముల
యందును పిఱుందులయందును మిగుల గొప్పదై యెఱుగైన శీవునికరుణారూ
మైన యొక యనిర్వాచ్యమహిమగలశక్తి వెలయుచున్నది.

కళఙ్కః కస్తూరీ రజనికరబిమ్బం జలమయం

కళాభిః కర్పూరై ర్మరకతకరణ్డం నిబిడితమ్,

అతస్త్వద్భోగేన ప్రతిదినమిదం రిక్తకుహరం

విధిర్భూయోభూయో నిబిడయతి నూనం తవ కృతే. 94

టీ. హేభగవతి=పీదేనీ, కళఙ్కః = చిహ్నము, కస్తూరీ = మృగ
మదము, రజనికరబిమ్బం=చంద్ర బింబము, జలమయం = ఉదకస్వరూపమై,
కళాభిః=కిరణములనే, కర్పూరైః=కప్పురములతోడ, నిబిడితం=నిండించ
బడిన, మరకతకరణ్డం=మరకత (మొసినోటినుండిపుట్టిన) మణులతోఁ జేయఁ
బడినపెట్టె, అతః=ఇందువలన, ప్రతిదినం=అయినము, త్వద్భోగేన=నీవు
వాడుకొనుటచేత, రిక్తకుహరం-రిక్త=వట్టిపోయిన, కుహరం=అంతరము గలి
గిన, ఇదం ఈపెట్టియను, విధిః=బ్రహ్మ, భూయోభూయో=మాటిమాటికి,
తవకృతే=నీకొఱకయి, నిబిడయతి=పూరించుచుండును, నూనం=నిజము.

తా. శ్రీ, ఈయగపమనది కళంకముగాదు కస్తూరి. ఇది చంద్రుని
బింబముగాదు ఉదకము, ఈతెల్లనివి కిరణములుగావు కర్పూరసమూహము
చే నింపఁబడినపెట్టె. దీనియందలివస్తువులను నీవు దివదినము వాడుకొందువు
గనుకనే బ్రహ్మ యెప్పుడును దీనిని మరల ఈ వస్తువుల చే నింపుచుండును.

పురారాతేరన్తఃపురమసి తతస్త్వచ్చరణయో
సృపర్యామర్యాదా తరళకరణానామసులభా,
తథా హ్యేతే నీతాశ్శతమఖముఖాస్సిద్ధిమతులాం
తవ ద్వారోపాస్తస్థితిభిరణిమాద్యాభిరమరాః.

95

టీ. హేభగవతి = ఓయంబా, త్వం=నీవు, పురారాతేః = శివునకు, అన్తఃపురం=అంతఃపురము (పట్టపుడేవివి), అసి=అయితేవి. తతః = అందువలన, త్వచ్చరణయోః=నీపాదములయొక్క, సపర్యామర్యాదా=పూజావిధి, తరళకరణానామ్=చలచిత్తులకు, అసులభా = సులభముగాదొరకునదికాదు, తథాహి=అదియట్లేగదా, ఏతే=ఈ, శతమఖముఖాః= ఇంద్రుడు లోనగు, అమరాః=దేవతలు, తవ = నీయొక్క, ద్వారోపాస్తస్థితిభిః -ద్వార=వాకిలియొక్క, ఉపాంత=చెంతను, స్థితిభిః = ఉనికిగల, అణిమాద్యాభిః=అణిమాదిసిద్ధులచేతనే, అతులామ్=తులలేని, సిద్ధిమ్=మనోరథసిద్ధిని, నీతాః=పొందించబడిరి.

తా. కల్లీ, నీవు శివునిపట్టపురాణివిగనుక నీపాదనేవ కొంచెములో దొరకునదికాదు. అందువల్ల నే యింద్రునిదేవతలు నీవాకిట కావలియున్న యణిమాదిసిద్ధులచేతనే తృప్తినొందుచున్నారు. చంచలచిత్తులు గనుక సిద్ధులలోనే తృప్తినొంది కాశ్వతమగు పరమపదమును గోరరు.

కళత్రం వైధాత్రం కతికతి భజన్తే న కవయః
శ్రియో దేవ్యాః కోవాన భవతి పతిః కైరసి ధన్యః,
మహాదేవం హిత్యా తవ సతి సతీనామచరమే
కుచాభ్యామాసక్తః కురవకతరోరవ్యసులభః.

96

టీ. హేసతి=ఓపార్వతీ, వైధాత్రమ్=బ్రహ్మసంబంధమైన, కళత్రం=భార్యయగు సరస్వతిని, కతికతి = ఎందఱెందరు, కవయః = కవులు, నభజన్తే=నేవించరు (నేవించురు), కోవా=ఏపురుషుడైనను, కైరసి = కొన్నియగు, ధన్యః = ధనములచేత, శ్రియః దేవ్యాః=లక్ష్మీదేవి, పతిః=అధిపతి,

నభవతి=కాదు (అగును). పతీనామ్=పతి ప్రతలగుయువకులతో, అచరమే= మొదటిదానవగు ఓపార్వతీ, మహాదేవమ్=ఈశ్వరుని, హిత్వా=విడచి, తవ= నీయొక్క, కుచాభ్యాం=స్తనములచేతనైన, అనఁజి=నందర్కము(కాఁగిలింత), కురవకతరోరపి=అచేతనమగు గోరింటచెట్టునకును, అసులభః=సులభముకాదు. (స్త్రీలకుచములతోడకాఁగిలింత గోరింటకు దోహదము).

తా. పార్వతీ, సరస్వతీ ప్రసాదముగల కవులందఱును సరస్వతీపతులే, కొంచెముధనముగలవాఁ డెల్ల లక్ష్మీపతియే, ఓపతివ్రతాలిలకమా, నీకథమాత్ర మట్లుగాదు. సీకుచసంగ మొకయీశ్వరునకుదక్క దోహదమును పేర నచేతన మగుగోరింటకుఁగూడ దొరకుట యరిది.

గిరామాహుర్దేవీం దృహిణగృహిణీమాగమవిదో
హరేః పత్నీం పద్మాం హరసహచరీమద్రితనయామ్,
తురీయా కాపి త్వం దురధిగమనిస్సీమమహిమా
మహామాయా విశ్వం భ్రమయసి పరబ్రహ్మమహిషి. 97

టీ. హేపరబ్రహ్మమహిషి=పరమాత్మయగునదాశివునిరాశి యగుతల్లి, ఆగమవిదా=వేదములఁదెలిసిన సర్వజ్ఞులు, త్వం=నిన్ను, దృహిణగృహిణీ= బ్రహ్మభార్యయగు, గిరాందేవీం=సరస్వతినిగా, అహుః=చెప్పదురు. త్వామేవ= నిన్నే, హరేః=విష్ణువుయొక్క, పత్నీం=ప్రియురాలగు, పద్మాం=లక్ష్మీనిగా, అహుః=చెప్పదురు. త్వామేవ=నిన్నే, హరసహచరీం=రుద్రభార్యయగు, అద్రితనయాం=పార్వతినిగా, అహుః=చెప్పదురు. త్వం=నీవు, తురీయా= ఈమువ్వురుగాక నాలవదానవై, కాపి=చెప్పనలవికానిదానవై, దురధిగమని స్సీమమహిమా=దురధిగమఁపాందరాని, నిస్సీమ= (దేశకాలవస్తువుల) అవధి లేని, మహిమా=సామర్థ్యముగల, మహామాయా=గోప్యమాయ(మూలప్రకృతి) యై, విశ్వం=సర్వప్రపంచమును, భ్రమయసి= మోహింపఁజేయుచున్నదానవు. సాదాభ్యుచంద్రకళయను పేరుగల శ్రీవిద్యయగునిన్నే పలువురు పలువిధ ముల నూహియుదురు.

తా. ఆగమవిదులు నిన్నే సరస్వతి లక్ష్మీ పార్యతి యనియెదరు. ఈము
త్వరికంటె వేరైన పరబ్రహ్మహులుడగు సవాశివుని దేవిమగు చంద్రకళయని
వాడఁబడు శ్రీవిద్య యగుపీఠ మహామాయవై ఊహింపనవికాని దేశకాల
వస్తువులచే పరిచ్ఛేదింపరాని మహిమగలదానవై వెలయుదువు. తెలిసినవారలు
ఒకనిన్నే యిన్ని పేరులతో వాడుదురుగాని నీవెప్పుడును ఒక్కధానవే.

కదా కాలే మాతః కథయ కలితాల క్తకరసం

పిబేయం విద్యార్థి తవ చరణనిర్ణేజనజలమ్,

ప్రకృత్యా మూకానామపిచ కవితాకారణతయా

కదా ధత్తే వాణీముఖకమలతామ్బూలరసతామ్.

98

టీ. హేమాతః=ఓయమ్మా, విద్యార్థి = బ్రహ్మజ్ఞానమునభిలషించు నేను,
కలితాల క్తకరసం=కలిత=కలుపఁబడిన, అల క్తకరసం=లత్తుక ద్రవముగల, తవ=
నీయొక్క, చరణనిర్ణేజనజలం=కాళ్లుగడిగిన నీటిని, కదాకాలే=ఎప్పుడు, పిబే
యం=త్రాగుదును. (తల్=అది), ప్రకృత్యా=స్వభావముననే, మూకానామపి
చ=పలుకుటకువినుటకుఁ దెలియనివారికిఁగూడ, కవితాకారణతయా=కవనమున
కు హేతువగుటచేత, వాణీముఖకమలతామ్బూలరసతాం - వాణీ = సరస్వతి
యొక్క, ముఖకమల=మోముదమ్మియందలి, తామ్బూల=తమ్మలముయొక్క,
రసతాం=సారస్యమును, కదా=ఎప్పుడు, ధత్తే=నీవ్వకరించునో.

తా. కల్లీ, బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరుచున్న నేను లత్తుక చే నెఱ్ఱనైననీపా
దోదకమును ఎప్పుడు త్రోలుదునో, కవనహేతువు గనుక అది సరస్వతీ దేవి
యొక్క తామ్బూలరసముయొక్క సొంపుగల దెప్పు డగునో.

అవ. మొదలిడిన స్తోత్రమును ముగించుచు షట్కమలభేద
సిద్ధాంతమును జెప్పుచున్నారు:—

సరస్వత్యా లక్ష్మ్యా విధిహరిసపత్నో విహరతే

రతే సాతి వ్రత్యం శిథిలయతి రమ్యేణ వపుషా,

చిరం జీవన్నేవ ఊపితపశుపాశవ్యతికరః

పరానద్ధాభిఖ్యం రసయతి రసం త్వద్భజనవాక్.

99

టీ. హేభగవతి=ఓపార్వతీ, త్వద్భజనవాక్=నీసేవగలవాడు, సరస్వత్యా=సరస్వతి(చదువు) చేతను, లక్ష్మ్యా=లక్ష్మీ(సంపద) చేతను, విధిహరిసపత్నీః=బ్రహ్మకును విష్ణువునకును శత్రువుగా, విహరతే=క్రిడించుచు, (స్వాధీనము చేసికొనినలక్ష్మీసరస్వతులు గలవాడు గనుక వారిభర్తకు కోపము) రమ్యేణ=చూడసాగనైన, పపుషా=శరీరముతోడ, రతే=రతీదేవియొక్క, పాతివ్రత్యం (మఱియొకపురుషునిబొందఁగూడదను) నియమముచు, శిథిలయతి=నశింపఁజేయుచున్నాడు. చిరం=తదవుగా, జీవన్నేవ=బ్రదికియుండినవాడై, ఊపితపశుపాశవ్యతికరః=ఊపిత=విదళింపఁబడిన, పశుపాశ=జీవావిద్యలయొక్క, వ్యతికరః=సంబంధముగలవాడై (సదాశివస్వరూపముచేనున్నవాడై), పరానందాభిఖ్యం=బ్రహ్మనందమునఁబడు, రసం=సుఖమును, రసయతి=ఆస్వాదించుచున్నాడు. ఇట్లు సాదాభ్యుత్థింపఁగోరి పాపించువారికి విహితముష్టికములు రెండును గలవని భావము.

తా. తల్లీ, ఇట్లు నిన్ను (సమయాఖ్యచంద్రకళ) నుపాసించినవాడు, లక్ష్మీసరస్వతులకుచోటై బ్రహ్మకు విష్ణువునకు విద్వేషి యగును. జీవావిద్యా సంబంధముచు బాపికొని ఎప్పుడును బ్రదికియుండి, పరానందరసమును గ్రోలును.

ప్రదీపజ్వాలాభిర్దివసకరనీరాజనవిధి

స్సుధాసూతేశ్వన్ద్రోపలజలలవై రర్ఘ్యరచనా,

స్వకీయైరమౌభిస్సలిలనిధిసాహిత్యకరణం

త్వదీయాభిర్వాగ్భిస్తవ జనని వాచాం స్తుతిరియమ్. 100

టీ. హేజనని = ఓయంబా, త్వదీయాభిః = నీసంబంధములైన, వాగ్భిః = వాక్కులచేత, తవ = నీయొక్క, వాచాం = వాక్కులయొక్క, ఇయం = ఈ, స్తుతిః = స్తోత్రము, ప్రదీపజ్వాలాభిః = దివిటీలవెలుతురు